

U

LIOPILAS LEHT

E U S

1870
1935

KAUBA PANK

Kauba Pank (end. Tartu Vastastik. Krediid-ühisused) on asutatud 1905. a. ja on vanemaid rahaasutusi Eestis

Avatud
äripäevadel
kella 9-2

TARTUS, OMAS MAJAS, SUURTURG 12, ÜLDTELEFON 1-83 JA 9,
JUHATUSE TELEFON 2-09

Annab laene heade kindlustuste vastu. Laenajalt liikme-
maksu ega lisavastutust ei võeta ● **Võtab raha hoiule**
makstes ajakohast protsenti ● **Saadab raha** igasse ko-
dumaa linna ja alevisse ● **Garantiid** riigihangete, tööle-
pete ja avansside kindlustuseks ● **Toimetab sisse-
nõudmisi** vekslite ja muude dokumentide järele
Ostab ja müüb välisvaluutat

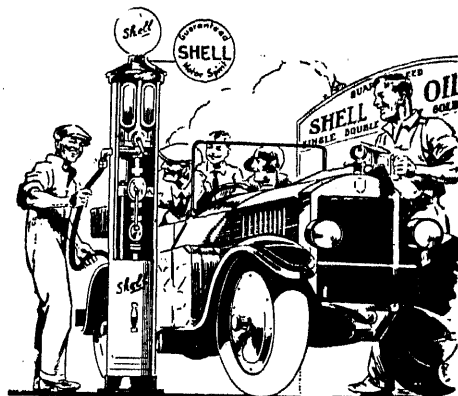
Oma kapitalid üle
Kr. 475.000.—

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

Kindlustuse Aktsiaselts EESTI LLOYD - Tartu Peaesindus

Kellel oma auto kallis ja tahab
odavalt sõita

**see tarvitab ainult
Inglise**

SHELL-BENSIINI
SHELL-AUTOÖLISID

Bensiinijaamad ja osakonnad kõikjal.

PEAKONTOR: THE SHELL COMPANY OF ESTONIA LTD. LONDON
TALLINNAS, MERIPUIESTEE 17
TELEFONID: 304-02, 305-94 JA 310-54

EESTI ÜLIÕPILASTE
SELSI ERINUMBER

XIX aastakäik
Nr. 5. 7. IV 35.

ÜLIÕPILASLEHT

EESTI ÜLIÕPILASKONNA HÄALEKANDJA

SÕNAKE IDEAALIDEST JA TEGELIKUST ELUST

Kõneleme ideaalidest ja nende poole püüdmisest ning kirjutame sellest — eriti pidulikel hetkil. See on ka õige. Elujõuline isik, ühiskond, rahvas ei saa elada ilma ideaalideta. Tegelikus elus aga näeme tihti, et sõnade ja tegude vahel haigutab kuristik. Edasi võib tähele panna, et ilusad mõtted ja kavatsusedki jäävad tihti sellisteks, sest et ei osata või suudeta neid rakendada. Ollakse küll mõttes valmis sülelema tervet maailma, nagu öeldakse, tooma tähti taevast alla, saatma korda suuri, kaugele paistvaid tegusid, kuid need jäävad tegemata, sest ei leita jõukohaseid ülesandeid, mil-listest peale hakata. Suurt ei suudeta teha, väikest ei nähta ja ei leita. Ja nii elatakse edasi sõnade ilmas...

Täna tahaksin kõnelda kaasvõitlejatega mõne päris igapäevase asja üle, tahaksin tähendada mõnele ülesandele, mis juba tuttavad, kuid ometi näivad vajavat meeldetuletamist — selleks, et üks või teine leiaks ülesande, mis kasvades välja ideaalstlikust mõtteviisist, ometi viib reaalse eluga ligemasse kontakti. Püüan näidata mõningaid ülesandeid, mis on jõukohased akadeemia kodanikkudele, ning võivad julgustada ikka suuremate ülesannete endale võtmiseks.

1. Kodukoha haridusliku taseme tõstmine. Siin on veel palju teha igalpool. On tarvis selgitada olukorda, eriti puudusi, mis on olemas, teha sirgjooneliselt tegelike järeldusi ülesannete kohta, mis ootavad täitjaid. Ülesanded ei pruugi alati olla suured, kuid rahva elu koosneb viimaks paljudest väikestest üksiknähetest ja seda mõjustavad tegurid, mis mitte alati ei ole kaugelt silmapaistvad. Kui ühinetakse teiste samamõtteliste, tõmmatakse kaasa eemalseisjaid, siis võib tuua küllalt parandust sinna, kus seda väga vaja.

2. Kodukoha ajalootundmaõppimine. Uuritagu oma kodukihelkonna, valla, küla minevikku, kogudes andmeid ürikuist, raamatutest, eriti ka lastes vanemaid inimesi jutustada endiste aegade elust ja olust, jälgitagu perekondade saatust, selgitatagu näit. samal kohal — talus — kauemat aega elanud perekondade lugu, edasipüüdmist, selgitatagu, nii palju kui on saadaval tõelikke andmeid, perekondade tõusu ja languse põhjusi jne. Sel teel selgivad mõnedki teadused ja tegurid, mis on määrava tähtsusega rahva elus.

3. Kodukoha looduse tundmaõppimine. Siin tulevad vaatlemisele taimestik ja loomastik, aga ka maa-ala iseäraldused, maapinna olude muutumine jne.; püütagu eriti õppida nägema looduse ilu ja võlu ligemas ümbruskonnas ning kaugemal; valmistatagu sellest, mis nähtud, kirjeldused, kõigepealt iseene, aga võimalust mööda ka teiste tarvis. Nõnda õpitakse nägema mõningaid rahva elamise ja olemise tingimusi, kõnelemata sellest rõõmust, mida valmistab ligem kokkupuutumine loodusega.

4. Rahva eluviiside, kommete, tööolude uurimine, eriti usuliste ja kõlbliste tõekspidamiste väljendusviiside jälgimine. Kui tähelepanelikult vaadeldakse rahvast nõnda, nagu ta elab, mõtleb, tunneb, töötab, ja oma tähelepanekud kirja pannakse, siis leitakse varsti, et oma silm muutub järk-järgult teravamaks ning kantakse kokku materjali, mis on väärtuslik rahva majandusliku, ühiskondliku ja vaimse elu aluste ja kuju kindlaksmääramisel. Kõik need ülesanded, mis seisavad ühenduses kodukoha ja rahva eluga, viivad ligemale rahvale, kinnitavad sidemeid kodupinnaga ja rahvaga ja aitavad luua eeldusi laiemaulatuslikuks tegevuseks rahvaelu aladel.

ja täielikku kava, vaid tahtsin ainult äratada huvi ning juhtida tähelepanu kindlalt suunas. Kui see on saavutatud, siis kasvavad ülesanded üksteise järele nagu maa seest üles.

Lõpuks tähendatagu, et muidugi ei saa igäiks, kellel ongi huvi, teha kõike. Kui seda katsutaks, ei tuleks sellest midagi soliidset. Tähtis aga on, et võetaks midagi ette ja hakataks teostama. Kõike ei saa lõpule viia üliõpilasena, õieti mitte ühtki eelmainitud ülesannetest ei saa lahendada piiratud ajaga, mis kasutada üliõpilasel peamiselt õppetöö vaheaegadel. kuid teha on alust. et omandada

arenev omariiklus võimalusi pühenduda elukutseliiklusele teaduslikule tööle? Kuivõrra vajab tegelik elu meil teaduslike harrastuste rakendamist ja kuivõrra on need rakendusvõimalused arendatavad? Need on peamised küsimused, millega tahab tegeleda käesolev artikkel.

*

Arutledes teadusliku töö võimalusi, on loomulik pöörduda kõige pealt ülikooli poole, on ju tema ülesandeks arendada üldist ja eriti eesti elu käsitlevat teadust. Esialgsel vaatlemisel paistab siin sellest seisukohast olevat olukord hea: üle saja eri asutise, kus kokku üle kolmesaja professori, abiõppejõu ning assistendi tegeleb teadusega. See-ga teadusliku töö võimalusi päris rohkesti. Asudes küsimuse lähemale vaatlemisele, selguvad mõnedki raskused.

Kõige pealt, ülikool ei ole mitte ainult teaduse-, vaid ka kõrgem õppeasutis. Need kaks külge on väga tihedasti teineteisega seotud, isegi niivõrd tihedasti, et ühe puudumine mõjuks halvasti ka teisele. Ilma teadusliku uurimistöö harrastamiseta, ilma teadust edasi viimata ei saaks ülikool olla kõrgem õppeasutis. Ja teisest küljest: ilma elava kontaktiga kõrgemale haridusele püüdvä noorsoo ning väljakujunenud teadlastepõlve vahel jääks viimase töö paljudelgi juhtudel viljatuks, nii töötulemuste kui ka teadusliku järelkasvu mõttes. Siiski tahaks väita, et teaduslik töö on õppetöö huvides vajalikum, kui õppetöö teadusliku töö huvides: meister võib meistritööd teha ka ilma õpilasteta, et aga õpilane ilma meistri juures õppimata ise meistriks saaks, on kui mitte võimatu, siis ometi võrratult raskem.

Nüüd on aga olukord selline, et meie avalikkuses, isegi mõõduandvaid kohtadelgi, vaadatakse ülikoolile ikka eeskätt kui koolile, õppeasutisele ja hinnatakse tema nõudeid ja ülesandeid sellest seisukohast. Selle väite illustreerimiseks võib esitada rida arvamisaavaldusi nii eraringkonnist kui ka ametasutiselt ja -isikuil. Võtame lähemalt kõne alla ühe selliseist arvamisaavaldusist.

Üks väga kaaluv riiklik keskasutus kirjutab 1932./33. aasta ülevaates sõnasõnalt järgmist: „— Tundub, et ülikooli õppejõudude loengutundide normaalarv on väike ja õppejõude liiga palju, mis tunduvalt mõjub ülikooli kulude suurenemisele. Pealegi on ülikooli õppejõudude üldine töökoormus viimase seitsme aasta jooksul langenud üliõpilaste arvu vähenemise (39%) ja teiselt poolt õppejõudude arvu suurenemise (36%) tõttu.“ Kõrvale jättes üliõpilaste arvu vähenemise küsimuse ja õppejõudude arvu suurenemise, sisaldab sellele tsitaadile järgnev tabel aritmeetilise tehte: üliõpilaste arv jagatakse õppejõudude arvule ja leitakse, et üliõpilaste arv ühe õppejõu kohta on langenud 33-elt (1926) 15-le (1933).

Selle tabeli positiivne külg on see, et selles on otse kontsentreeritud rida eksiariusamisi ülikooli olemusest ja tegevusest. Kõige pealt ei saa anda mingit olulist tähendust üliõpilaste keskmisele arvule ühe õppejõu kohta — ei saa ju ometi õigusteaduse professor omi üleliigseid õpilasi üle anda keemikuile ega ümberpöörduvalt. Kui aga vaadata üksikuid teaduskondi, siis on seal väga lahkuminev pilt — õigusteaduskonnas tuleb õppejõu kohta üle 100 üliõpilase, kuna usuteaduskonnas see oli 15 ümber. Aga ka neil keskmistel ei ole mingit reaalselt tähendust. Mõnevõrra iseloomustaks juba õppejõu koormatust, kui vaataksime, mitu üliõpilast tuleks aastast õppejõu kohta, kui nad kõik normaalselt ülikooli lõpetaksid. Usuteaduskonnas saaksime siis 25—30, õigusteaduskonnas 250—300. Kui nüüd veel õppejõud võtame, kes õpetavad enam kui ühe teaduskonna üliõpilasi, siis kasvavad need arvud veel tunduvalt. Päris reaalselt kujuneksid arvud alles siis, kui saaksime õppejõudude, kuulajate, praktikumest, kollokviumest ja eksameist osavõtjate arvud. Siis näeksime, et olukord on väga lahkuminev: on õppejõude, kelle koormatus õpilaste rohkuse mõttes tõepoolest on mitu korda väiksem kui teistel. Kuid sellest ei saa kuidagi teha järeldust, et õppejõude on liiga palju — ümberpöörduvalt, ühtegi ei peaks seevõrra koormama õpilaste ja õppetööga, et tema enda teaduslik uurimistöö oleks takistatud.

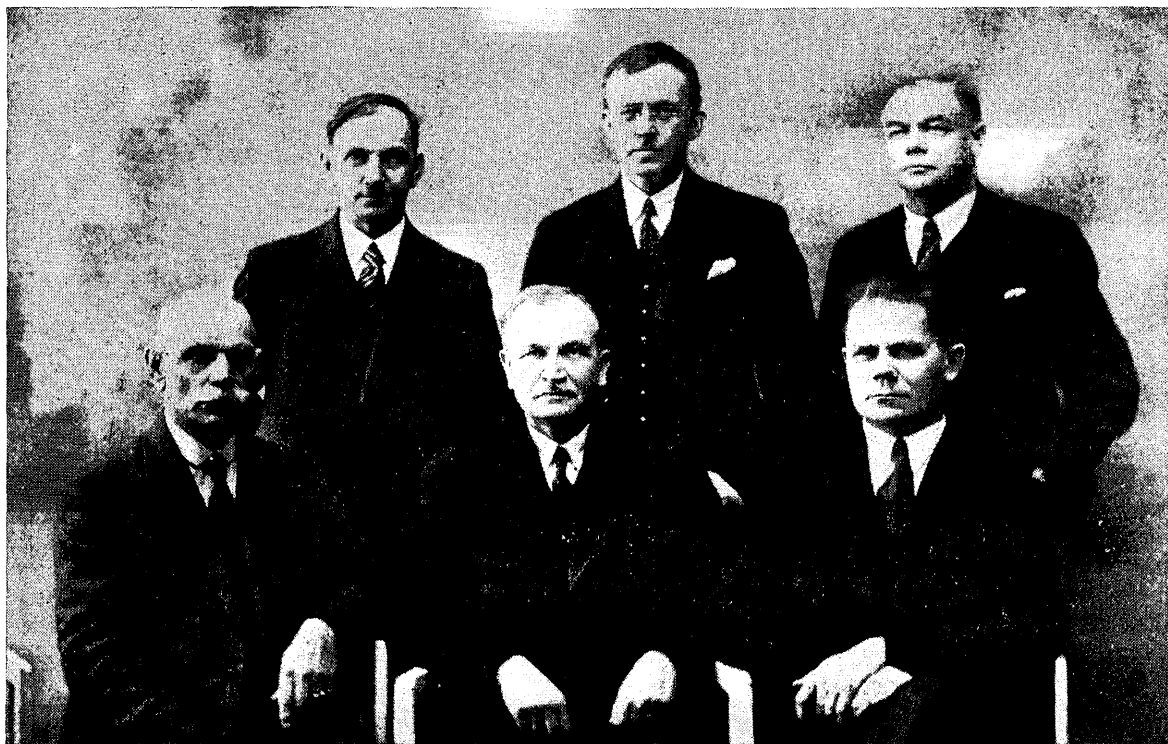
Mitte vähem märgist mööda laskev kõnesoleva arvutuse juures on see, et õppejõudude arv on võetud ilma analüüsimata, ühteviisi hinnates määralisi, ülemääralisi ja abiõppejõude. Kui koormatusest kõnelda, siis võivad arvesse tulla ainult need õppejõud, kes täie tööjõu ja täie tasuga on seotud ülikooli külge — professorid ja dotsendid. Ja neid oli ning on viimaseil aastail peaaegu täpselt ainult pool kogu õppejõudude arvust!

Kardinaalne viga aga kogu selle argumentatsiooni juures on see, et arvestatakse ainult õppetööga ülikoolis, täiesti tähelepanemata jättes teist olulist külge, ilma milleta ülikool ei oleks mitte ülikool.

Ka eraisikuil, isegi akadeemilise haridusega, võib sageli tabada päris tõsise näoga esitatud väidet, et ülikooli professorid teevad tööd kuus tundi nädalas ja sedagi ainult poole aasta kestusel!

Sama käsitlus paistab vastu veel mujaltki, nagu selgub alljärgnevalt.

Ülikooli elus on juba pea terve aastakümne jooksul päevakorral seisnud koondamisküsimused. Korduvalt on kustutatud õppetooli ja ka tehniliste abijõudude kohti, veel enam kordi on kaalutud üksikute õppetoolide kustutamist. Koondamine isenesest võib teatud olukorras olla tarvilik ja paratamatu, kuid tähtsad on seisukohad, millest lähtutakse koondamisel. Kui neid vaadelda, siis peab

VILISTLASKOGU JUHATUS.

Istuvad: A. Schulzenberg, J. Kõpp (esimees), H. Kruus; seisavad: V. Vadi, J. Lang, A. Simm.

tähendama, et ka selles suhtes on ikka argumentatsioon suurt osa mänginud õppetöö huvid, kuna teadusliku uurimistöö küljele ei ole sugugi või on vähe pandud rõhku.

Sama peab ütleva ka ülikooli eelarvesummade kärpimisest väljaspool koosseisu koondamisi: ka siin on need tabanud eeskätt ülikooli kui teaduseasutise huvisid, kuna raamatukogude täiendamine on tugevasti pidurdatud, kui mitte täiesti seisma pandud; on kannatanud eeskätt õppeasutiste eelarved, mistõttu takistatud on jooksvate kulude tegemine käsilolevate uurimistööde otstarbel; on kahe aasta jooksul puudunud täiesti summad teaduslikeks reisideks ja seetõttu Tartu Ülikooli esindajad on pea täiesti puudunud kõigilt teaduslikelt kongressidelt, mida sel ajal on peetud!

Mis see kõik tähendab jooksva teadusliku uurimistöö seisukohast, on asjaosalistel ammugi selge ja seda väga valusalt.

Koondamisüritused on algatud ikka ülevalt-poolt, seega peegeldub nende argumentatsioon ja nende läbiviimises eeskätt selleaegsete valitsusringkondade arusaamine ülikoolist peamiselt kui õppeasutisest.

Parimal juhul oleme võinud lugeda kõrgema HSM ametniku sulest arvamust, et „kõrgema kutselise hariduse andmine rööbiti teadusliku uurimistööga iseloomustab peamiselt Saksamaa üli-

koolide tegevust... Inglismaal... keegi ei mõtlegi pidada ülikooli teaduslike uurimiste asutisteks... Umbes samasugune seisukord on ka Prantsusmaal.“

See arvamus ülikoolile heatahtliku kõrgema ametniku sulest, kellele käesolevate ridadega ei ole tahetud milgi kombel teha etteheiteid, on ühtlasi sümptomaatiline sellele olukorrale, et meil ka mõõduandvates ringkondades ei ole läbi tunginud veendumus, kuivõrra tarviliku ning lahutamatu nõude ülikooli õppejõule moodustab teadusliku uurimistöö nõue kõigil kultuurimail. Inglis- ja Prantsusmaa ei moodusta sest seisukohast mingit erandit. Selle tõestamiseks tarvitseb ainult lehitseda Pariisi ülikooli annaale, mis ilmuvad iga kuu soolijde vihuna ja kus antakse üksikasjalikke ülevaateid üksikute ülikooli asutiste ja teaduskondade eeskätt teadusliku tegevusest.

Kui üksikuis mais, võib olla — ma mõtlen eeskätt P.-Am. Ühendriigile — mitte kõik ülikoolide nime all olevad asutised ei anna täit mõõtu välja, siis ei puudu ka sealgi teised, mis on täiesti Euroopalisel tasemel.

Neist näidetest jätkuks, kui mitte ei oleks käepärast veel kujukat näidet selle kohta, kuivõrra meil on sügavasse juurdunud vaade ülikooli õppejõududele eeskätt kui õpetajatele. Praegu on kaalumisel õpetajate koja eelnõusid, milles mitmesu-

guste variatsioonidega ka ülikooli õppejõudude osavõtt on ette nähtud. Mitte eitada tahtes pedagoogilist külge ülikooli õppejõudude kutselises tegevuses, tahaksin siinkohal alla kriipsutada seda, et nähtavasti asjaomastes ringkondades mitte ei olda teadlikud, kuivõrra siiski erinevasse asendisse kutseliselt seab ülikooli õppejõu tema kohustus, olla loovalt tegev teaduse alal. Ülikoolipedagoogika, samuti kui muusika ja kujutavate kunstide pedagoogika alal ei ole mitte tarvis suuremat osa neist kunstidest ja võtetest, millega alg- ja keskkooli õpetajad peavad valitsema omi klasse, vaid siin on eeskätt tähtis, kui suur meister on õpetaja omal teadusealal. Ülikoolipedagoogikal ja -didaktikal on sootuks kaugemale ulatuv probleemistik, kuigi ei puudu ühiseid jooni ka teiste koolide omaga.

Sellest ja nende funktsioonide seisukohast, mis on teadustel ja kunstidel riiklikus ning rahvuslikus elus, oleks loomulikum mõelda nende kutsete ühisele organiseerimisele kui mitmesuguste koolide õpetajate ühes ülikooli omadega. HSM osakondade struktuur — kooli, kutseoskuse ning teaduse ja kunsti osakond — moodustab otstarbekohasema süsteemi.

Eelolevast peaks olema tuletatav, et on vajalik meie avalikus arvamises ja mõõduandvais ametikohtades teatav korrektiiv arusaamistes ülikooli funktsioonide suhtes: ilma teadusliku uurimistööta ei ole õiget õppetööd ülikoolis, seepärast rohkem tähelepanu ja tunnustust sellele esimesele.

Kui see üldseisukoht on saavutatud, siis saaks lähemale asuda mõnele eriprobleemile, mis teadusliku uurimise seisukohast tahaks ülikooli enda piires lahendada.

„Üliõpilaslehe“ veergudel viimase aasta jooksul avaldatud ankeedist ülikooli õppejõudude keskel on korduvalt kostnud kaebusi ühest küljest õppetöö koormava mõju, teisest küljest nooremate teadlaste rakendamisevõimaluste puudumise pärast.

Tõepoolest, kui vaadelda olukorda, milles ülikooli õppe- ja abijõududel tuleb teha õppetööd ühest ja teaduslikku tööd teisest küljest, siis on olukord ülikooli eri teaduskonnas ja asutisises erinev. Humanitaarteaduskonnas on näiteks abijõude minimaalselt, pea kogu töö tuleb teha õppejõududel endil. Teistes teaduskonnas on abijõude rohkem, kuid selle eest on ka asutised, kus palju puht-tehnilist tööd nende asutiste jooksva asjaajamise alal, mis neelab abijõudude aja. Kuskil aga ei ole õppejõududel võimalik piirduda minimaalse, 6—8 tundi kestva loengutegevusega nädalas, et muu aeg rahulikult töötada oma teaduslike uurimuste kallal. Eriti neis teaduskonnas, kus on üliõpilasi palju (õigus-, majandus-, arsti-, filosoofia-), nõuab see üliõpilaste rohkus ka õppejõududel rohkesti tööd igasuguse instrueerimise, nõuannete, harjutuste ja harjutustööde läbivaatamise, kollokviumide ja eksamite näol.

Seetõttu kuuleme õppejõududelt ka täiesti põhjendatud kaebust, et semestri hooaja kestes on oma teaduslike ürituste edasiviimine ainult minimaalses ulatuses võimalik. Pearõhk tuleb panna õppetöö vaheaegadele ja oleneb individuaalsest töövõimest, kas suudetakse olla tegevuses kogu vaheaja kestusel, või ollakse sunnitud siiski osa pühendama täielikule puhkusele.

Teisest küljest ei ole midagi imeks pandavat, et ülemalkirjeldatud valitsevate arusaamiste juures ülikooli struktuurist ja funktsioonidest Tartu Eesti Ülikooli õppejõudude, ka määraliste, ainealine seisukord ja tööttingimused on kõige mahajäänumad kõigi teiste maadega, isegi Läti ja Leeduga võrreldes.

Koguni halvad ja lootusetud on aga paljude nooremate ülemääraste õppejõudude tööttingimused: mitte ammu tagasi üllatus isegi HSM-i kõrgem ametnik, kui kuulis, et üle kahekümne ülikooli õppejõudude nimekirjas seisva isiku — eradotsendi — üldse mingisugust tasu ülikoolilt ei saa. Õppeülesandetahtjate tasu aga kõigub paarikümne ja saja krooni vahel kuus, olles enamasti 50—60 kr. ümber. Ülikooli organid ise on selle raske seisukorra parandamiseks teinud algatusi, kuid üldine raske majanduslik olukord ei ole senini võimaldanud saavutada konkreetseid tagajärgi. Olukorra paranedes peaks aga seda küsimust energilisemalt edasi viima, kuna siin ei ole mitte teatavate isikute heaolu küsimus kaalul, vaid teadlaste järelkasvu küsimus ja suur osa meil tehtavast teaduslikust uurimistööst üldse. Mõni sõna olgu pühendatud neile teadusliku töö võimalusile, mida pakuvad assistentuurid ülikooli piires. Kõike laadi assistente ja abijõude on ülikoolis ümmarguselt poolteistsada ja neilt nõutakse samuti teaduslike huve ning kvalifikatsiooni. Assistentide hulgas leiamegi õige mitmeid, kes osutavad häid tulemusi teadusliku uurimistöö alal. Kuid assistentide tehnilised töökohustused on sageli seevõrra aeganõudvad, et ainult ületöötamise abil on võimalik saavutada tulemusi teadusliku töö alal. Et assistentuurid ei tähenda mingisuguseid erilist soodsaid tingimusi teadusliku töötamise jaoks, see ei ole mitte nende ridade kirjutaja subjektiivne arvamus, vaid selline on ka kõigi nende teaduskondade arvamus, kus suuremal määral leidub assistente.

Kokkuvõttes kõike senitoodut peab tähendama, et teadusliku uurimistöö võimalused ülikooli piires ei ole mitte hiilgavad, et siin on rida puudusi, mille parandamisel peaksid kaasa töötama nii ülikooli ringkonnad ise kui ka autoriteetid väljaspool ülikooli, kelle juures aga enne peaks toimuma teatud ümberorienteerumisi ülikooli olemuse ja funktsioonide hindamises.

Siiamaani oleme vaadelnud oma teemat ülikooli ja eriti selle struktuuri seisukohast, küsimata, milline on töödeldav teaduslik aines ja kas ka seda

leidub küllaldaselt. Võib küsida, kas jätkub meil ülikoolis tehtavast uurimistööst, kas on seda ehk liiga paljugi, arvestades maa väiksust ja suhtelist kehvust, kust võib olla, ei jätkugi materjali teadlastele.

Arvestades eelpooltoodud võib julgesti väita, et kui ülikooli käsitletakse eeskätt ainult õppeasutisena ja diplomivabrikuna, siis ta milgi kombel ei suudaks rahuldada kogu tarvidust teadusliku töö järele Eestis.

Kui teda aga välja arendada teaduseasutisena, siis teeb ta suure ning tähtsa osa tööst, kuid ka sel juhul kaugeltki mitte kõike, mida meil teha võiks ja tarvis oleks. Samas „Üliõpilaslehe“ numbris leiab lugeja G. Ränk'i artikli „Päevaküsimusi eesti rahvusteaduste töömait“, mis oivaliselt täiendab käesolevaid mõttekäike ja mis allkirjutanut vabastab tarbest mõne eriala üksikasjaliku käsitletu teel hakata ära näitama, kui palju meil siiski veel oleks teha puht ainekogumise töödki. Etnograafia on seejuures juba võrdlemisi kaua ja hästi viljeldud ala meil, kus on saavutatud silmapaistvaid tulemusi. See on ala, mis on eeskätt arenenud iseseisva asutise hoolel, ainult nõrgas seoses ülikooliga. Kui ülikool peaks kontrollima kogu teaduslikku ainet, mida pakub Eesti ala, siis ei jätkuks kaugeltki tema koosseisega tema tööabinõusid. On täiesti selge, et ei suuda üksainus õppejõud, näiteks rahvaluule või eesti keele alal oma ülikoolitöö kõrval koguda ning läbitöötada kogu vastavat ainet Eestis, samuti kui ei jõua seda omal alal üksainus õppejõud geoloogias ja mineraloogias. Mõnes aines on asi vähe parem: ajaloo alal on neli õppejõudu, botaanikas ja zooloogias kummaski kaks ja mõlemal alal vähe rohkem abijõude. Ent neil aladel on ka aines suur ja tema säilitamine ning korraldamine nõuab palju tehnilist tööd.

Seetõttu me näeme, et nii riiklikud kui ka kultuurilised tarvidused on ellu kutsunud rea riiklikke või poolriiklikke asutisi, mis peavad kontrollima kas osaliselt või täielikult kogu vastavat ainet Eestis ja mis saavad seda teha ainult rakendades teaduslikke meetodeid. Ma mõtlen nimelt juba aruurikkaid katse- ja kontrolljaamu, laboratooriume ja katsekoda, Statistika Keskbürood ja Konjunkturiinstituuti, kavatsetavat kartograafia instituuti ja juba sajandeid eksisteerivaid riiklikke ning omavalitsuste arhiive, Eesti Rahvaluule Arhiivi, Eesti Kultuuriloolist Arhiivi, Kodu-uurimise Toimkonda. Kõik need asutised, nõudes küll palju tehnilist ja administratiivset tegevust, seisavad lähedal teaduslikule uurimistööle ja oma sisulise tegevusega ei pääsegi nad sest mööda. Nende asutiste loetelu näitab üksi juba, kui võrra ekslik on arvamus, nagu oleks teaduslik tegevus eluvõõras või kauge tegelikust elust. Ikka enam ja enam tungib ta otse keset igapäevast argielu ja nõuab kohanemist

endale. Ei tarvitse vist olla prohvet, et ennustada lisaks juba olemasolevaile uurimisasutisile tekkivat veel uusi, kuna meie loodus- kui ka kultuurivarade inventuur ei ole veel kaugeltki tehtud ja ilma ligilähedasegi inventuuri tegemiseta ei saa ülevaadet oma majapidamisest.

Siinkohal ei ole võimalik asuda nende enamikus rakendusteaduslike asutiste lähemale vaatlemisele. On iseenesest selge, et igal neist võivad olla omad head ja vead, et ka nende ainelisi või koosseisulisi puudusi parandades nad muutuvad enam võimelisteks andma tulemusi. Meie teema seisukohast on oluline see, et mainitud asutisid nende ülesandeid võetaks teadusliku süvenemisega ja ei piirduks mitte ainult jooksvate või juhuslike ülesannetega. Mõnes kontrollivas laboratooriumis või arhiivis on ju võimalik ka nii asju ajada, et tehakse ainult seda tööd, mis iga päev jooksvalt esitab, ilma süvenemata eriprobleemesse, ilma otsimata uusi ning paremaid meetodeid. Sarnane tööviis muidugi ei tähendaks erilist rikastust teadusliku uurimistöö võimaluste alal. Vaid kui rööbiti jooksva tööga, võib olla just nii kui nii kätest läbikäiva materjali najal jälgitakse mõnd ulatuslikumat probleemi ning otsitakse lahendust meetodilistele raskustele, siis on see hinnatav meie seisukohast. Et see nii ka tegelikult ongi, seda näitavad teaduslikud tööd, mis ilmuvad, näiteks, Riigi Keskarhiivist, Tallinna ja Tartu ning teiste linnade arhiivist, põllumajanduslikest katsejaamust, Statistika Keskbüroost, Konjunkturiinstituudist j. m.

Küsimus võiks olla selles, missugustel aladel veel oleks vajalik või soovitatav sedalaadi asutiste ellukutsumine, millistel oleks see võimalik või millistel tuleks juba olemasolevate asutiste tööd süvendada.

Nende ridade kirjutajal ei saa olla selles suhtes kuigi täielikku ülevaadet, kuna igal erialal on omi erihuve ja eritingimusi. Mõnesugust arvamust võiks avaldada ainult oma erialale lähedal seisvate tegevusväljade kohta. Ja siin on praegu küll palju söödismaad, millest saaks teha hästi viljakandvat põldu: Eesti pinnased, Eesti jääaegsed ja pärastjääaegsed setted, Eesti aluspõhja kihid pakuvad õige rikkalikult ainet, mis mitte üksi ei ole teadusliku üldhuviga geoloogilisest seisukohast, vaid millel on peale selle suur rakenduslik tähendus. Kõige sellega on ka siiani tegelnud need vähesed jõud, keda meil on võimalik olnud rakendada, kuid rakendusvõimaluste vähesuse tagajärjel on seni täiesti üritamata jäänud täieliku ülevaate hankimine neil aladel. Selles mõttes oleme maha jäänud nii organisatoorselt kui ka tulemustelt enamikus naabermaist, kelle hulka praegu tuleb arvata juba ka Nõukogude Venemaa, kus selle ala uurimisel ka otse meie piiri taga on tehtud üllatavalt jõudsaid edusamme.

Selleks, et üksikasjaliku ja võimalikult täielikust taotleva geoloogilise uurimise alal teha edusamme, oleks tarvis lisatööjõudude rakendamine, kes aga peavad olema täiesti kvalifitseeritud sel alal, sest ajutise ning juhusliku tööjõuga ei ole siin midagi ära teha.

Teine ala, kus oleks tarvis senisest rohkem rakendada tööjõudu, on kodu-uurimine ja looduskaitse.

teadusemehe uuriv pilk igal ajal ka kõige kaugemasse metsakolkasse ja muidu teaduslikust tegevusest õige kaugelseisev kodanik saab nautida tunnet, et ta oma jõukohase kaastööga kivikesi kannab suure ehitise püstitamiseks. Loodus- ja muinsuskaitse seisavad kodu-uurimise harrastusile oma iseloomult õige lähedal, nii et oleks võimalik neid ka tarbekorral ühise keskuse kaudu juhtida.

Kodu-uurimise töö on olnud silmapaistvaid

Sini-must-valge lipu pühitsemise 50. aastapäeva aktusest —

Kodu-uurimine ja kodukoha kirjeldus ei tähenda mitte kõigist muust teaduslikust tööst eraldi-seisvaid, mingisuguseid piiratud ja vähekompetentsele publikule määratud harrastusi, vaid see on teatud kitsapiirdelisema ümbruse uurimine, et selgitada elamistingimusi selles ümbruses. Teatud detailuurimused nii looduse kui ka teatud ühiskondlike küsimuste alal saavadki alles võimalikuks ulatuselt piiratumal alal. Agronoomide ringkonnast on, näiteks, osutatud külaühiskonna uurimisele. Teisest küljest on kodukoha uurimisülesannete kaudu võimalik rakendada suurt arvu inimesi teatud üldisemate küsimuste selgitamisele. Sel teel tungib

tulemusi iseseisvusajal, kuid need on olnud teostatud peamiselt emissaride kaudu keskkohast. Alati olemasolnud püüded ellu kutsuda kodukoha uurimisorganisatsioonide ka kohtadel, pole seni nimetamisväärsid tulemusi andnud. Tundub, et kui senisest suuremal määral ei suudeta rakendada tööjõudu kodu-uurimise teenistusse, siis need harrastused kohtadel ka elavamat hoogu ei võta. Üldse peab tähendama, et eraorganisatsioonide tähendus teadusliku töö organiseerimise ja võimaldamise alal võib olla küllaltki silmapaistev. Rõhuv enamik meie teaduslikest seltsidest asub küll ülikooli juures ja teotseb õieti peamiselt ülikooli juh-

tiva inimmaterjali kui ka kaaluva ainelise toetuse kaasabil. Kuid Eesti Kirjanduse Seltsi, Tallinna Ajaloo Uurimise Seltsi j. t. eriti mitmesuguseid rakenduslikke sihte taotlevate seltside olemasolu näitab, et ka eraldi ülikoolist on siin võimalusi olemas ja et need võimalused ehk on kasvamisvõimelised. Eesti olude ühena iseloomujoonena on praegu märkida, et ainelist toetust, rahalisi annetusi ja pärandusi teaduslikul otstarbel on tehtud

lele vastavalt on püütud anda just ka selliseid juhtivaid ja koordineerivaid funktsioone. Võib olla küsitav, kas Teaduste Akadeemia vastselt kavatsetud kujul on igati otstarbekohane, kuid et on vajadus mõnesuguse keskasutise järele, seda täiesti eitada ei saa, samuti kui ei saa eitada, et puht-teaduslik uurimistöö, mille edustajaks teatavasti on Teaduste Akadeemiad, nõuab endale eluõigust ka Eestis, nõuab tunnustamist, et temale otseselt

2. juunil 1934 — osavõtnud Seltsi liikmed ja külalised.

väga vähe, kuna need välismaail moodustavad küllalt suuri summasid.

Kõigi nende arutluste juures kerkib aga tahtmatult esile küsimus — kas kõik need võimalused ja soovid, mis eelpool väljendatud, on võimelised ise end teostama, või peaks seks olema eritegurid. On muidugi selge, et mõned vajadused võivad aja jooksul saada nii põnevaks, et nad sunnivad end teostama. Kuid põhimõtteliselt peab siiski tunnustama, et mingisugust koordineerivat keskust ka teadusliku uurimistöö jaoks oleks vaja. Sellest seisukohast on arusaadav, et ikka jälle on kerkinud Teaduste Asutise ellukutsumise kavatsused, mil-

tuleb teha kulutusi, ilma sidumata neid muude kõrvalsuhtidega, olgu need iseenesest nii lähedased kui tahes.

Härra Riigivanema ja Peaministri poolt Kultuur- ja Haridusnõukogu avamise puhul lausunud mõtted, millest võib järeldada, et ka praegused valitsusvõimud täiesti teadlikud on meie tööst tekkivate ülejääkide otstarbekohase rakendamise tarbest, ja et sel juhul me kultuuri alal taotleme mitte ainult seniste saavutiste edasiviimist, vaid suurt uut tõusu, lubavad ka meie teadusliku töö võimalusile loota lähedamat arenemist.

A. Luha.

ÜLIÕPILASKOND LAHKTEEDEL

ÜLEVAADE VÕITLUSEST SELTSILISE JA KORPORATIIVSE VOOLU VAHEL EÜS-is 1895—1908

Esimesele eesti üliõpilaskoondisele, mis moodustas kuni käesoleva sajandi aluni ka kogu eesti üliõpilaskonna, oli juba sünnipäevilt alates omane taotluste dualism: üliõpilasorg-ina püüdes ta ajakohaseid puhtüliõpilaslikke vorme, eesti seltsina teotes ta rahvuslik-kirjanduslikel aladel. Need kaks peamist suunda määrasid aastakümnedite kestel esimeste eesti üliõpilaste organisatsiooni tegevuse ja vastastikku teineteist mõjustades kujundasid igakordselt teatud ajajärkudeks org-i vaimse sisu ning teoviisi. Kuna rahvuslus oli org-i juhtivaks printsiibiks, mille alusel oli sündinud eesti üliõpilaste esimene koondumine (ainult puht-üliõpilaslike huvide rahuldamine võimaldus juba varem olemasolevates org-ides, nagu esimese koondise rajajatest mitmed olid ka olnud nende liikmed) ja millest lähtus vastav teotsus, siis puhtüliõpilaslik printsiip kujundas peamiselt kooselu väliseid vorme, püüdes viia koondise liikmeid tol ajal ainuväärtusena maksva saksa üliõpilaselu tasemele ja saavutada täieõiguslikkust akadeemilises peres; samal ajal pidi üliõpilaslik elu looma võimalused nooruse vajalikele eneseväljendusele¹⁾.

Õieti öelda, olid üliõpilaslikud harrastused eesti esimese üliõpilaskoondise arengu esimesil kümnendil, eriti teatud ajavahemikel — korporatsioonide asutamise perioodil — moodustanud org-i elu olulist mõtet ning sisu; need harrastused olid kujunenud otse traditsioonilisteks paleusteks, seistes kõrvuti org-i rahvuslike sihtidega, sest nad pidid ju eestluse eesti üliõpilase kaudu viima osasaamisele saksa kultuurist, mis tol ajal oli valitsev ning veel asendamatu. Samal ajal koondise üliõpilaslik elupool, mõõndused valitsevatele üliõpilaselu vormele ning noorsuseharrastusele mõjustasid rahvuslikku põhiideaali ning teotsust andes viimasele suuremal või vähemal määral asjaarmastuslikku iseloomu. Siit ka johtus, et eesti üliõpilas-organiseerimisele pole olnud tema algajal omane peaaegu sugugi puritaanlik vaim.

Esimese eesti üliõpilasorg-i suunitlustes ja tegevuses avalduv dualism ei sisaldanud org-i

esimesel veerandsajandil kalduvust vastuoliusse ega konfliktidesse. Teatud ajajärkudel oli küll üks või teine suund saanud domineerivamaks, kuid nad olid alistatult kõrgemale — rahvuslikule — põhimõttele säilitanud üldiselt tasakaalu. „Vironia“ ja „Fraternitas Viliensise“ asutamisel, mis taotlesid spetsiaalselt puhtüliõpilaslike (korporatiiv-buršikoosete) paleuste teostamist, oli mõeldud rahvuslik-literaarset tegevust edasi arendada paralleelseis eriorg-ides²⁾; kui need ettevõtted ebaõnnestusid, jäi mõlemate eesti üliõpilasorganiseerimise peavooluste kandjaks nagu varem sama organisatsioon, kus nad kooskõlas ning leplikkuses edasi eksisteerisid.

Eesti üliõpilasorganiseerumise kolmanda kümnendi aluks, korporatsioon „Frat. Viliensise“ asutamise järele, mis ametlikult küll ebaõnnestus, tegelikult aga leidsid korporatiivsed paleused teatud teostuse³⁾, oli organisatsioonis, mis 1883. a. alates kandis ametlikku nime „Eesti Üliõpilaste Selts“, üliõpilaslik-korporantlikud tegevussuunad tunginud eriti esile teise rahvuslik-literaarse tegevusala kõrval. Selts elas üle tol ajal õieti korporantismi õitseaga, olles loonud uue üliõpilastüübi — eesti burši. Kuid sama kolmanda organiseerumiskümnendi teisel poolel (1895—1900) hakkasid ilmuma esimesed tunnused tagasitõmbumisest, millest mõne aja järele välja kasvas opositsioonilise liikumise valitseva korporantismi vastu, kusjuures selle liikumise kandjaks sai peamiselt org-i rahvuslik-literaarne pool. Nii oli senine leplik kooskõla org-i paralleelsete tegevussuundade vahel häiritud ja EÜS-is tekkis nähtus, mis süvenedes ning komplitseerudes sai eesti üliõpilasorganiseerumise järgmiste arengjärkude määrajaks ning iseloomustajaks — konfliktiline dualism.

Korporantismi suhtes tagasitõmbuva ning opositsioonilise liikumise tekkimise ja sellega kaasaskäiva sisemise lõhenemise põhjuseks Eesti Üliõpilaste Seltsis sajandi lõpul olid mitmesugused üldised ning erinähtused.

2) Vt. J. Köpp. op. cit., lk. 48 ja 159—160.

3) Frat. Viliensis oli saanud vastuvõtuga korp. esindajate kogusse (Ch! Cl-sse) tunnustuse saksa burširiigilt.

1) Vrdl. J. Köpp. Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu I, Tartus, 1925, lk. 199.

SELTSI LAIENDATUD EESTSEISUS KEVADSEMESTRIL 1935.

Kõnesoleval ajal hakkas levima Baltimaal mõnesuguseid uusi mõttevoolusid, nagu poliitiline liberalism ning maailmavaateline materialism, mis tähistasid uue ajavaimu tulekut. Sellesarnased uued meeleolud seisid õieti suurel määral ühenduses samade Baltimaade venestusega, mis sajandi lõpuaastateks oli juba haaranud eluavalduisi laiemalt. Venestatud koolides üldhariduse saanud noorsugu oli muudetud vastuvõtlikuks venelise vaimu mõjudele, ka reformeeritud ülikool sai selle vaimu levitamise üheks vahendiks. Nende eelduste juures arenes haritlasnoorsoos otsene või kaudne kontakt vene radikaalselt meelsustatud haritlaskonnaga. Ent nii uue ajavaimu puhangud kui ka venelise meelsuse levik leidis kõlapinda peamiselt pärisrahva hulgas, kuna alalhoidlik sakslus juba ette oli sellele vaenlik ja õieti need uued meeleolud ise pöördusidki just suurel määral saksa seisuslik-alalhoidliku kastivaimu vastu, mille peamisi arendajaid oli sama üliõpilaskorporatsioonide riik.

Selliste kaudsemate ning kaugemate tegurite kõrval, mis mõjustasid eesti haritlaskonnas korporantismivastaste mõtete tekkimist, mõjusid asjaolud, mis olid otseselt seoses eesti ühiskonnaga ja eesti üliõpilaskonnaga enesega. Ületatud eelmise ajastu reaktsioonilised ning epigoonilised nähtused, elas üle eesti ühiskondlik mõte nüüd uut tõusuaega ja tulevikus paistis uue rahvusliku loomingu ajastu. Ent EÜS, kes

ärkamisaja sünnitiseks oli moodustanud tol ajal rahvuslike püüdmiste olulist keskust, oli uue rahvusliku tõusuaaja elust jäänud mõnel määral kõrvale; side tema ja progresseeruva ühiskonna vahel näis olevat nõrgenenud. Kuna uus aeg nõudis tegelikku rahvuslust (rahvusliku mõtte ja teo ühtelangemist)⁴⁾, valitses eesti üliõpilasorgis osaliselt veel ärkusaegne idealiseeriv rahvuslus — estofiilsus. Ja kuna nende nähtuste üheks oluliseks põhjuseks oli kahtlemata üliõpilaslikkuse — korporantismi — domineerimine organisatsiooni elus, mis jõude tagasi hoidis pühendumast suuremal määral rahvuslikule tegevusele, siis tekkis selle vastu opositsioon. — Rahvusliku tõusuajastu püüdmuste üheks teovormiks oli karskusliikumine, mis pidi taotlema rahva vaimset ning ainelist tervendamist. Nii ka see uus rahvuslik tegevusala pidi tundma ebakõla enese ning joomakultuuri harrastama kalduva üliõpilaselu vahel.

Samal ajal, mil need tegurid ning asjaolud olid põhjustanud opositsiooni tekkimist korporantismi kui ühtlasi sakslase eluvormi vastu (korporantismi ja sakluse täielik eraldamine ei olnud tol ajal veel mõeldav), oli kõnesoleva ajaärgu aluks burširiigi võim Tartu akadeemilises elus ülikooli venestamise tagajärjel

4) J. Köpp, op. cit., lk. 202.

m u r d u m a s ja korporatsioonide käsitleti valit-
suse poolt kui riiklikult soovimatut nähtust⁵⁾.
See võis mõjuda omalt poolt kaasa, et EÜS-i
korporatsioonitaotlemise paleus veel selle õitse-
päevil — üheksakümnendail aastail — sattus
kahtluse alla.

Esiialgu kandis edaspidi pöördeliseks EÜS-i
korporantlik-buršikoosse poole vastu suundunud
liikumine kergemat opositsioonilist iseloomu.
Sellelaadilised endelised nähtused ilmusid esma-
kordselt 1895. aastal. Selle aasta kevadtalvel
töesteti EÜS-i koosolekul vil. Villem Reimani
algatusel õllemaksude vähendamise ning n. n. re-
basõhtute lühendamise küsimus, mis aga häälte
ning seisukohtade lahkuminekut tõttu ei leia lah-
endamist⁶⁾. Kevadel Seltsi 25. a. juubelikoos-
olekul ettekantud Jakob Ilvese kõnes Seltsi aja-
loost on läbi viidud uudne orientatsioon, mis
üliõpilasliku elu tõusuaegu eesti üliõpilasorga-
niseerumises hindab rahvuslikult ebaproduktiiv-
seiks ning kahjulikeks (neid nimetatakse „eksi-
käikudeks“⁷⁾). Kuid selle aasta sügisel seltsi-
liikmete ja vilistlaste ühisel koosolekul avaldas
vil. Heinrich Rosenthal tagasi vaadates seltsi
ajaloole käsituse, mille järgi seltsi literaarsed
tegevusjärgud olnud elujõuetud ning kahvatud,
kuna buršikositeedi ajajärgud nagu seda olevat
ka olevik on toonud seltsiellu tõusu⁸⁾. Samal
koosolekul arutati joomakommete küsimust alga-
tatuna O. Kallase pikema kirja läbi, milles tehak-
se ettepanek püstitada põhimõte, et Selts ei
provotseri ega sunni kedagi joo-
ma⁹⁾. Pikemad läbirääkimised lõpetas koos-
oleku juhataja H. Rosenthal resolutsiooniga, et
selts arvestades vilistlaste mõtteavaldusi pii-
rab ajalisel oma lõbuõhtuid¹⁰⁾.

Sellelaadilistes mõtteavaldustes joomakom-
mete kui ka seltsi põhimõttelisemate küsimuste
üle peitusid küll juba tulevate aegade võit-
luste eod, kuid lõhenemist vaenlikkudeks voolu-
deks neis veel ei avaldu. Õieti on siin tegemist

5) 1895. aastaks olid ülikooli teaduskonnad venes-
tatud; 1896. a. algas venelise elemendi tugev juurdevool
üliõpilaskonda, nii et 1901. a. oli see juba ülekaalus
teiste rahvuste kõrval. Korp-idel oli keelatud värvide
avalik kandmine ja uusi korp-e ei lubatud asutada (sel
põhjusel jäi nagu näib Frat. Viliensis kinnitamata). —
H. Sepp, Tartu üliõpilaskonna ajalugu, (toimetanud J.
Vasar), Tartus, 1932, lk. 55—68.

6) EÜS-i üldk. prot. 2. II 1895, p. 15 ja 16. II
1896, p. 4. — EÜS-i arhiivis, nagu ka kõik edaspidi
tsiteeritavad protokollid.

7) Üldk. prot. 30. V 1895, p. 3. (J. Ilvese kõne kä-
sikiri EÜS-i arhiivis).

8) Ühise koosoleku prot. 29. VIII 1895, p. 1.

9) O. Kallas — EÜS-ile 26. VIII 1895, EÜS-i ar-
hiivis.

10) Sealsamas, p. 10.

üldise tagasitõmbamisega „Frat. Viliensise“ päe-
vilt süvenema hakanud joomaharrastuste suhtes,
mis ilmneb ka asjaolus, et joomaliialduste vastu
üles astus seltsi liikmeid ning vilistlasi, kes hil-
jem tuttavaks said Seltsi korporatiivse voolu
eestvõitlejatena*). Üldise tagasitõmbamise tu-
lemusena peab nii viisi mõistma igapäevaste
laupäevaste lõbuõhtute sundusliku repartit-
siooni kaotamist 1894. a. sügistelvel¹¹⁾.

See mitte kaugemale ulatuv tagasitõmbumine
ja sellised uudsed mõtteavaldused ei takistanud
buršivaimu võidukäiku EÜS-is. Aastail 1895—
1897 elas Selts täiel määral korporantismi tähe
all, õieti saavutas ta sel ajal buršikositeedi õitse-
aja. See väljendus org-i siseelus, eriti aga lei-
dis see avalduse reas välistes sündmustes. —
1897. a. kevadsemestril on seltsiliige pidanud
mensuuri saksa korporandiga; sel puhul liigub
seltsis rohkelt võõraid burše ja korraldatakse
vastavaid olenguid¹²⁾. Sama aasta sügissemest-
ril käis seltsi esindus osa võtmas korp. „Livo-
nia“ juubelist, andes üle Seltsi tervitusadressi;
seltsiperes rõhutatakse nüüd rõõmumeelset asja-
olu, et seltsi esinemine oli leidnud heakskiit-
mist saksa buršide poolt¹³⁾. 1898. a. alul käidi
vastava kutse alusel õnnitlemas „Frat. Rigien-
sist“ selle juubeli puhul¹⁴⁾. Kõigi nende üri-
tuste taga nagu näha seisis konsolideerunud
Seltsi pere suur enamik. — Seltsi siseelus olid
korporatiivse elu arendamise tugevaiks vahen-
deiks ning väljendusallaks laupäevased lõbuõh-
tud, mis hoolimata mõnedest reforminõudeist
kestsid kuni kella 4-ni hommikul ja olid sundus-
likud noorematele liikmetele. Üliõpilasliku
olengu krediit („force“), mis ainult üheks aja-
vahemikuks oli ajutiselt kaotatud¹⁵⁾, võimaldas
avaramat buršikoosset ülesastumist. Seltsiliik-
mete ja vilistlaste ühisel koosolekul 1898. a. sü-
gisel konstateris H. Rosenthal Seltsi viimatist
elulaadi silmas pidades, et Selts on jõud-
nud oma ideaalideni — saanud ühe-
väärilisteks korporatsioonide-
ga¹⁶⁾. — Näib, et kõnesoleval ajajärgul jõudis
EÜS oma arengus üliõpilaslik-korporatiivses
suunas kaugema äärmuseni, teatud konse-
kventsideni, et siis tagasi pöörduda ja asuda
uutele teedele, mis juba varem olid tähistatud

*) Vrdl. J. Muru, Tartu üliõpilaskonna ajalugu,
lk. 188—189.

11) Üldk. prot. 16. XI 1895, p. 3. ja 23. XI 1895,
p. 3.

12) Üldk. prot. 13. II 1897, p. 4.

13) Üldk. prot. 18. IX 1897, p. 6. ja 25. IX 1897,
p. 3—5.

14) Üldk. prot. 22. I 1898.

15) Üldk. prot. 29. I 1898, p. 3.

16) Ühise koosoleku prot. 16. IX 1898, p. II.

Seltsi teise — rahvuslik-literaarse — tegevussuuna poolt.

Korporantsimi süvenemine EÜS-is ühes eelpool vaadeldud ajamõjude vahepealse tugevnenemisega põhjustas, et seniseist ainult piiramisele kalduvaist meeoludest välja kasvas kindlakujulisem opositsiooniline liikumine org-i korporatiiv-buršikoosse arengsuuna vastu. Muu hulgas näib olevat sel puhul andnud tugeva viimase tõuke avaliku arvamuse eitav suhtumus Seltsi vahekorra arendamisesse saksa korporatsioonidega, mis eriti osutas Seltsi ja rahva vahelise kontakti katkemise hädaohule; üldse olid korporatiivse elu konsekventsid selgemalt esildanud pahesid ning hädaohte, mis võisid tekkida selle suuna pidurdamatul jätkamisel. Sellises õhkkonnas asus opositsiooniline liikumine teadlikult aktiivsesse võitlusse.

Liikumise kandjaks oli esialul võrdlemisi kitsas ringkond Seltsi vilistlasi ja liikmeid. Selles mõttes kujutas korporantismivastatus enesest esialul juhtide liikumist, mis ta aga polnud olemuslikult, nagu näitasid järgnevad aastad. Esotsas seisid vilistlased V. Reiman, O. Kallas ja J. Tõnisson, isikud, kes olnud eelmistel ajajärkudel Seltsi aktiivsemaid ning innukamaid tegelasi ja nimelt ka Seltsi korporatiivse suuna arendamisel: V. Reiman oli 1885. a. õieti tõstnud korporatsiooni-asutamise mõtte¹⁷⁾, O. Kallas „Frat. Viliensise“ seniorina ja J. Tõnisson samuti esimehena. „Viliensise“ järele-mestrel olid olnud omaaja org-i tegelikud ning nagu teada eeskujulikud buršikoossed liikmed¹⁸⁾. Kui nad olid asunud võitlusse korporatiivse mõtte vastu, siis pidi see sündima nende sise-mise pöörde, uue äratundmise tagajärjel ja olles nii ise ajamõjudele vastuvõtlikkudena ning eest-luse küsimusest huvitatuna üle elanud säärase pöörde, püüdisid nad nüüd oma kogemust teostada ka teiste juures. See asjaolu; et opositsioonilise liikumise veendunud juhtideks hakkasid Seltsi senised kõige aktiivsemad ning omalajal korp-i pooldanud ja selle eest võidelnud isikud, pidi väliselt mõjuma mõtlemapanevalt, küsimu-sitekitavalt, nii et uus liikumine tõi EÜS-i ellu elevust ning, nagu paistab — mõnesugust dra-maatikatki. Seejuures nagu oli läbi tuntud ning kindel opositsioonlaste esinemine, nii oli ka selge ning veenev nende nõudmiste ideoloogia: rahvuslus peab saama uuesti eesti üliõpilaste tegevuse põhiprintsiibiks, mille teostamiseks tuleb nii sisemiselt kui väliselt emantsi-

peeruda, luua kontakt rahvaga ja rakenduda rahvuskultuurilise loomingu tarvis¹⁹⁾.

Sügisel 1898. a. üritasid korporatsioonivastased esimese suurema pealetungi. Kogu liikumise teravik oli alult peale suunatud joomakommete ning buršliku olenguvaimu vastu, mis korporatiivseis eluavaldusis etendasid kesket osa ja mis tavaliselt suutsid kõigepealt kütkestada noorte üliõpilaste meeli. Mainitud sügisel seltsiliikmete ja vilistlaste ühisel koosolekul tõsteti rida küsimusi, mis olid lähetatud joomakommete-vastase võitluse püüdeist. J. Tõnisson tegi ettepaneku loobuda *Landesvaterist*²⁰⁾ ja avaldas üldse protesti, et EÜS kui selts tarvitab korp-i värve ning märke; teda toetasid V. Reiman ja teised, kuna H. Rosenthal seisis vastuvaidlejate eesotsas. V. Reiman esitab ühes pikema kõnega enese, R. ja O. Kallase ja J. Tõnissoni nimel järgmised ettepanekud: „1. Joogiasjus valitsegu täieline vabadus, sellepärast peab joomasund igasugusel kujul (näit. õlletrahvide jne.) kaduma. 2. Liigjoomist ei tohi auasjaks pidada. 3. Korporatsioonide *Fuchscomment*, mis E. Ü. Seltsis sanktsioneerimata ainult harjumuse varal tarvitusele võetud, peab kaduma, nõnda et üksnes kodukord maksma jääb; ühes kadugu ka korporatsioonide tundemärkide tarvitamine väljaspool, mis EÜS tõsisel põhjusmõtteid ja ülesandeid ähvardavad väärata, Seltsi pääle rahva ees varju heidavad ja meid ülikooli valitsuse silmis kahtlaseks teevad.“ Pikemate võrdlemisi ägedate vaidluste järele otsustati küsimus anda vilistlaste ja seltsiliikmete vahelisele komisjonile, kes ühtlasi peab ka lahendama põhimõttelise küsimuse, kas EÜS on selts või korporatsioon²¹⁾.

Need opositsioonilise ringkonna poolt üles tõstetud nõudmised ei olnud õieti öelda väga radikaalsed ja ainult üks osa neist näis olevat vastuvõetmatu laiemale Seltsi perele — nimelt rebaskomaani kaotamine, nagu seda väidab eesti korporantismi vanameister H. Rosenthal²²⁾, kuid selle esinemisega oli põhimõttelikult vastu astunud Seltsi senisele tegevussuunale ning ka paleustele, neid otseselt ning avalikult taunides. Ja kuna ka nooremate vilistlaste ja seltsiliikmete hulgas leidis vastavat disposit-

19) Vt. V. Juhanson, Eesti Üliõpilaste Seltsi album X, Tartus, 1934, lk. 135.

20) Saksa korporatsioonides harrastatav vennastustseremoonia joomise ning lauludega; seda oli EÜS-is senini ikka tavatsetud korraldada suuremate olengute (aastapäev, ühised koosolekud) puhul.

21) Ühise koosoleku prot. 16. IX 1898, p. 5. ja 9.

22) H. Rosenthal, op. cit., lk. 322.

17) Vt. V. Reiman — EÜS-ile 18. IV 1888.

18) Vrdl. H. Rosenthal, Kulturbestrebungen des estnischen Volkes etc., Reval, 1912, lk. 323.

siooni uutele mõtetele, siis andis niisugune autoriteetsete vilistlaste ühisesinemine tõuke Seltsi sisemisele lõhenemisele, mis järkjärgult hakkas laienema. Siitpeale oli Seltsi homogeenselt meelsustatud pere häiritud, sellesse oli heidetud võitlusvaimu ning kalduvust vastuoludeks, ühes sellega küll ka positiivset reformipüüdlust ning seniste vaatekohtade selgitamise ning revideerimise tarvidust²³⁾. Juba varem oli Seltsi peres leidunud kaheksuguseid põhitüüpe: Seltsi üliõpilaskliku või literaarse mõttesuuna representante, kes ei avaldanud aga omavahelist vastuolulikkust (kooskõlastatud dualism), kuid nüüd oli tekkinud olukord, kus sellised lahknevad tüübid hakkasid kalduma vastastikusse vaenlikusse (konfliktlik dualism²⁴⁾). Laiemasse hulka heidetud põhimõttelised lahkseisukohad kutsusid esile isiklikku laadi sümpaatia- või antipaatiatundeid. Edaspidisel, veel hilisemal võitlusjärgul, millal Seltsi oli mõnel määral juba vallutanud parteilikkuse-vaim, oli kujunemas olukord, et iga seltsiliige — oma sisemise loomuse ning vaimse struktuuri kohaselt — asus tavaliselt a priori kaitsma ühe või teise voolu seisukohti. Mõnel määral arendas niisuguse parteilikkuse levimist Seltsis uuendusliku liikumise taktika ning ka ideoloogiat, mis võitlust ning dialektikat pooldas põhimõtteliselt seisukohalt²⁵⁾.

Nii oli sajandi viimaseil aastail kodurahu eesti esimeses ning tol ajal ainsas üliõpilasorg-is rikutud ja tasakaal dualistlikkude elupoole vahel kaotatud. Eesti geeniuse varjupaigas, nagu org-i on mõnel puhul nimetatud, algasid sisemised võitlused ning vaenlikud kokkupõrked. Selle algatajate vastu, isikute vastu, kes arendasid propagandat ja külvasid Seltsi eri mõtteid, on siis ja hiljem tõstetud süüdistust²⁶⁾, kuid neid õigustab asjaolu, et nad on teotsenud rahvuslikkude hüvede nimel oma veendumuse kohaselt. Kui EÜS ei oleks teinud mõõndusi ajavaimule, oleks tekkinud uusi organisatsioone (pahemal pool), nii nagu sellistele algetele osutas juba jaaksonlaste grupppeerumine; teisest küljest oleks Selts kõrvale jäänud ning oma tähtsuse kaotanud eesti progresseeruvas ühiskondli-

kus elus. Oli paratamatu, et EÜS pidi üle elama kohandumise uuele olukorrale, mis ei võinud sündida ilma sisemiste vapustusteta.

Võitlust, mida oli alatud opositsioonilise voolu poolt 1898. a. sügisel Seltsi korporatiivse siseelu vastu, jätkati järgmiseil semestrel veel suurema hooga. Seltsi koosolekul esineti järjekindlalt ettepanekutega korporatiivsete elu-avalduste piiramise või kaotamise suhtes, kusjuures uusi nõudeid motiveeriti kõnedes üksikasjalikult ja selgitati ühtlasi üldisi põhimõtteid; eriti rohkete ning mitmekülgsete argumentatsioonidega esines uuenduslaste tegelik eestvedaja J. Tõnisson. Samal ajal näikse olevat arendatud eraviisilist kihutustööd ning püütud võita poolehoidjaid²⁷⁾. Peab üldiselt märkima, et kuigi uuendusnõudjate ring oli esialul võrdlemisi kitsas, osutas ta suurt aktiivsust ning kvalitatiivset tugevust. Peale eelpool nimetatud juhtide liitus korporatsioonivastaste rindele selliseid noorema generatsiooni silmapaistvamaid mehi nagu Jakob Ilves, Kaarel Parts ja Lui Olesk.

Kuna 1899. a. kevad- ja sügissemestril oli tehtud vähemaulatuslikke ettepanekuid rebasõhtute lühendamise, üliõpilaskohtus (Burschengericht) käimise kaotamise, Landesvaterist loobumise j. m. kohta ilma oluliste tagajärgedeta²⁸⁾, siis järjekorralist suuremat võitlusetappi nagu tavaliselt moodustas sügisene vilistlaste ja seltsiliikmete ühine koosolek, mis EÜS-i perele oli ikka olnud põhiliste küsimuste otsustamise kõrgemaks instantsiks. Siin tulid arutusele eelmisel ühisel koosolekul valitud komisjoni ettepanekud joomakommete, noorliikmete vastuvõtmise, värviküsimuse ja seltsi sihtide suhtes²⁹⁾. Kuna viimaste küsimuste kohta oli leitud üldiselt üksmeelne sobitus juba komisjonis ja nende vastu ei vaieldud ka koosolekul, siis joomakommete suhtes oli komisjonil kaks lahknevat ettepanekut, nii nagu ka koosolekul tõusid selle küsimuse ümber vaidlused, sest see küsimus oli kõige rohkem seotud maadvõtivate lahkvaadetega Seltsi siseelu korraldamise alal. Arenesid taas pikemad detailsed vaidlused, mis peamiselt kujunesid uuendusliku

23) J. Kõpp iseloomustab kogu Seltsi tegevusjärku enne lõpliku pöörde tulekut sajandi vahetusel „sihtide ja teede revideerimise“ ajastuks, — op. cit., lk. 167.

24) Vrdl. käesolev kirjutis, lk. 158.

25) Eriti J. Tõnisson on propageerinud võitlusvaimu ning vastuolusid kui elu edasiviivaid tegureid. — Näit. ühise koosoleku prot. (mustand) 2. III 1907, lk 33.

26) Vrdl. H. Rosenthal, op. cit., lk. 327; V. Neggo, Üliõpilasleht nr. 5 — 1932. a., lk. 108.

27) H. Rosenthali andmeil — op. cit., lk. 324, — on O. Kallas 1899. a. sügisel püüdnud kirjalikult esimest veenda uute mõtete kasuks; samul andmeil olevat grupp korp-ivastaseid EÜS-i vilistlasi suvel 1900 Haapsalus ühiselt nõudelnud, kuidas paraliseerida teatud korp-tiivset meelsustatud vilistlaste mõju Seltsi suhtes (lk. 327). Viimase väite tõelikkuse eest käesoleva kirjutise autor ei saa vastutada.

28) Vt. vastavad protokollid 1899 I ja II.

29) Komisjoni ettepanekute ärakiri EÜS-i arhiivis.

Grupp EÜS-i liikmeid a. 1896.

voolu seisukohtade selgitamiseks. Üheltpoolt leitakse joomakombed ning korporatiivne kord tarvilikud olevat kasvatuslikult, seltskondlikkude võimete arendamise seisukohalt, teiselt poolt esitatakse rida pahelisi nähtusi, mida toovad enesega kaasa korporantlikud eluviisid, ja selgitatakse põhimõttelikult nende kahjulikkust. Muide, nende vaidluste kestel väljendas J. Tõnisson mõtteid opositsioonilise liikumise võitlustaktika kohta: nemad, korporatsioonivastased, kelle taga seisab avalik arvamus, võitlevad järeljätmatult niikaua kuni kord nende ettepanekud läbi lähevad ja kuni vastased on surutud seinä äärde. H. Koppel, kes esialul oli suhtunud uuendusnõuetesse teatud reservatsiooniga, hiljem aga neid kandva vooluga täiesti liitus, esildas sellel koosolekul olulise vastuargumendi väitele, et „Vironia“ ja „Frat. Viliensise“ asutamised kinnitavad EÜS-i ajaloolise eesmärgina korporantismi: neid korp-e oli tahetud asutada ühevääriliseks saamiseks saksa üliõpilastega ning uute liikmete juurdetõmbamiseks ja nii pidid need olema ainult abinõud vastaval ajajärgul, mitte aga paleused³⁰⁾.

30) Ühise koosoleku prot. 14. IX 1899, p. 5.

Kõnesoleval ühisel koosolekul võeti lõpuks vastu põhimõtteline otsus alkoholitarvitamise sunduse kaotamise kohta; selle läbiviimiseks nähti ette fukskomaani ning joomaususte kaotamist, nii et joomakommete aluseks jääks ainult vastav kodukorra peatükk; kusjuures nende printsipaalsete otsuste teostamine usaldati Seltsi ja vastava komisjoni hoolde³¹⁾.

See koosolek tähendas reformeeriva voolu esimest suuremat võitu, õieti küll moraalsel võitu, kuna tegelikult need ei mõjutanud, nagu näidatakse allpool, oluliselt korporatiivse sisekorra muutmist, mis püsis üldiselt puutumata³²⁾. Ühenduses selle koosolekuga olgu veel märgitud, et siin nagu ka edaspidi vaenlikud voolud asusid ühisel seisukohal värvi-
deküsimuses tunnistades värve ühtekuuluvuse ning Seltsi põhimõtete väliseks märgiks (seda nimelt ka tekli

31) Sealsamas.

32) H. Rosenthal, op. cit., lk. 324, 325: „Die Beschlüsse der Konvents fielen sehr farblos aus und tangierten die korporelle Organisation nicht wesentlich.“

ning rinnapaela kohta)³³). Sini-must-valget trikoloori käsitati kogu EÜS-i pere poolt kui pühitsetud rahvussümbolit.

Järgnenud semestril 1900. a. kevadei endises suunas edasi teotsedes ilmutas reformeerimisliikumine mõnel juhul silmapaistvat radikaalsust. J. Ilves näiteks väljendab eitavat seisukohta isade-instituudi kohta: noorliikmed olvat täisealised ega vajavat eestkostmist³⁴). V. Reiman soovib, et aastapäeva pühitsemisest jääks välja kõik võõras, mis ei käi kokku EÜS-i eesmärkidega — võõrad laulud (Landesvater), võõrad kombed ja võõrad peakatted, sest vanade eestlaste pidudel valitsenud ainult laul ja kõne. Nende soovide esitamise lõpetas ta sõnadega: „Armsad, vennad, Eesti rahva kallimal pühal, Eesti rahva vabastamise päeval pidagem tõsist Eesti pidu! Kui meil veel tilgakene Eesti verd südames keeb, siis ärgem kurvastagem Eesti geeniust mitte“³⁵. — Sellised meeolud, milles väljendus tulevate aastate radikalismi vaimu, ei leidnud aga teostamist, nagu Seltsi siseelul üldiselt jäi püsima endine vool — ka joomakommete alal, sest vastav komisjon ei jõudnud liikmete lahkseisukohtade tõttu ühisele kokkuleppele³⁶). Teatud mõttes pöördeliseks sai aga järgmine semester (1900 II), millega võib märkida Seltsi uue arengjärgu algust.

Antikorporatiivne liikumine polnud senini, nagu eelpool mainitud, saavutanud suuremaid tegelikke tagajärgi. Joomasundus ning nn. rebasseadused olid otsustatud põhimõttelikult kaotada, kuid tegelikult kestis uususe ning inertsi jõul endine kord, pealegi kuna seda polnud võimalik asendada millegi kohasemaga³⁷) ja kallaletungid üliõpilaskohtus käimise kohustusele ning komaanigaranteerimisele³⁸), vehklemiskohustustele, rebasõhtutele ja muile korporatiivsest korrast tingitud eluavaldusile ei andnud pea-aegu mingeid tagajärgi. Ent tähtsam selliste väliste võitude saavutamisest oli korporatsioo-

33) Viimatitsiteeritud prot., p. 8; üldk. prot. 12. X 1900, p. 4. — Olgu sel puhul osutatud veel ka asjaolule, et vaadeldaval võitlusajastul nii ühe kui teise voolu aktiivsemadki pooldajad käsitlesid värviteklit kui representeerivat eset, seda näiteks tarvitades isikliku päevapildistamise puhkudel. Nii on säilinud värvitekleis pildid isegi veel 1903.—1905. a. Seltsi esimeeselt, millal seltsiline vool oli juba ülevõimu saavutanud korporantismi suhtes. — Vrdl. J. Köpp, op. cit., lk. 217.

34) Üldk. prot. 24. II 1900, p. 2.

35) Üldk. prot. 16. III 1900, p. 2.

36) Vt. J. Köpp, op. cit., lk. 208.

37) Vrdl. J. Köpp, op. cit., lk. 213.

38) EÜS oli tol ajal ametlikult veel seotud Ch! C!-ga, mis avaldus selles, et ta garanteeris buršikomaani ja registreeris oma noorliikmeid Ch! C!-sse kuuluva korp-i juures.

nivastase voolu enese kasvamine ning tugevnemine: opositsioonilisest kitsast juhtideliikumisest oli saanud vahepeal hulgaline reformeeriv liikumine, mis lähemal ajal pretendeeris saada org-i liikmete enamikust kantavaks tendentsiks — seltsiliseks vooluks. Tähtis oli see, et reformeeriv liikumine oli levitanud uut vaimu ning mentaliteeti, mis hakkas jõudsalt vallutama seltsi peret; sellele võisid järgneda juba iseene-
sest välised reformid.

Ühes reformeeriva liikumise tugevnemisega hakkas järkjärgult välja kujunema teadlikumalt korporatiivne vool. Selle voolu reformeerumine kujutas enesest õieti omakord reaktiooni reformeerivale liikumisele ja tema järkjärguline kujunemine sündis üheaegselt viimase pealetungide tugevnemisega.

Esialgul moodustas see vool Seltsi kehtivat korda kandvat staatilist osa, mis oli reformeeriva voolu poolt rünnatavaks objektiks, kuid viimase tugevnemisega, Seltsi dualistlikkude poolte vahel lõhe tekkimisega tõmbus ta koomale, hakates kujundama juba iseseisvat, mitte enam Seltsi kui kogunähtusega differentseeritavat liikmetegruppi ja kuna reformeeriv vool oli ründavalt-aktiivne, siis selle voolu osaks sai kaitsepositsioon. Tema tugevus, ilma osutamata esialgul suuremat aktiivsust, seisis kõigepealt juurdunud korras, mis tugis harjumusele ning inertsil, kuid ta evis ka oma kindlat vaimset alust ning ideoloogiat. Nagu reformeeriva liikumise keskseks mõtteks olid Seltsi algpäevilt päritolevad rahvuslik-literaarsed püüdmused, nii tähistasid korporatiivse voolu põhiprintsipi samuti Seltsi ajaloolised korporatsioonitaotlemise paleused, mis sanktsioneeritud aastakümnendite võitlustest „Vironia“ ning „Frat. Viliensise“ ajajärgudel. Ja kuna Seltsi keskpõlve juhid olid asunud uue voolu etteotsa, siis Seltsi algaja silmapaistvad tegelased, nagu vilistlased Jakob Hurt ja Heinrich Rosenthal, jäades truuks oma aja paleustele, asusid kaitsma korporatiivset seisukohta.

Eriti H. Rosenthalis, kes vilistlaskogu ametliku juhina oli nii üldse Seltsi pere esimeseks representandiks, leidis korporatiivne vool kinnitamist ning seaduspärasest õigustamist. Seejuures H. Rosenthal oli Seltsi korporatiivsete paleuste innukamaid ning järjekindlaimaid kaitsjaid ja teostajaid. Sellepärast reformeeriva voolu mõnedegi pealetungide likvideerimist tuleb suurel määral omistada selle isiku mõjule.

Sajandi lõpuks EÜS-is teatud määral konso-
lideerunud korporatsioonipooldajate erikogu

Grupp EÜS-i liikmeid sajandi lõpult.

asus edaspidi, seltsilise voolu üha tugevnedes, oma passiivsest kaitsepositsioonist juba mõneregusele loovale ning reorganiseerivale enesekujundamise teele. Ta on juba mõjustatud aja vaimust, teeb mööndusi uuenduste nõtudele, — millega muide peab seletama mõnede uuenduste rutulist läbimineku Seltsis, — ja teatud sisemise elevuse juures on püüdnud uusi eluvorme, kuigi see suund on suurel määral veel alateadlik, eriti kui seda võrrelda üliteadliku seltsilise vooluga. Sellest olukorrast lähtus eesti üliõpilaste organisatsioonide uus tendents — reformeeritud korporatism, mis saksa traditsioonidele ainult teatud reservatsiooniga tunnustades tahab üliõpilaste organisatsioonidele põhiolemusele subordineerida rahvuslikku põhimõtet või vähemalt säeb esimese seisukoha organiseerumise lähtekohaks, kuna teine peavoolus, mida võib nimetada seltsiliseks vooluks, üliõpilaste organisatsioonide kui sekundaarse alistab otseselt rahvuslikule printsibile.

Kuna korporatiivne vool niiviisi kujutas enesest juba teadlikku ning sihikindlat tervikut, siis osutus ka seltsilise voolu võitlus tema vastu palju raskemaks; seltsilise voolu eesmärk, teostada org-is oma uuenduskavad, ei võinud nüüd

olla läbiviidavad sel teel, et järkjärgult absorbeeritaks kogu organisatsioon. Nii tekkis olukord, et seisid vastamisi kaks organiseeritud erikogu, mis pidasid võitlust tervikutena (ainult üksikute liikmete seisukohad võisid olla kõikumad). See asjaolu — kahe omaette konsolideerunud alaorg-i olemasolu ühes üldorg-is — andis ilme kogu järgnevale sündmustikule võitluste lahendumiseni.

Kuidas võisid kujuneda üksikute isikute sümpaatiad ühe või teise voolu kasuks ning millised tegurid mõjusid sel puhul, see peamiselt psühholoogilist laadi küsimus ei või lähemalt kuuluda käesoleva kirjutise raamidesse³⁹⁾.

Seltsiliikmete ja vilistlaste koosolek 1900. a. sügisel väljendas reljeefselt Seltsi lõhestatud olekut kaheks vaenlikuks lahkpüüdeliseks pooleks. Ühtlasi märgib see koosolek uue ajastu — seltsilise voolu võidukäigu — algust EÜS-is.

Sel koosolekul H. Rosenthali ja J. Tõnissoni vahel tekkinud konflikt, mis lahendus formaal-

³⁹⁾ Vt. sel puhul V. Juhanson, Eesti üliõpilaste Seltsi album X, Tartus 1934, „Võitlusest eesti üliõpilaste ideaalide ümber sajandite vahetusel“, lk. 129 jj.

Vil. H. Rosenthal.

selt küll J. Tõnissoni kahjuks, tegelikult aga tähendas tema võitu, sümboliseeris õieti vastasrinnete — uue ja vana vaimu — kokkupõrget nende juhtide kaudu⁴⁰⁾. H. Rosenthal oli, nagu juba eelpool tähendatud, Seltsi algajast peale üliõpilaskorporatiivsete paleuste innukamaid ning teeneterikkamaid taotlejaid ja nüüd, käsitledaval ajal, esines korporatiivse voolu ideoloogina-kaitsjana ja selle tähtsama tegeliku pidemena Seltsis (kuni 1895. aastani oli ta olnud vilistlaskogu esimeheks-asjaajajaks ja kuni viimase ajani selle auesimehena juhatanud ühiseid koosolekuid). Sellepärast on mõistetav, et selle mõju tõttu, mida H. Rosenthal evis Seltsi elus, tolleaegses võitlusõhkkonnas seltsiline vool oli opositsiooni asunud H. Rosenthali isiku suhtes, kusjuures peab olema teadlik, et see vool üldse teotses võitluspõhimõtete alusel ja nii nähtavasti ka möönis isiklikku võitlust üksikute Seltsi pere liikmete vahel. Võib arvata, selliseist motiivest tingituna kasvas välja J. Tõnissoni poolt algatatud kõnesolev kokkupõrge Seltsi teeneterikka tegelase ning auvilistlase vastu, mille tagajärjel viimane edaspidi loobus aktiivselt osa võtmast Seltsi elust. Muidugi see moment, millal Seltsi veteraan oleks jõudnud veendumusele, et ta ei evi enam kogu Seltsi pere poolehoidu ja et aeg on temast möödumas, pidi peagi saabuma, nüüd võib-olla

40) Ühise koosoleku prot. 30. VIII. 1900, p. 5.

oli seda aga ainult kiirendatud. — Korporatiivsele voolule tähendas H. Rosenthali eemalejäämine Seltsi elust suurt tegelikku kaotust, üldiselt aga „vana burši“ lahkumine märkis vanade aegade möödumist⁴¹⁾.

Kui asetleidnud vahejuhtumuses oli niiviisi väljenduse saanud seltsilise voolu võidukas asend, siis samal ajal väljendas korporatiivse voolu momendipositsiooni ning kavatsusi vil. A. Paldrocki ettepanek korporatsiooni asutamise kohta, mida lähemalt motiveeriti järgmiselt: on sobiv aeg asutada korporatsioon, et Selts saaks üheõiguslikuks teiste org-idega⁴²⁾. Kuidas see mõte oli tekkinud⁴³⁾, selle kohta pole andmeid, igatahes ilmus see korporantliku voolu organiseerumise tulemusena ja osutas Seltsi selle liikmetegrupi aktiivsemaks-saamist. — Nagu varem, nii ka nüüd, tekkisid ühenduses korporatsiooni-küsimusega pikemad vaidlused. Märkimisväärne on sel puhul H. Koppeli poolt avaldatud seisukoht: korp-i asutamine ja teiste üliõpilastega üheväärseks-saamine ei olevat iseenesest halb, kuid olla karta, et sel puhul uputakse välistesse kommetesse, nimelt saksa-pärastesse kommetesse; kui aga loobuda saksa kommetest, siis seesugune eesti korp. ei olevat parem kui olemasolev Selts; sellepärast on kasulik jääda selleks, mis ollakse. — Sõnavõtude järele konstateeris juhataja, et enamiku meeoleolu on korp-i asutamise vastu, ja sellega küsimus otsustuski⁴⁴⁾.

Iseloomulik oli veel sellele koosolekule nähtus, et kahel korral teatud küsimuste puhul, mis tagasi viivad seltsilise või korporatiivse põhimõtte maksmapanemisele, asja otsustamisel häälled pooleks jagunesid⁴⁴⁾. — Üldiselt see, võiks öelda ajalooline koosolek, selgitas võitlevate voolude jõuvahekordi neid teineteise vastu senisest järsumalt asetades.

Aastad 1901, 1902 ja 1903. esimene pool kujutavad enesest ajajärku EÜS-is, mis ei arenda edasi tunduvamalt sündmustekäiku. Võitlevate voolude vahekorrad püsisid üldiselt muutumatuena ja ka Seltsi sisekorras ei teostunud suuremaid reforme. Küll jätkus muidu võitlus seltsilise ning korporatiivse poole vahel, kuid ilma toomata otsustavat lahendust. Ometigi hak-

41) H. R. lausub ise oma memuaarides kõnesoleva konflikti ning koosoleku puhul: „Aus der festgefügten Korporation war ein literarischer Verein geworden, in welchem der Geist der Zwietracht zu walten begann.“ — op. cit., lk. 329.

42) Viimatitsiteeritud prot., p. 13.

43) Väline olukord oli korp. asutamiseks vahepeal küll vaevalt muutunud soodsamaks.

44) Viimatitsiteeritud prot., p. 5.

kas korporatiivne kord sel ajal iseenesest muhenema.

Joomakommete küsimus (nende muutmise ja kaotamine), mis olnud semestrite kestel vaidlusesemeks ning viimati kõnesolnud ühisel koosolekul edasi lükati⁴⁵⁾, tuli arutusele mitmel puhul, kuid ei leidnud otsustamist (ühel koosolekul lükati tagasi 3 esitatud eriettepanekut)⁴⁶⁾, kuni lõpuks seltsiliikmete ja vilistlaste ühisel koosolekul sama aasta lõpul asi otsustati ajutiseks ära võtta päevakorrast⁴⁷⁾. Nähtavasti oli kogu küsimus kaotanud endise teravuse. Muide peab tähendama, et vaidlused ning ettepanekud joomakommete suhtes tavaliselt ei tabanud asja tuuma ega sisemist tähendust, püüdes neid asendada teoreetiliste konstruktsioonidega (näiteks n. n. „sisseandmise“ asemele joomalauas tarvitusele võtta suuline noomitus).

Üldiselt püsis Seltsis kõnesoleval ajavahemikul korporatiivne sisekord endisel kujul (nii näiteks harrastati mõnel puhul veel saksapäraselt Landervaterit). Ent kuigi see kord püsis — tähendab polnud ametlikult kaotatud, tundub, et endine buršikoosne joon oli siiski kadumas: kuna korporantlikkudelt maneeridelt püüti maha kiskuda aupaistet ja kogu buršikoositeedimõiste oli asetatud kriitika alla, näisid need seltsiliikmed, kellel oli kalduvus endiste kommete jätkamiseks, endid seltsis mitte enam vabalt tundvat ja selle tõttu ka Seltsi olengutest eemale tõmbuvat. Sellest tingituna ei olnud ka olengutel (laupäevastel rebasõhtutel) enam endist hoogu ega vaimu^{47-a)}. Selles nähtuses avaldus Seltsi geneetiline muutumine.

Võitlevate voolude vahel, nagu näib, oli leitud mingi, kuigi õige üldine sobitus — modus vivendi. See avaldus näiteks Seltsi ametite jagamise praksises voolude vahel: teatud ameteisse, nagu vanamees, laulujuhataja, vehklemislava eestseisja, valiti tavaliselt korporantlikke seltsiliikmeid, kuna teised ametid, nagu esimehe, kirjatoimetaja ja raamatukoguhoidja kohad olid tavaliselt seltsiliste liikmete käes. Mõnel määral võis leplikkust erakondade vahel soodustada Seltsi uus suur maja (pühitsemine 1902. a. II s.), mis lõi avarad välised raamid ühiseluks. Lahkvaateliste rühmituste vahekordade suhtes näis valitsevat olukord, millele sarnane on esinenud Seltsi ajaloo veel ka mõnel

Vil. J. Tõnisson.

edaspidisel ajajärgul pärast seda, kui olid juba sündinud pereheitmised⁴⁸⁾.

Kui Seltsi lahkpuudeliste voolude vahel oligi leitud teatud kooselamise moodus, ei lakanud vastastikune võitlus, mis mõnes olukorras võis võimsalt esile puhkeda. Eriti vaenlikult ning sügavalt-ärritatult olid pooled konfronteeritud noorliikmete vastuvõtmisel tegevliikmeteks, kuna seal oli otsustamisel Seltsi pere kujundamine tulevaks ajaks ning ühes sellega ka ühe või teise vaatesuuna teostamine. Äärmiselt ägedalt pörkusid kokku erakonnad 1903. a. sügissemestri lõpul tegevliikmete-vastuvõtmise era-koosolekul. Koosoleku alul arutati pikemalt üldisi nõudeid, mis peaksid olema eelduseks täieõiguslikkuse andmisel; seejuures püstitati (vil. L. Oleski algatatuna) ühe põhimõttena tegevliikmeks saamisel vastavus spetsiifilistele seltsilistele nõuetele, mis senini nii pretšiösselt ei olnud leidnud veel väljendamist. Iga kandidaadi puhul arendati pikemaid sõnavõtte, milles väljendusid iseloomulised lahknevad väärtushinnangud. Peale läbirääkimisi ja sedelitega hääletust osutus, et 22 kandidaadist oli vastu võetud ainult 8. See tõstis tugeva pahameeletormi ning ägeda sõnavahetuse, milles süüdistati üksteist vastastikku

45) Sealsamas, p. 6.

46) Üldk. prot. 8. II 1901, p. 3.

47) Ühise koosoleku prot. 30. VIII 1901, p. 11.

47-a) Vrdl. näit. üldk. prot. 10. X 1902, p. 4, kus kõneldakse rebasõhtute kahvatusest.

48) Vrdl. A. Luha, Tartu üliõpilaskonna ajalugu, Tartu, 1932, lk. 172—173.

sihilikuses ning ebaotsekohesuses. Lõpuks otsustati tühistada kõik valimised ⁴⁹⁾.

See koosolek, mis kestis üle 12 tunni (kella 4 peale lõunat kuni 1/25-ni hommikul), ja sellele järgnenud protestiaktsioonid kujutasid nagu näib enesest viimast avalikku suuremat võitlust eri tendentsidest kantud Seltsi voolude vahel, kuna edaspidi teine vool, jäänud vähemusse ning surutud opositsiooni, hakkas otsima tegevusvõimalusi väljaspool org-i ametlikke raame.

Küsimus, milles tol ajal EÜS-is oldi ühel meelel mõlemas leeres, oli välissuhtumus. Juba eelmistel ajajärkudel oli EÜS-is stabiliseerunud põhimõte, et Selts on poliitika suhtes erapooletu ning lojaalne riiklikult. Sajandi alul Tartu üliõpilaste seas vallandunud rahutuste puhul võttis Selts selle oma põhimõtte kohaselt täiesti eitava seisukoha (korduvalt hoiatasid esimehed liikmeid osa võtmast rahutuist üliõpilaskoosolekuist, missuguse keelu vastu eksimist lubatakse karistada kui eksimist seltsi põhimõtete vastu väljaheitmisega org-ist ⁵⁰⁾). Selles mõttes oli EÜS konservatiivne org. ega tundnud kaasa moodsa üliõpilase revolutsioonilisele meelsusele. Ometi poole kümnendi pärast murdis sisse aja rahutu vaim ka Seltsi ja teostas siis, nagu näidatakse allpool, omasuguse revolutsiooni ⁵¹⁾.

Näib, et selline olukord ning sisemised vahekorrad, mis valitsesid EÜS-is vaadeldud ajavahemikul, oleksid võinud jääda püsima edaspidisekski (hilisem ajajärk tõestas, et niisugune kooselu oli tegelikult läbiviidav kestvamaltki), kui järgmistel semestritel, alates 1903. a. sügissemestrist, ei oleks alanud kiire pöördumine seltsilise voolu püüete suunas.

Käesoleva kirjutise alul mainitud üldiste ajategurite mõju eesti üliõpilaskonna arenemisele oli vahepeal veelgi tugevnenud. Üheltpoolt kääriv ning teoretiseeriv veneline vaim, mis ulatus Tartusse üliõpilaskonnade kaudu, teiselt poolt aja materialistlikud ning liberalistlikud tendentsid olid muhendamasa saksa alalhoidlikku, tugeva romantilise lisandiga sensuaalset üliõpilasideaali. Samal ajal sajandi aluks juba täiesti reaalselt mõõdetav eesti ühiskonna vaimne ning aineline tõus olid selgemalt kujutamas rahvusliku ideoloogia uut orientatsiooni, mis lahti õeldes nii saksalisest kui ka venelisest protektsioonist tahab tugida ainult omajõule. Need üldised tendentsid olid tungimas kehtivusele ka eesti üliõpilaskonnas ning rajasid teed uuele üliõpilasideoloogiale, mille

rakendamiseks pidi sündima üliõpilaste emantsipeerumine kõigest võõr mõjudest rahvusliku kultuuriloomingu tarvis. Ent niisugune rahvuslik üliõpilaspaleus, mis eneses kandis ta üldisi ajavaimu elemente, sattus vastuollu saksa buršiideaaliga (esimesed pioneerid vastaspaleuste loomisel buršiideaali puhul olid nn. jaaksonlased), ka selle korrigeeritud kujuga, kuna buršiideaali lahus saksluse vaimust ei peetud tol ajal tegelikult võimalikuks. Kuigi eesti rahvuslik üliõpilaspaleus oli veel sisuvaene ning kahvatu ⁵²⁾, lähetas ta siiski niipalju iseteadvust ning inspiratsiooni, et end vastu seada saksalisel ideaalile, mis veel möödunud sajandi lõpul Baltimaal kehastas aja seltskondliku ning haritud inimese eeskujuga.

EÜS-i sisemised tingimused olid samal ajal selleks soodsad, et uus rahvuslik üliõpilaspaleus võis leida siin teostamist. Kõigepealt oli selline soodus pind loodud liikmeskonna koosseisu muutumiseiga ajakohasemaks ning vabameelsemaks. Siinkohal näib, et 1904. aastani olid üliõpilaspõlvest välja jõudnud ning org-ist lahkunud eelmise sajandi vana kasvatuse ning orientatsiooniga liikmed, kelle hulgas ka põhimõttelised korporatsioonivastased näisid olevat evinud mõnesugust pieteedi omaaja paleuste ning püüete vastu, ja esiplaanile olid tunginud uued inimesed, nagu näiteks P. Põld ja A. Simm, kes vaenlikult suhtusid buršikomiteeti. Seejuures just 1903. a. II semestril tõusis liikmete arv tunduvalt (võeti vastu 20 uut liiget; tegevliikmeid oli 38 ⁵³⁾), ja seega ka ühtlasi korp-i vastaste hulk, kuna tavaliselt ainult üksikud neist said korp-i pooldajateks. Kuivõrd oli muutunud vahepeal EÜS-i pere võrreldes eelmise sajandi lõppajastuga, väljendas näiteks see, et 1903. a. II semestril korraldatakse saksa keele kursused ⁵⁴⁾, kuna varem oli võideldud saksa keele liigse tarvitamise vastu.

Nii olid üldised ning erilised eeldused selleks küpsed, et EÜS-i seltsiline vool võis tulla täielikule võidule ning teostada vastavad reformid org-i sisekorras. Oieti õelda korporatiivsed eluavaldused, mis senini, nagu eelpool märgitud, püsisid võrdlemisi puutumata, olid juba varem kaotanud oma ideelise õigustuse Seltsi liikmete enamiku silmis, kuid innertsid ja vooludevaheliste tülide tõttu püsisid nad veel endise aja pärandina. Sellepärast teostus ka nüüd alanud vana korra lagunemine simapaistvalt suure kiirusega.

49) Erakoosoleku prot. 26. XI 1903.

50) Näit. üldk. prot. 14. II 1902, p. 5.

51) Vt. käesolev kirjutis, lk. 172.

52) Vt. V. Juhanson, op. cit., lk. 138.

53) Üldk. prot. 4. IX 1903, p. 4.

54) Üldk. prot. 2. X 1903, p. 15.

1903. a. II semestril kaotati vehklemissundus, mis „Frat. Viliensis“ päevilt oli seisnud organisatsiooni tegevuskavas korporatiivse kasvatusvahendina, ja kogu vehklemislava eestseisja amet muudeti kehakasvatuse eestseisja ametiks⁵⁵⁾. Olles asunud iseseisva vaba rahvusliku org-i loomise pinnale oli loomulik lahtilöömine saksa üliõpilaskonnast ja selle institutsioonidest. Nii kaotati viimatimainitud semestril saksa üliõpilaskohtus (Burschengericht) käimise sundus⁵⁶⁾ ja 1904. a. seltsiliikmete ja vilistlaste ühine koosoleku otsus Chargierten-Convent'ile mitte enam komaani garanteerida (üksikliikmetele jäeti selles asjas vabadus) tähendas lahtilöömist saksa üliõpilasriigist, mille tunnustust eelmistel kümnenditel rohkem kui muud oli püüdnud⁵⁷⁾. Selle aasta kevadel astutakse samm mis lahendas lõpuks vahepeal küll vaibunud, kümnendipikkuse võitluse — kustutati kodukorrast joomakommete peatükk⁵⁸⁾; millega oli buršikoosne oleng välja suletud org-i ametliikude eluavalduste piirkonnast. — Need olid olulisemad ning iseloomustavamad uuendused ning muutused, mis seltsilise voolu võidukäigul läbi viidi org-is 1903 ja 1904. a. kestel.

Rahvuslik-literaarne voolu võimuletulek EÜS-is, selle sisekorra täielik muutmine ja Seltsi pere enamiku tauniv seisukohavõtt korporantismi vastu ei mõjunud seda kandvasse, opositsiooni surutud vähemusse mitte laostavalt, vaid vastupidi — ta organiseerus nüüd veel kindlalt. Nagu eelpool tähendatud, oli Seltsi üliõpilaslik-buršikoosne vool juba sajandi esimesil aastail formeerumas mingiks EÜS-i allorganisatsiooniks kandes eneses teatud tendentse ning mõtteid. Nüüd, mil see ringkond — kümme-kond Seltsi vanemat ning nooremat liiget — moodustas enesest nagu saarekest meres, näisid need tungid olevat saanud veelgi tugevamaks, nii et võisid vastu seista EÜS-i moraalsele survele ja ka avalikule arvamusele, mis oli tol ajal vaenlik korporantismile.

Korporatsioonitaotlejate neid tendentse ning ideid, mille aluseks ei olnud niivõrd teoreetilised kaalutlused kui intuiitiivne äratundmine; näib olevat võimalik kokku võtta rahvusliku korporatsiooni mõistesse. Eesti korporatsiooni idee oli vahepealseil pöördeagades samuti üle elanud muutusi, otsides uutes oludes enesele kohasemat seisundit ning otstarvet. Osa-

55) Üldk. prot. 4. IX 1903, p. 5.

56) Üldk. prot. 4. IX 1903 p. 6.

57) Ühise koosoleku prot. mustand (katkend) 1904. a.

58) Üldk. prot. 11. III 1904, p. 4.

Vil. H. Koppel.

kond „Vironia“ ja „Frat. Viliensise“ asutamisel olid peamisteks ajuriteks olnud rahvuslikud motiivid — tarvidus eesti üliõpilast tõsta samale tasemele kaasaja väärtusmõõdupuuks olevate saksa korporantüliõpilastega⁵⁹⁾, käesoleval sajandil näib korp-i asutajaid olevat juhtinud korporantismi väärtus ise enesest, kuna rahvuslikud, rahvuskultuurilised motiivid olid sel puhul sekundaarsed (rahvusluse subordineerimine üliõpilaslik-organisatoorsele põhimõtetele)⁶⁰⁾, ka ei seisnud samalt seisukohalt lähtudes esiplaanil võõrapärasuse küsimus. Selles mõttes on etteheide, mis on tehtud korporatsiooni pooldajatele saksapärasuse taotlemises, paikapidamatu, et nad pole loobunud teatud väärtustest, kui nende leiutajaks on olnud võõras rahvas, olgugi ka vaenlik rahvas. Küll võiks aga põhjendatult arvustatav olla asjaolu, et korp-i taotlejad sekundäarsele kohale on asetanud oma püüdmustest rahvuslik-kultuurilised ülesanded, mille taotlemist nad peavad küll oma üheks peamiseks kohuseks, mis aga nende juures pole keskne ega juhtiv.

Nii oli EÜS-i korporatiivse opositsiooni puhul tegemist kindlakujulise liikumisega, mis

59) Ühise koosoleku prot. 28. III 1900, p. 2, V. Reimanni sõnavõtt; ühise koos. prot. 30 VIII 1900, p. 13. H. Koppeli sõnavõtt.

60) Vt. käesolev kirjutis, lk. 165.

nõudis enesele eluõigust eesti üliõpilaskonnas. EÜS-i edasi jääda ja vähemusvooluna katsuda leida siin teid enese teostamiseks ei näinud olevat võimalik, eriti nüüd peale eelpoolvaadeldud reformide ning põhjalikkude muutuste läbiviimist, mis õieti olid suunatud sellele, et korporatiivsete eluavalduste arendamise eeldusi Seltsist välja sulgeda. Sellepärast näis esimese võimalusena EÜS-i, kogu org-i muutmine korp-iks või kui see ei õnnestu, siis paralleelse korporatiivse org-i loomine EÜS-i kõrvale.

Korporatsiooni-taotlejate esimeseks avalikuks aktsiooniks oli korp-i asutamise proponeerimine EÜS-is 1904. a. kevadsemestril. Kuidas oli see mõte tekkinud ja millised olid eelorganiseerimised, pole teada, üldiselt vaadates aga esines see üritus reaktsioonina viimatistele selt-silise voolu poolt läbiviidud muudatustele EÜS-is, ent mõnel määral võis seda ettevõtet inspireerida liikvel- ning teadaolevad reformikavad üliõpilasorg-ide asutamiskorra suhtes⁶¹⁾.

Korporatsiooni-taotlejail näib olnud kavatus küsimuse arutamiseks kokku kutsuda ühist koosolekut veel samal semestril; kui see aga osutus võimatuks, siis tuli asi arutusele Seltsi koosolekul — vastu algatajate soovi, kes ütlesid endid mitte olevat ette valmistatud. Nüüd sai korp-i asutamise mõte nagu varemgi terve rea teravate arvustuste osaliseks koosolekust osavõtnud vilistlaste sõnavõttude kaudu⁶²⁾. Läbi-rääkimised lõpetati resolutsiooniga: „Selts tunnistab, et korp-i asutamise küsimus mitte aja ega asjakohane (acut) ei ole“⁶³⁾.

Selle esimese taktiliselt eksliku sammuga olid korp-i pooldajad, võiks öelda, kaotanud lahingu enne veel kui nad olid saanud asuda võitlusse. Koosolek pidi selgitama ühtlasi, et vaevalt on lootusi mingiks kompromissiks või sobimuseks Seltsi ja korporatsiooni-taotlejate vahel. See asjaolu näib olevat määranud ka viimaste edaspidised kavatsused ning taktika: omaette organiseerumine lahus EÜS-i ametlikudest instantsidest. Üldiselt juba kõnesoleval

koosolekul väljendus korp-i asutajate tegevuse teatud konspiratiivne iseloom EÜS-i suhtes, mida hiljemgi on asutajaile ette heidetud⁶⁴⁾.

Järgmisel semestril 1904. a. sügisel tuli korporatsioon-küsimus otsustavalt päevakorrale. Korporatsiooni-taotlejad nagu näha olid vahepeal tihedamalt koondunud ja esinesid nüüd juba põhjalikumalt ettevalmistatult. EÜS-ist lahtilöömise mõte, mille tekkimist võis mõjustada juba eelmise semestri ebaõnnestunud esinemine, näib nüüd omavat kindlama kuju⁶⁵⁾, eriti veel selle tõttu, et vahepeal oli valitsus andnud korporatsioonidele loa taas värve kanda, millest järeldati soodsat konjunkturi korp-i kinnitamise saavutamiseks⁶⁶⁾. Kui asutajate ringkond siiski veel asus suhtlemisse EÜS-i koosolekuga, siis paistab see olevat suurel määral diplomaatia, mille üheks sihiks võis olla „Frat. Viliensise“ pärandi (värvid, embleemid) saavutamise. See avaldus näiteks asjaolus, et selle järele, kui omavahelistel kooskäimistel oli juba otsustatud igal juhul asutada iseseisev org., nagu näitavad korp. „Frat. Estica“ ajaloo kohta senini avaldatud andmed⁶⁷⁾, esineti EÜS-i koosolekul siiski veel ettepanekutega, mis näevad ette kooselamise võimalust⁶⁸⁾. Nimelt koosolekul 28. okt. esinesid seltsiliikmed V. Kurrik, J. Lattik ja A. Laur järgmiste seisukohtadega: „1. Kas on EÜS-il nõu ligemal ajal korporatsioonina üles astuda? 2. Kui mitte, siis on ühel osal EÜS-i liikmetel nõu Eesti korporatsiooni elusse kutsuda; ja nimelt nii, et see korporatsioon EÜS-iga ühendusse jääks. Tema arvamise järele on see võimalik. Mis on EÜS-i seisukoht selles asjas?“⁶⁹⁾ — Selle avaldise pikemas lisas motiveeriti lühemalt korp-i asutamise tarvidust ning tähendust ja toodi ettepanekuid kooselu mooduste kohta⁷⁰⁾. Ettepanekute-gijate suulistest seletustest nähtus, et korporatsiooni asutajad ruttavad erilisel asjaga ega malda oodata järgmise ühise koosoleku ot-

61) Sajandi alul üliõpilasrahutuste tagajärjel oli valitsus hakanud osutama leplikumat suhtumist üliõpilasorg-idesse, esialul lubades asutada siiski ainult teaduslike eesmärkidega org-e. — H. Sepp, op. cit., lk. 76.

62) Olgu märgitud mõned mõtteavaldused kokkuvõtlikult. — J. Luiga: meie ei hakka neid, kes seisma jäänud, tagant järele ootama, ammugi mitte nende juurde tagasi minema. — K. Menning: korp. on kui kivi jalus. — V. Reiman: korp-i asutajad ärgu tõmmaku EÜS-i kaasa oma ideaalide saavutamisele. — Üldk. prot. 11. III 1904, p. 5.

63) Resolutsiooni poolt — 26, vastu — 13 häält; niipalju oli nimelt korp-i mõttelisi koosolekul, — sealsamas.

64) Ühise koosoleku prot. (mustand) 2. III 1907; V. Reimani j. t. sõnavõttud.

65) Vrdl. J. Muru, Tartu üliõpilaskonna ajalugu, lk. 190.

66) Vrdl. J. Köpp, op. cit., lk. 220.

67) V. Neggo, Üliõpilasleht nr. 5 — 1932, lk. 111.

68) Käesolev kirjutis ei pretendeeri selles osas andmete puudulikkuse tõttu lõplikele väidetele, vaid püüab osutada ainult kõige tõenäolisemat asjadekäiku.

69) Algpäraliselt need küsimused olevat olnud esitatud palju järsumal kujul, kuid muudetud siis Seltsi esimehe nõudel, — V. Neggo, op. cit., lk. 111; V. Kurrik, J. Lattik ja A. Laur — EÜS-ile 21. X 1904, EÜS-i arhiivis.

70) V. Kurrik ja J. Lattik — EÜS-ile 26. X 1904, EÜS-i arhiivis.

Grupp EÜS-lasi sajandi alult.

sust (koosolek, kus asja arutati, oli samuti asutajate poolt palutud kokku kutsuda ⁷¹⁾).

Jälle leiavad aset pikad ning ägedad mõtteavaldused korp-i poolt ja vastu, kusjuures laiemalt haaratakse mitmesuguseid eesti elu avaldusi. Osa vilistlasi, kes pole saanud tulla koosolekule, on avaldanud oma seisukohti kirjallikult. Teiste hulgas avaldavad korp-i asutamisele poolehoidu auvilistlased H. Rosenthal, J. Hurt (mõlemad kirjallikult) ja K. A. Hermann, kuna vastastena esinevad vilistlased V. Reiman, J. Tõnisson, H. Koppel j. t. Üheltpoolt näitasid mõtteavaldused, et küsimuse tuum seisib lahknevate generatsioonide mentaliteetides, teiselt poolt aga üldse lahknevates maailmavaadetes, mis teineteist ei suuda veenda, paremal juhul ainult vahekordi selgitada. Koosoleku lõppotsuseks oli küsimuse edasilükkamine järgmiseks ühiseks koosolekuks ⁷²⁾).

Korp-i asutamise küsimuse edasilükkamine tähendas sisuliselt eitavat otsust, sest korporatsiooni-taotsejad olid just tungivalt nõudnud asja kiiret otsustamist ja õieti kandis nende viimane ülesastumine ultimatiivset iseloomu.

Ongi teada, et veel samal semestril esitasid korporatsioonitaotlejad kinnitamiseks palvekirja ja hakkasid korraldama järjekindlaid kooskäimisi uue org-i asutamise ettevalmistamiseks ⁷³⁾. Samal semestril selgus ka ühtlasi, et EÜS ei loovuta „Frat. Viliensise“ värve ega embleeme uuele korp-ile. — Kui poleks tekkinud raskusi korp-i kinnitamisel ja poleks peale tulnud revolutsioon, oleks esimene pereheitmine EÜS-is tõenäoliselt teostunud juba 1905. a., nüüd aga erakorraliste tingimuste tõttu nihkus see edasi. — Korporatsiooni-asutajad jäid seniks EÜS-i liikmeiks, kuigi nad ei osutanud org-i elu vastu suuremat huvi, olles pühendunud uutele kavatsustele. See olukord kestis kuni 1905. a. kevadsemestrini, millal EÜS-i korporatiivne pere lahkus lõplikult.

1905. a. revolutsioon, milles ajastu radikalism ning reformipüüdlused jõudsid haripunkti ja mis eranditult haaras nii või teisiti kõiki ühiskonnakihte, lõikus oma mõjudega võrdlemisi sügavasse ka EÜS-i ellu, kuigi selle ajalooliselt kujunenud apoliitilisus ei lasknud ka nüüd teda aktiivsemalt osa võtta poliitilistest sündmustest. 1903. a. alanud, edaspidi järjest tugevnenud re-

⁷¹⁾ Üldk. prot. 28. X 1904.

⁷²⁾ Sealsamas.

⁷³⁾ J. Muru, op. cit., lk. 190.

formide tendents tungis revolutsiooni kandel eriti võimsalt esile, jõudes ekstreemideni, mis rahuliku arengu juures oleks tõenäoliselt välditud ja mis mõnel puhul sattusid juba vastuollu EÜS-i fikseerunud traditsioonidega. Ent sellised äärmused tuleb omistada aja impulsside mõjule, mis kandsid ajutist laadi.

Õppetegevus oli ülikoolis katkestatud 1905 I — 1906 I, kuid sellest hoolimata viibis kohal nii palju seltsiliikmeid, et võidi arendada organisatsiooni-elu. 1905. a. esimene pool oli siiski sündmustevaene, teine semester avaldas aga õige intensiivset tegevust, mis oligi suuremal määral mõjustatud revolutsioonilisest vaimust. Oktoobrikuu — 1905. a. sündmusterikkam ning otsustavam periood — möödus täiesti revolutsioonilisuse tähe all. Sel ajal tõsteti *v e t e r i n a a r i d e* ning *n a i s ü l i õ p i l a s t e* Seltsi vastuvõtmise küsimus. Enne küsimuse arutuseletulekut otsustati selleks puhuks anda hääleõigus ka lihtliikmeile, mida motiveeriti sellega, et viimastesse puutub see tähtsalt, et saavad nende tulevasteks kaaslasteks⁷⁴). Ühes lihtliikmete häältega otsustatigi jaatavalt naisüliõpilaste vastuvõtmise Seltsi⁷⁵). Demokraatia ning ühevõrdsustamise tungist aetuna otsustati samal oktoobrikuul noorliikmete kandidaadiaega (tegevliikmeks saamisel) lühendada 4 nädalale⁷⁶); selle kõrval esines veel radikaalsemaidki ettepanekuid; näit. P. Põld tõstis küsimuse, kas üldse on ajakohane, et Seltsis tehakse vahet liht- ja tegevliikmete vahel (mõni tegevliige võivat olla tegevam kui tegevliige⁷⁷); vanasti olnud tarvis liikmeid kasvatada, nüüd aga on tarvis neid lasta kasvada⁷⁸). — J. Tõnisson väljendus ühel kosolekul niisuguste otsuste puhul: Seltsis sündivat ajalooline pööre, Selts olevat kui tuba, kus aken on tehtud lahti⁷⁹). Katsetatakse ka alkoholi keelu läbiviimist org-i ruumes, mis aga ei õnnestu (14 häält poolt, 19 — vastu)⁸⁰).

1906. ja osalt 1907. aastal jätkus EÜS-is sama radikaalne-reformeeriv tendents, kuigi ainult rahulikumas vaimus. Ent siis tuli loomulik tagasitõmbumine ja hakkasid selgemalt joonestuma uue — osakondade — ajastu kontuurid EÜS-is.

EÜS-i buršikoosne vool kujutas enesest aastail 1905—1907 asutatava korp-i liikmeskonda ja niisugusena ei osutanud ta enam aktiivset opositsiooni seltsilisele voolule, mis nüüd õieti oli indentifitseeritav kogu org-iga. Korporatsiooni-taotlejate tegevus ning võitlusenergia oli suundunud korp-i asutamise ettevalmistamisele (eriti mitu faasi elas üle põhikirja kinnitamise lugu⁸¹). EÜS-ist eraldumine näis olevat otsustatud küsimus, eriti pärast 1905.—1907. a. muudatusi org-is pidi lõhe osutama ületamatuks; kuid ometigi hoiti alles kontakti ema-org-iga ja näib, et mõnesuguseil põhjusil ei avaldatud ka mittepühendatuile selgemalt oma kavatsusi (läbirääkimisi näiteks korp-i vilistlaseks astumise üle oli peetud ainult teatud vilistlastega⁸²).

Kui korp-i asutamise toimetulek pidi juba olema kindel, esineti 1907. a. märtsil EÜS-i seltsiliikmete ja vilistlaste ühisel koosolekul seletuskirjaga korp-i asutamise kohta. Korp. „Frat. Estica“ poolt avaldatud andmeil pidi see seletus tähendama ainult formaalset lahkumisteedaanet⁸³), nagu see sisuliselt võis ka olla, kuid ühise koosoleku protokollis fikseeritud korporatsiooniasutajate sõnavõttud annavad esinemisele ilme, millest võib järeldada mingit reservatsiooni, kahevahelolekut, nii et mõned vilistlased, nagu V. Reiman, tõstsid föderatiivse kooselu võimaluse küsimuse⁸⁴). See laseb omistada korporatsiooni-taotlejate tegevusele mõnesugust konspiratiivsust.

Koosolekule korporatsiooni asutajate (seltsiliikmete A. Lauri ja V. Kurriku) poolt etteloetud deklaratsioonis mainitakse kõigepealt EÜS-i puudusena „laia alust“, mis võtab võimaluse vennastuseks ning sõpruseks, samuti aga ei võimalda kasvatamist; korp. tahab aga just neid külgi org-i elus rõhutada, asudes seejuures „natsionaal-progressiiv-rahvameelsel“ alusel; lõpuks väidetakse, et korp. kui üliõpilasorganisatsioon eritarvete rahuldaja tähendab edu⁸⁵). Läbirääkimised, mis nüüd vallandusid, olid pikemad kui senised korporatsiooni-küsimuse puhul EÜS-i ajaloos esinenud, kusjuures sõnavõttude toon oli üldiselt siiski rahulik ning salliv. Seltsilise voolu poolehoidjate kõnedest paistis läbi üldse motiivina kahetsemine lõhenemise, ja jõudude killustamise pärast, mille tõttu näis et oldi nõus mööndustega, kompromissidega; need

74) Üldk. prot. 20. X 1905, p. 4.

75) Sealsamas, p. 10. — Ametlikult on EÜS-i vastu võetud 1901.—1906. a. kaks naisliiget.

76) Erak. prot. 31. X 1906.

77) Üldk. prot. 20. X 1905, p. 4.

78) Üldk. prot. 24. X 1905, p. 12.

79) Üldk. prot. 24. X 1905, p. 12.

80) Üldk. prot. 27. X 1905, p. 3.

81) Vt. J. Muru, op. cit., lk. 190—192.

82) Vt. ühise koosoleku prot. (mustand) 2. III 1907, V. Reimani sõnavõtt.

83) V. Neggo, op. cit., lk. 114.

84) Ühise koosoleku prot. (mustand) 2. III 1907.

85) Sealsamas.

üksikud sõnavõtjad, kes olid teadlikumad korporatsiooniasutajate tõelistest järeleandmatutest kavatsustest, esinesid mõnevõrra järsumalt ning asjalikumalt (ühenduses sellega olgu märgitud, et siit-sealt tehti korporatsiooni-asutajaile etteheiteid asja varjamise pärast. Korporatsiooni mõtte kaitsjate poolt, keda 1907. a. mail vilistlaskogu esimehe poolt koostatud kirjas öeldakse olnud 23 vilistlase hulgast 4 ja liikmete hulgast 2, ⁸⁶⁾), näib olevat rõhutatud peale tavaliste väidete seisukohta, et korp. püüab arendada kontakti rahvaga. Küsimus lõpetati ülemineku-otsusega, et asi — vahekord korporatsiooniasutajate ning EÜS-i vahel — jääb Seltsi lahendada. Mainitud vilistlaskogu-esimehe kirja järgi ⁸⁷⁾ soovitanud koosolek läbirääkimiste lõpul neile liikmetele, kes kindlalt kavatsevad asutada uut org-i, Seltsist lahkuda, mille järele ka A. Laur ja V. Kurrik lahkunud Seltsi ruumest.

See ajalooline koosolek tähistas EÜS-i kui Tartu eesti üliõpilaskonna tüve lõhenemist kaheks pooleks, millest said alguse Tartu eesti üliõpilasorganisearumise edaspidised kaks kardinaalset suunda — seltsilise ning korporatiivse organiseerumise põhimõtted.

Puhtkorporatiivse organiseerumise põhimõtte, mis välja kujunes sajandite vahetusel võitluses EÜS-i korporatiivse ja seltsilise voolu vahel, oli õieti Tartu eesti üliõpilaskonnas uudne ning veel senini teostamata organiseerumismoodus. Põhiidee oli pärit saksa korporantismilt, kuid lähem rakendus ning ideoloogia olid teisemad, kuna eesti korporantism tendeeris kooskõlale ajanõuetega: ta asus kõigepealt rahvuslikul alusel, mis oli saanud üldse traditsiooniliseks eesti üliõpilasorganisearumisel, ja tunnustas vabameelsust ning demokraatlikkust ⁸⁸⁾. Niisugune puhtkorporatiivse printsiibi rakendamine organiseerumisel, mille juures on asunud rahvuslikule alusele, kuid rahvuskultuuriline loomingu pole säetud org-i peaülesandeks, oli võimalik uut es oludes, kus eesti ühiskonna vaimsed kui ka materiaalsed jõud olid silmapaistvalt tõusnud võrreldes eelmise ajajärguga, nii et ümberrahvustamise kartus oli saanud põhjendamatuks ⁸⁹⁾. „Viro-

nia“ ja „Frat. Viliensise“ ajal möödunud sajan-dil oli küll ka taoteldud korporantismi, kuid kuna tol ajal oli korp-i asutamine mõeldav ainult täiesti saksa keele eeskujule järele (taheti ju saada saksa korporantide vääriliseks), siis rahvusliku tasakaalu säilitamiseks oli tarvis paralleelset kõrvalorg-i rahvuslik-kultuuriliste püüete õhutamiseks ⁹⁰⁾, sest täieline andumine puhtkorporatiivsele — saksa-keelele — organiseerumisele oleks toonud enesega selle tasakaalu kaotamise hädahoju. Ent ka niisugune rahvuslikest püüetest inspireeritud organiseerumismoodus, mis paralleelorg-ide süsteemiga oleks tasakaalustanud iseenesest vastuollu kalduvad üliõpilaskujud ning rahvuskultuurilised tendentsid, ei leidnud teostamist. Selles mõttes esines rahvuslik puhtkorporantiivne organiseerumisprintsip Tartu eesti üliõpilaskonnas korp. „Frat. Estica“ asutamise päevil uudse ajanähtusena. Ühenduses sellega ei saa korp. „Frat. Estica“ pidada „Frat. Viliensise“ asutajate lahkneva dualistliku ideoloogia jätkajateks, kaugeltki mitte „Frat. Viliensise“ -aegse EÜS-i järeltulijaks, kuna viimane enesest kujutas org-i, kus rahvuslik-kultuurilised ning üliõpilaskujud printsiibid olid konsolideeritud (kooskõlastatud dualism), nagu see nähtus mõneviisiliselt muudetuna jätkus ka veel pärast konfliktliku dualismi ajastu likvideerimist ⁹¹⁾. Rahvusliku puhtkorporatiivse organiseerumise idee, mis rahvuslik-kultuuriliste taotluste momendi alistab üliõpilask-organisatoorseile põhimõtetele, oli differentseeruva kaasaja sünnitise ja selle idee rakendus tähendas eeskätt spetsiaalsete väärtuste püüdlust. Samal ajal EÜS on teotsenud üldrahvuslikul alusel rahvuskultuurilise loomingu huvides. Muidugi jäid ka need eriväärtused, mida taotles rahvuslik korporantism, eesti ühiskonna piiridesse, tuues lisa eesti rahvuslikule kultuurile ⁹²⁾.

Korp. „Frat. Estica“ kinnitati 9. aprillil 1907. aastal. EÜS-ist lahkus ühenduses uue korp-i asutamisega kümmekond liiget ja samapalju vilistlast (viimaste hulgas EÜS-is juhtival kohal olnud tegelased H. Rosenthal, Fr. Akel ja A. Kapp). EÜS-i vilistlaspere enamik, kelle üksik-

⁸⁶⁾ EÜS-i vilistlaste asjaajaja — vilistlastele 5. V. 1907, EÜS-i arhiivis.

⁸⁷⁾ Tuleb mõõnda, et protokollimustand pole täielik.

⁸⁸⁾ Korp. „Frat. Estica“ asutamisklaratsioonid öeldakse, et korporatsioon asub „natsional-progressiiv-demokraatlikul“ alusel, — vt. käesolev kirjutis, lk. 172.

⁸⁹⁾ Vrldl. J. Vasar, Üliõpilasleht nr. 4 — 1935, lk. 110.

⁹⁰⁾ Vt. käesolev kirjutis, lk. 158.

⁹¹⁾ Vrldl. V. Neggo, Üliõpilasleht nr. 5 — 1932, lk. 86: „Ning Tartu eesti üliõpilaskonna ajalugu kuni käesoleva sajandi esimeste aastateni tuleb palju suurema õigusega tunnustada Tartu eesti rahvuslikul alusel teotsevate korporatsioonide ajalooks kui sajandi vahetusel tekkiva praeguse Eesti üliõpilaste Seltsi omaks.“

⁹²⁾ Vrldl. J. Vasar, op. cit., lk. 110.

asjaliku suhtumuse kohta pereheitmisesse puuduvad küll andmed, jäi EÜS-i juurde, nii nagu kogu üliõpilasorganiseerumise peavoolus läks edasi EÜS-i kaudu⁹³).

Aastad 1907 ja 1908 tähendasid EÜS-is uue kindlaimelisema ajajärgu algust. Juba mõni-kond aastat olid org-i peajõud koondunud selt-siliste reformide ning muutuste läbiviimisele, missugune tegevus taotles vana korra kaota-mist oli oma loomult olnud negatiivne; samuti kulus tähtis osa energiat vooludevahelisele eba-produktiivsele võitlusele, mis üldse halvas org-i jõudude konsolideerimist; lõpuks olid 1905. aasta revolutsioonilised meeled, rahutust ning segaseid tundeid liikmeskonnas tekitades, ta-kistanud org-i edukat tegevust. 1907. ja 1908. aastal, millal nende häirivate tegurite mõju oli lakanud või vähenenud, ja Selts jõudmas stabiil-sesse olukorda, võis alata ülesehitav töö. Uue ajajärgu loomingu tähtsaks vahendiks said Seltsi tööorganitena osakonnad, mille asutamise tarviduse ja paratamatuse kohta oli teinud ühine koosolek 1907. a. märtsil põhi-mõttelise otsuse. Osakonnad pidid saama Seltsi elu positiivseks sisuks ja täitma tühiku, mis tekkinud korporatiivsete eluavalduste kaota-misega⁹⁴).

Vähemal määral jätkus neil aastail org-i tegevuses seltsiliste reformide tendents. Üheks äärmisemaks sellest tendentsist inspireeritud reformikavatsuseks oli alkoholitarvitamise keeld Seltsi ruumes, missugune ettepanek (1908. a. II s.) ainult vaevu ei saanud tarvilikku kvalifitseeritud hääleteenamust (poolt 41, vastu 12 häält⁹⁵). Ent samal ajal hakkas avalduma mõnesugust tagasitõmbumist puhtseltsiliste seisukohtade läbiviimisel, kuna nende konsekventsid olöksid võinud saada hädaohtlikuks org-i kasvamisele. Nimelt üks osa Seltsi perest hakkas osutama mõõndusi värvideküsimuses, mis muide oli olnud korporatiivsete eluavaldusi, mida seltsilise voolu poolt vähem kui muidu rünnatud⁹⁶); värvide suhtes järeleandlikkude hulgas oli ka korporantismi suuremaid vastaseid J. Tõnisson. 1907. a. maikuul võttis vastu Seltsi üldkoosolek, kuhu ilmunud ka vilistlasi, põhi-mõttelisel jaatava otsuse värvide kandmise kohta⁹⁷). Järgmisel aastal oli see küsimus

uesti päevakorral, kuid ei leidnud positiivset lahendust (1908. a. lõpul oli O. Kallas, nähta-vasti ühenduses asutatava korporatsiooni liikmete lahkumisega EÜS-ist, teinud ettepaneku värvide kandmiseks)⁹⁸. See mõnemõõduline reaktsioon puhtseltsilise orientatsiooni juhtides ei leia aga kõlapinda üldsuses.

Käimasolevast osalisest sisemisest tervene-misest hoolimata ei olnud EÜS kõnesolevaks ajajärguks siiski veel saavutanud lõplikku stabiil-teeti ega ületanud juba eelmise sajandi lõpul alanud ümberkujunemiste ning otsimiste aja-järku. — 1908. a. II sem. lahkus Seltsist taas grupp liikmeid asutades korporatsioon „Sakala“.

Uue korporatsiooni asutajad, kellest osa omavahel juba seotud kooliajast (Pärnu güm-naasiumis), hakanud organiseeruma 1908. a. I semestril⁹⁹). Sama aasta teisel semestril — tõenäoliselt mõjustatuna sügisese ühise koosoleku eitavast otsusest värvideküsimuses — ot-sustas see grupp korp-i asutamise lõplikult ja esitas EÜS-i koosolekule lahkumisdeklaratsiooni. Pikemas kirjas esildatakse korp-i asu-tamise peamiste põhjustena omavahelise tihe-dama organiseerumise tarvidust, mis EÜS-is, kuhu võetavat vastu liikmeid liiga valimatult, ei olevat võimalik; EÜS-ilt soovitakse saada „Frat. Viliensise“ värve ning nime. Kui pärast deklaratsiooni ettekandmist korporatsiooniasu-tajad olid koosolekult lahkunud, otsustas EÜS värve ega nime mitte lubada, asutajad tunnista-da Seltsist lahkunuteks ja avaldas protesti tõstetud süüdistuste vastu¹⁰⁰).

See pereheitmene tähendas reaktsiooni EÜS-i muutumise protsessile puhtseltsiliste põhimõtte-ga organisatsiooniks. Korp. „Frat. Estica“ lah-kumine poolteist aastat varem oli õieti hiljaks-jäänud protest sajandi alul EÜS-is sündinud muutustele ja nii ei võinud see lahendada vah-peal kogunenud opositsioonitahet Seltsi veel radikaalsema pöörde vastu 1905.—1907. aastal. Uut lõhet org-is valitseva vaimu ning liikmete ena-miku ja ühe vähema grupi vahel näib olevat veel mõjutanud asjaolu, et vähemik ei jõudnud jä-rele teatud suunas kiirelt muutuvale kogu-orga-nisatsioonile; Seltsi kui populaarsesse org-i võis aga vana innertsiti tõttu sattuda ka üliõpilasi, kes evisid teisemaid kui seltsilisi kalduvusi, mille rahuldamiseks oli olemas ka võimalusi. Nagu eelpool tähendatud, oli teatud põhjustel (eesti

93) Vrdl. „Avalik seletus „Vironia“ ja „Fraternitas Viliensise“ asutajailt“, Tartus, 23. mail 1934. a., — EÜS-i arhiivis (avaldatud ka ajakirjanduses).

94) Ühise koosoleku prot. (mustand) 2. III 1907.

95) Üldk. prot. 9. X 1908, p. 6.

96) Vt. käesolev kirjutis, lk. 163.

97) Üldk. prot. 9. V. 1908, p. 2.

98) EÜS-i vilistlaskogu — vilistlastele 1. II 1909, EÜS-i arhiivis; O. Kallas — EÜS-ile 27. XI 1908, sealsamas.

99) Fr. Puksov, korp. Sakala (koguteos), lk. 11.

100) Üldk. prot. 14. XI 1908.

üliõpilaste arvu suurenemine, huvide differentseerumine, seaduslik avarus uute org-ide loomiseks) käsitledaval ajal tekkinud uus puhtkorporatiivse üliõpilasorganiseerumise tendents, mis nagu näha kandis ka korp. „Sakala“ asutajaid ja neid niiviisi juhtis EÜS-ist, mis neile vahepeal osutunud vastuvõtmatuks, eri rajale. Lõpuks, selle võrra nagu korp. „Sakala“ asutajad olid hilisemad, olid nad ka liberaalsemad korp. „Frat. Estica“ asutajaist ja kandsid eneses juba uue EÜS-i sugemeid.

*

Kui EÜS aastaidkestnud siseheitluste, revolutsioonivapustuste ja kahekordse pereheitmise järele lõpuks oli stabiliseerunud rahulikumatessse eluvormidesse, selgus ta õige uus sisu ning ilme ja ühtlasi kriisi- ning võitlusaegade mõte.

Kümnendipikkune võitlus saksa korp. rantismi vastu, mis algas möödunud sajandi viimase kümnendi teisel poolel kitsama juhtkonna opositsioonina, sajandi vahetuseks oli kujunenud juba tugevaks liikumiseks ja 1905. aastal revolutsiooni toetusel saanud organisatsiooni kui kogunähtuse ettevõtteks, — oli EÜS-i organismit järkjärgult eemaldunud üliõpilasliku elupoole võõrapärased avaldused. See suur aktioon saksluse vormide ning vaimu vastu rahvusliku emantsipatsiooni nimel sattus puhuti isegi äärmustesse ning omandas revolutsioonilise iseloomu, ent säärane vapustus näib olnud tarvilik, et elu lõplikult välja viia vanadest rutiinidest ja nii luua eeldused uue ülesehitamiseks. Ja nende kriisi- ning võitlusperioodide kestel, kindlamalt aga järgnenud ajal hakkasidki selguma saavutised — uus elukäsitus ühes uute korraldistega.

Muutused, mis ette valmistatud organisatsiooni üldvaimu evolutsioonilise arengu teel kümnemkonna aasta kestel, olid teostunud EÜS-i mõlemate dualistlikkude elupoole alal: rahvuslik-kultuurilise (-literäärse) ja üliõpilasliku tegevussuuna käsituses ning rakenduses. Kuna EÜS-i algajul rahvuslik-literäärne tegevus kandis peamiselt asjaarmastuslikku laadi ja leidis harrastamist ainult üksikute poolt, siis käesoleva sajandi uues EÜS-is oli see tegevus kujunenud reaalseks rahvuslikuks loominguks, mis haaras liikmeskonna enamikku. Ja ka üli-

õpilaslik elupool, mis võitlusaegadel näis olevat puhuti täiesti välja suletud org-i elust, sest kõigepealt sellesse taotses pesitseda võõrapärast vaimu, mille vastu aga võideldi, — stabiliseerunud oludes jälle esile tungis, osutus see olevat ületanud põhjaliku ümberkujunemise. Väliselt olid suures osas küll säilinud endised vormid — noorliikmete instituut, vanadus-vahed, pateri-instituut, auvahekord, värvidekandmine org-i ruumes, mitmesugused uusused ja lõpuks ka joomakombed, — kuid nad olid saanud teisema vaimse sisu ja vabanenud saksa käsitusest ning rakendusest.

Ja see, milles avaldus uue ajajärgu suur saavutis, oli asjaolu, et selliselt ümberväärtustatud ning hingestatud üliõpilasliku elu pool oli jälle konsolideerunud oma äsjase vastasega — Seltsi rahvuslik-kultuurilise elupoolega. See sai võimalikuks niiviisi, et mõlemad dualistlikud tegevuspooled olid alistatud samale kõrgemale printsibile — uuele rahvuslikule mentaliteedile, mis läbi tungis mõlemaist elupoolist neid sel teel püüdes harmoniseerida. See oli EÜS-i eelnenud ajajärgude võitluste keskne saavutis, et oli loodud ühine pind, millel võisid teostada kooskõlas org-i mõlemad elupoole. Seejuures oli välja kujunemas ülipilastüüp, milles ei olnud esiplaanil ei n. n. seltsiline ega buršlik joon, vaid mainitud uus rahvuslik mentaliteet; laiemas printsibis olid nii sobitatud spetsiifilisemad omadused. Selle tõttu oli saanud võimalikuks Seltsis kooselu — kitsamas jaotuses võetud — puhtseltsiliste ja n. n. buršliku kalduvustega liikmete vahel, sest neid ühendas kõrgem solidariteedi-tunne ja laiemal alusel seisev sümpaatia.

Ent rahvuslik-kultuurilise (puhtseltsilise) ja üliõpilasliku vaate- ning tegevussuuna lepitamise ga kõrgema rahvusliku tunnetuse alusel oli EÜS taas saavutanud oma algaegade ideaali, mis vahepeal oli üle elanud pikemaid kriise: kõrgemale — rahvuslikule — printsibile on kooskõlastatult subordineeritud dualistlikud elupoole d. Ja selle rahvusliku põhimõtte ning mentaliteedi teostamine org-i kõigis eluavalduis löi sajandi alul EÜS-ist rahvuslikkude kultuurijõudude tähtsa baasi.

Vold. Juhanson.

Mälestame

7. IV 30 — 7. IV 35

manalasse warisenuid:

wil. Peeter Pöld / ü-wil. Alfred Betlem
wil. Karl Leinbaum / wil. Alfred Meo-
mutter / wil. Lui Olesk / wil. Walter
Linhelm / ksw. Ferdinand Lambert
wil. Walentin Märka / wil. Aleksan-
der Mõttus / wil. Franz Puhk / wil.
August Jõks / wil. Jakob Kukk
wil. Jaan Tomson / wil. Leenart Peu-
man / wil. Leonhard Hain / ksw. Wik-
tor Saks / ksw. Mart Raudsepp / wil.
Georg Kaart / wil. Eduard Grönberg
wil. August Tamman / wil. M. J.
Eisen / wil. Karl Kool / wil. Georg
Rosenberg / wil. Jüri Kork

Jakob Hurt ja Eesti Üliõpilaste Selts

Dr. Hurt pühitses oma 50. sünnipäeva oma kälimehe J. Kerg'i perekonnas, Kärla kirikumõisas 10. VII 1889. Eesti Üliõpilaste Selts oli selleks puhuks kavatsenud koostada „Albumi“, mille esimese poegna Seltsi nimel Hur'ile üle andsin.

Allpool järgnevad üleandmisesõnad väljendavad neid tundmusi, mis sel ajal EÜS-is elasid. Ütleksin sedasama sisuliselt veel nüüdki, olgugi vahest lühemalt.

Õppiv noorsugu, kelles oli kasvamas hingeline tarvidus oma maasse puutuvate küsimuste harrastamiseks ja kelt Eesti Kirjameeste Seltsi lagunemisega sellekohane keskkohast võeti, oli Hur'ile tänulik, et ta neile tööd kätte juhatas. Tung kodumaalise vaimse töö järele keskendus mõni aeg Hur'i isiku umber vanavara korjamise tähe all, leids siis laiemat põhja Eesti Üliõpilaste Seltsis, kuni ta välja viis uue „kirjameeste“ seltsi, Eesti Kirjanduse Seltsi asutamisele.

O. Kallas.

Tallinn, 24. I 1935.

*

Täna sel tähtsal päeval, kus üks kallimatest ja parematest eesti poegadest poolesaja-aastase töö ja vaearikka elu pääle tagasi vaatab, täna sel päeval, kus uut elujärku algab mees, kelle nime iga laps tunneb, iga teadusemees lugupidamisega nimetab, iga eestlane tänuga teretab, täna sel päeval olgu ka minul luba seda kallist meest mõne sõnaga tervitada ja enese ning teiste tänu talle avaldada.

Mul on nimelt Eesti Üliõpilaste Seltsi poolt rõõmustav kohus osaks saanud Teid, austatud doktori herra, Teie täna sel aupäeval tervitada ja Teile eesti õppiva nooresoo palavamaid õnnesoovisid kätte kanda.

Rõõmuga olen ma selle kohuse enese pääle võtnud, rõõmuga ütlen ma, sest millest süda täis, ütleb vanasõna, sellest räägib suu häameelega; ja kelle õige eestlase süda ei peaks mitte täis olema tänust Teie vastu, Teie: truima isamaasõbra ja suurema eesti elu ärataja vastu.

Ma ei ole nende sõnadega vist mitte palju ütelnud: mõtelgem Aleksandri-kooli, mõtelgem Eesti Kirjameeste Seltsi asutamise pääle. Palavam armastus oma rahva vastu, tüdimata tegevus, väsimata virkus võisid nüisugusele sihile saata.

Eesti elu on nad vägevalt äratanud ja tarretanud rahvakogule hinge ja uut elu sisse puhunud, palju äratust ja tulu on nad toonud, kui ka lõpp kurb on.

Aga rääkigu neist aegadest, kus eesti elu ärkamas ja tärkamas oli, kus esimene vaimustus venenad üheskoos töötada laskis, kus kademele takis-

tusi veel vähe oli, — rääkigu neist aegadest mehed, kes ise Teiega seltsis tegevad olid, Teiega seltsis vaeva nägid ja selle eest kas tänu tunda said

Vil. Oskar Kallas.

ehk, mis sagedam oii, tänamata meelega võitlema pidid. Meist on need ajad kaugel.

Mina ja need, kelle nimel ma räägin, meie oleme noorem järeltulev põlv, kes praegu alles suu-remale tööväljale astuvad ja oma silmaringi laiendada püüavad, — meil on need ajad paljalt jutu ja kirja järele tuttavad.

Mul on süda paisul neist asjadest, mis ma ise oma silmaga näinud ja käega katsunud olen. Kui ka kõik, mis Teie, austatud herra, teinud, peaks unustuse rüppe uinuma ja tuleva põlve meelest minema; kui ka kõik, mis Teie kirjutanud, peaks vanaks jääma ja aja hamba all ära hävitatud saama: üks asi jääb kindlaks, niikaua kui haridus maa pääl edasi kestab ja kasvab: „V a n a K a n n e l“ ja tema järeltulev sugu saavad ikka kaunimail keelil helisema ja „M o n u m e n t a E s t o n i a e A n t i q u a e“ tunnistust andma Eesti muinasaja-kulla varandusest ja tema suuremast kaevajast.

Päevaküsimusi eesti rahvusteaduste töömait

Siin ei tarvitse hakata lähemalt defineerima, missugused teadused kuuluvad rahvusteaduste hulka, missugused mitte. Sest teame juba küllalt kindlasti, et on rida teadusi ja teaduseharusid, mis meie maas ja rahvas nii sügavalt juurdunud, et võime neid õigusega nimetada rahvusteadusteks. Mis on siis muud eesti keel, ajalugu, rahvateadus, rahvaluule, muinasteadus jne., kui mitte rahvusteadused sõna kõige otsesemas mõttes? Peale humanitaaralade kuulub aga siia veel rida loodusteaduse harusid, mida seekord jätame täiesti puudutamata.

Uurimistöõ, mis meil rahvusteaduste alal on tehtud ja veel teha kavatsetakse, pole üksi eestlase eesõiguseks, vaid see peab olema meie suurimaks kohustuseks. Ise oma teadusi edasi arendades kogume samal ajal ka tõelist kultuuri-põhikapitali, mis on ju veel sama nõrga kandejõuga nagu meie majanduslik kapitalgi. Nagu ükski riik ega rahvas ei saa ilma tugeva majandusliku põhjata tõelikult iseseisvaks, sama vähe suudab ta seda kehva kultuurilise pagasiga. Ja nii nagu meie majanduse alal hoidume hirmuga sattumast võõrkapitali ühekülgs

mõjustuse alla, samuti tuleb meie kultuuritegevuse alal valvel olla — et meie siin ei satuks võõraste eestkostmise alla. See õnnestub meil aga niipalju, kuipalju meil on omi tööjõude tööle rakendada ja kuipalju me suudame neile tööjõududele luua iseseisvaid töövõimalusi. 17 aastat Eesti iseseisvuse aega on näidanud, et meie oma jõudude poolest suudame julgesti võistelda teiste rahvastega — nii tuleb siis küsimusse ainult töövõimaluste leidmine.

*

Et meie oma iseseisvuse aastate jooksul oleme teinud muuhulgas ka märgatavaid edusamme oma rahvusteaduste arendamise alal, seda ei saa keegi salata. Kuid seda edu on võrreldud ikka eeliseseisvuse ajaga, kus meil õieti veel mitte midagi oma ei olnud. Kui võtame aga arvesse neid kohustusi, mis iseseisvus ühele rahvale tööpoolest asetab, siis peame küll tunnistama, et nii mõnelgi alal oleks pidanud jõudma kaugemale kui tõelikult jõutud on. Eriti maksab see nende rahvusteaduse alade kohta, kus uurimisaines mitte igavesti ees ei oota, mitte ei vanane, vaid sõna tõsisel mõttes hävineb. Sesse

Suur pööripäev Eesti vanavara korjamise loos on Teie läbi tulnud: Rahvast ennast kullakaevamisele äratada ja meelitada, — see on see suur mõte, kes ta loonud on.

Viimane aeg on nüüd vana kulla kaevamise tarvis; aga seda kiiremini, säravamalt välgub kullakaevajate pääliku käes terav labidas, seda vägevamini kostab tema äratav hüüd, seda kaugemale ulatab tema kamandamise hääl. Ja kõik eesti pojad ärgemad, kõik eesti tütreid kaunimad on tema hääle kaja kuulnud, tema juhatust mööda tööle tõtanud, nad kaevavad ja kaabivad, uurivad ja tuustivad kullakaevanduses kõik nurgad ja kolkad läbi ja kannavad sipelga usinusega hülgavaid kullateri, säravaid hõbekillukesi — juhtub ka odavat vaske ja roostetanud rauda sekka — pääliku kotta kokku, kus vara-aidad juba valmistatud ja salved korrale seatud, kus ümberringi kulla ja hõbeda rahnud virnas uut lisa ootavad.

Teie väsimata virkus ja tüdimata tööjõud, piirita ohvrimeel ja põlev rahvaarmastus on Teil iga õige eestlase südamel tänu, armastust ja autundmust äratanud. Meie, noorem sugu, vaatame Teie pääle kui hülgava eeskuju pääle, kelle tööjõud ka meid sageli uuele elule äratanud on.

Meil on ju see suur õnn osaks, et Teie meie

Seltsist nii suurt osa võtate, teda sageli sõna ja teoga paremale sihile juhatanud olete.

Iseäranis praegusel ajal, kus nii palju mehiste meelt ja väsimata valmistust tarvis läheb, et ette seatud sihile jõuaksime ja Seltsi elulaeva masti otsast varsti sini-must-valge lipp lehviks, iseäranis praegu seisab meie lootus meie austatud vilistlaste ja iseäranis Teie pääl.

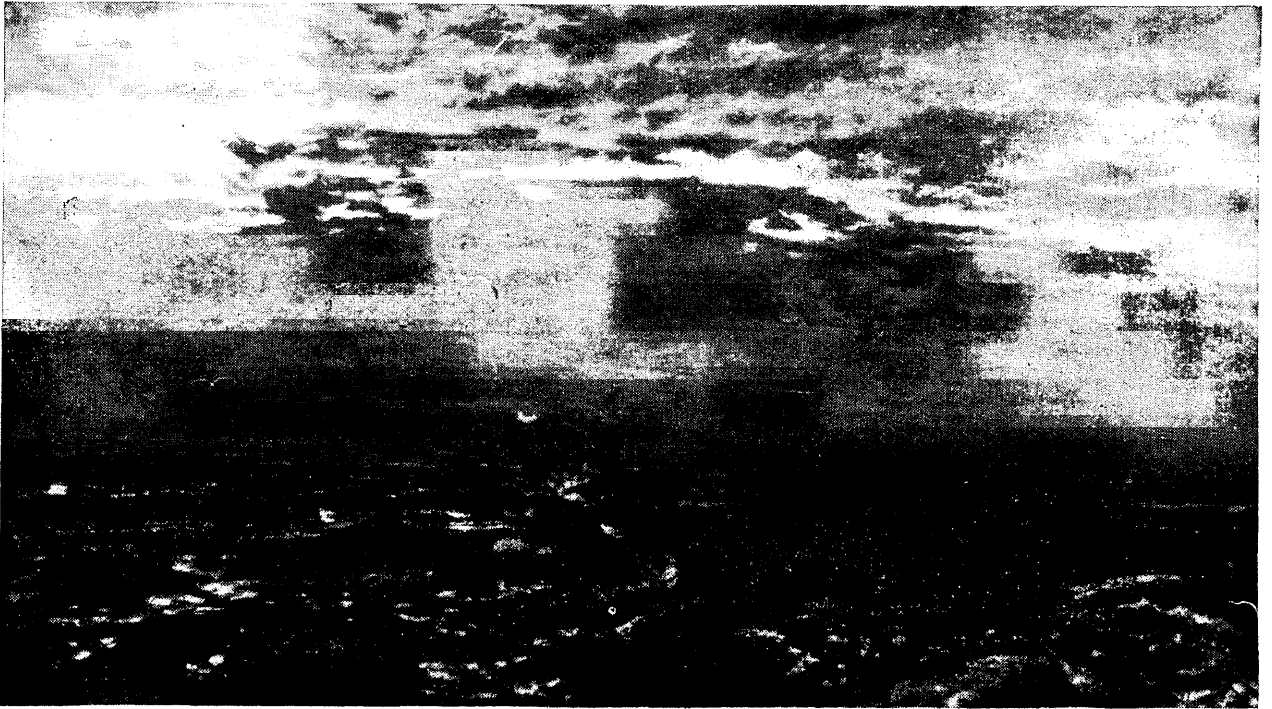
Tänu, armastuse ja lugupidamise täheks julgeme Teile, Teie tänasel aupäeval, väikese kingituse tuua, EÜS-i ja vilistlaste nimel; kingituse, mille valmistamisest Seltsi tegevliikmed osa on võtnud, suurem tänu tuleb aga meie austatud vilistlastele anda.

Kingitus on ammu-räägitud EÜS-i Album, pühendatud

„Eesti elu äratajale ja Eesti kulla kaevajale Dr. Jakob Hurt'ile heinakuu 10. päevaks 1889.

Oma õnnesoovi on EÜS järgmistes salmides avaldanud: [Vaata EÜS-i Album I].

Lõpuks tahaksin veel juurde lüsada: Vaim oli küll valmis, aga liha nõder, kui ka see liha nõtrus seekord meie küljes ei olnud, vaid trükkija-meistri küljes, kes raamatut tänaseks päevaks valmis trükkida ei jõudnud. Palun Teid sellepärast selle vähesega rahul olla ja meie kõikide hää tahtmisega leppida.

O. Hoffmann. Mererand

220 × 130

Vil. Aleksander Varma kink EÜS-ile.

kategooriasse kuulub kõige pealt eesti rahvateadus (etnograafia), rahvaluule, eesti keel ja teataval määral ka muinasteadus, kus määratumad teaduslikud väärtused kipuvad minema kaduma ühes vanemate sugupõlvade ja vana külakultuuriga.

Võtaksime siin vaatlusele lühidalt eesti rahvateaduse olukorra, kuna selle teaduse areng meile aitab teataval määral valgustada ka naaber-teaduste käekäiku.

Tänu rahva üksmeelsele teotsemistahtele minvikus, oleme suutnud omale asutada suure etnograafilise keskmuseumi (ERM Tartus), mis oma kogude suurusega on põhjamaadel üks esimesi. Oleme neile kogudele, mis rahvaliikmete poolt enamikus vabatahtlikult kokku kantud, tööpoolest uhked. Need kogud olid kindlasti ka suureks tõukeks, miks noore eesti ülikooli juurde omal ajal asutati rahvateaduse õppetool. Ometi jääksid need muuseumikogud publikule suurelt osalt surnud imestuse-esemeiks, kui elav uurimistöö muuseumis endas ja väljaspool muuseumi — jääks veel kümme-kon-naks aastaks säärasesse piiratud olukorda, nagu see on tänapäeval. Muuseumi kogude endi uurimise edasilükkamine laseks end veel kuidagi põhjendada, kuid välisuurimiste edasilükkamine külas ei lase end millegagi vabandada. Eesti etnograafia oleks varsti endasse tardunud tea-

du, kui ta juba nüüd ei hakka otsima senisest tugevamat sidet selle ümbrusega, kust need kümned tuhanded esemed on pärit, mis praegu seisavad muuseumi ladudes. Sest etnograafia ülesannetesse ei kuulu ainult asjade, nende tüüpide ja komplekside uurimine, vaid see peab haarama meie talupojakultuuri arenguloo tervikuna, ajaloolise aja piirilt meie päevini. Et seda ülesannet rahuldavalt täita, selleks vajab ER Muuseum (kui uurimisasutis) senisest lähedamaid võimalusi teadusliku uurimistöö tegemiseks ka väljaspool, — võimalusi, mis senini on olnud vägagi piiratud. Eesti rahvateaduse harrastajail on tulnud aastate kaupa tõsise meelekibedusega jälgida, kuidas meie kõige viimasedki „vabaõhu muuseumid“ — Setumaa ja saared uue asundustegevuse tagajärjel võtavad päevpäevalt juurde uut ilmet. Meie silma all kaob vana põllusüsteem, hävinevad endised taluehitised ning tüübilised külad; rahvarõivastuse asemel tuleb uus moodsam, ja vanu tööriistu ning tööviise hakkavad asendama uued. Ühe sõnaga: toimub kiiresti vana külakultuuri hävinemine. Loomulikult võiks rahvateadlasedki rahva kiire edenemise üle aina rõõmu tunda, kui nad teaksid, et olulisemgi osa endisest rahvakultuurist oleks päästetud tulevaste uurimistööde jaoks. Sest muidu seisab eesti teadusemees viiekümne aasta pärast meie 19. saj. rahvakultuuri probleemide

ees suhteliselt sama väheste teadmistega kui neid on meil oma keskaja talupojakultuuri kohta. See pole sugugi liialdus nii öelda, kui võtta arvesse moodsa etnograafia üha suurenevaid nõudmisi oma aine vastu.

Mis on aga meil suudetud päästa oma küla-kultuurist, sel ajal kui sääl on märgata nii põhjalikke muudatusi? Sellelaadilist kogumistööd on ERM vabariigi kestvuse ajal küll organiseerinud ja püüdnud oma jõududega teostada nii palju kui ainelised võimalused on vähegi lubanud. Need võimalused aga on olnud nii kitsad, et ühtegi suuremat tööd pole suudetud süstemaatiliselt läbi viia. Nii algatati 1926. aastal kultuurkapitali toetusega eesti taluheitiste uurimist; tehti sporaadiliselt üle maa mõnisada joonist taluelamuist, ja siis katkes töö toetuse lõppemisega. Need materjalid, mis sellel kogumisel saadi, võimaldavad meie taluelamuist ainult kõige üldisema ülevaate. Nii pea aga kui tahaksime oma ehituskultuurist saada põhjalikumad ülevaadet, siis vajame veel väga palju nii kujutavat kui ka kirjeldavat ainet kohtadelt. Eesti talu kogu oma õueplaani ja kõrvalhoonete hulgaga ootab veel paberile jäädvustamist. Ehitiste uurimine oli üks laiaulatuslikumaid üritusi — ükski muu ala ei ole aga senini saanud niigi suure töö ega tähelepanu osaliseks. Etnograafilisi kirjeldusi on senini tehtud küll mitmelt alalt, kuid süstemaatilisi uurimisi on ainult üksikuid. Kirjeldamisetööle on muuseum saanud väheste tasu eest igal suvel rakendada ainult mõned üliõpilased, ja neid enamasti ühekordselt, juhuslike jõududena, kelle tööst igakord ei saa oodata kõige paremat. Nagu iga töö, nii nõuab ka kirjeldamine harjumist ja teatavale alale pikemaajalist spetsialiseerumist. Asi ei oleks veel nii hull, kui muuseumi enda ametnikud saaksid mahti aastas paari kuu jooksul pühenduda uurimistöödele väljaspool muuseumi, kuid aastast aastasse kasvav tööhulk ja tööjõu vähesus on tõuganud sellelegi võimalusele riivid ette. Muuseumi etnograafilises osakonnas on praegu ametis ainult kolm inimest, kusjuures kaks neist (osakonna juhataja ja tema abi) kolmveerand oma tööjõust peavad veel ohverdama asutise administratiivsele juhtimisele (üks direktorina, teine sekretärina). Tööjõu puudus sääl, kus seda praegu kõige enam vajatakse, tundub paradoksaalsena veel selletõttu, et meil vastava eelharidusega tööjõude reservis on küllaldaselt olemas. Tartu ülikooli juures on 1922. aastast peale töötanud etnograafia õppetool, kus on koolitust saanud kümned üliõpilased, kuid töövõimaluste puudusel nad peavad oma õpitud ala aastatega jälle unustama, ilma et nad eesti etnograafiale saaksid kuidagi kasulikud olla. Siin peaks lähe-

mal ajal mingi muudatus paremuse poole tulema, kui meie oma rahvakultuuri ei taha põhjendama hakata ainult sõnadele ja tühjadele fraasidele.

Et ER Muuseumil on moraalne õigus suurematele toetustele, kui ta seda praegu saab, seda näitab juba asutise endiste ja praeguste aastaeelarvete võrdlus. Teatavasti oli muuseum kuni 1931. aastani täiesti eraasutis, kes suurema osa oma sissetulekuist sai vabatahtlikust seltskonna toetusest. Tolle ajajärgu lõpul tõusis asutise aasta eelarve ligi 50.000 kroonini. Niipea aga kui muuseumist 1931. aastal sai poolriiklik sihtasutis, langes eelarve 34.000 kroonini, ning järgmised aastad on seda summat veelgi kokku tõmmanud. Nii siis: seda, mida suutis rahvas vabatahtlikult, pole suutnud riik oma toetustega. Ometi muudeti see eesti rahva varaait sihtasutiseks selle lootusega, et säält peale pidi riik selle asutise heaoleku eest paremini suutma hoolitseda kui seltskond. Riik ei ole aga senini pidanud võimalikuks asutise toetust suurendada sellegi pooleteisetuhande krooni võrra, mida muuseum on hädasti vajanud sekretäri palkamiseks.

Tõin siin näitena meie kultuuriasutistest meelega Eesti Rahva Muuseumi kui tüübilisema. Samad hädad, mis valitsevad siin, maksavad ühel või teisel määral ka teiste asutiste kohta, kelle ülesandeks on meie rahvusteaduste eest hoolitsemine. Eesti kultuuriajaloo on suur tühik kesk- ja uueaja alguse materjalides. Sellele ajastule annaks palju uut valgust see aines, mis on peidetud meie ajaloolistesse külakalmetesse. Aegajalt vilksatab sõnumeid ajalehis, kus teatakse nende külakalmete lõhkumist kaevamistöodel, kuid süstemaatilisteks arkeoloogilisteks kaevamisteks puuduvad meil summad; samal ajal peavad aga arkeoloogid-spetsialistid omale elatist hankima muudel erialadel. Eesti murdeerimiseks on aastate kaupa antud riigi toetust, kuid need summad pole veel võimaldanud palgata alalisi murdestipendiaate, kes kogu oma jõu pikemaks ajaks võiksid rakendada emakeele uurimise tööle.

Kui võrrelda meie rahvusteaduste eest hoolitsemist naabrite omadega, siis oleme neist mitmeski tükis maha jäänud. Ma ei tahaks siin võrdluseks tuua Rootsit (kus etnograafiliseks uurimisetööks üksi kulutatakse aastas ümmarguselt üks miljon krooni!) ja Soomet, kes kapitalirikaste maadena on ja jäävadki väljaspoole võistlust. Osutaksin ainult Lätile, kus etnograafia ja rahvaluule uurimisele ja kogutud aineste publitseerimisele on kulutatud meiega võrreldes mitukorda suuremaid summasid. See kohustab ka meid — sest meie ei tohi Baltikumis jääda igas asjas viimasele astmele. Meie loidus ja tähelepanematus oma

POHJOIS-POHJALAINEN OSAKUNTA JA HELSINGI ÜLIKOOLI SOOMESTAMISEKÜSIMUS

„Suomi suomalaiseksi!“ — see võitlushüüd on viimasel ajal kõlanud nõudlikumalt kui kunagi enne üle terve Soomemaa — linna kivimajadest kuni ääretute metsade madalate onnideni ja lagendiku üksildaste elamuteni. See nõue on juba üle 10 aasta seisnud soome üliõpilasnoorsoo võitluskavas, ja erapooletu kõrvaltvaataja meelest see näib kindlasti tõsiasjana, mille olemasolu peaks olema iseenesest selge ja loomulik. Kuid ajaloolised olusuhed koos erakonnapoliitikaga on aastate jooksul suutnud korduvalt kujuneda nii, et soome-rahvuslikku ühtlast ja tugevat rinnet pole veel sündinud. Soomlusküsimus on ohverdatud, millal millisegi muu asja pärast, ja soome üliõpilased on vahel pea-aegu üksi pidanud võitlema selle eest. Hiljutised sündmused on siiski tõestanud, et selles küsimuses on võimalik luua ka laiemat võitlusrinnet; et soome rahvast, kes põhimõtteis on varemaltki olnud üliõpilastega ühel arvamusel, võib saada avaldama oma arvamist niisuguste tegudega, millistel ei puudu mõju. Vaevalt oleks praegugi jõutud nii kaugele, kui mitte rootslaste ja nn. kahekeelsusmeeste poolt poleks katsutud ülikooliküsimust lahendada säärase abinõudega, milliseid ei võida kaitsta isegi rahvapäevade kokkukutsumine, mille eesmärgiks

VEIKKO LOPPI.
Pohjois-Pohjalainen Osakunta kuraator.

oli takistada vähemusel andmast ülikooliseaduse-elnõu saatust valimistel rahva otsustada, oli vibu liigne pingutamine. Üliõpilased tundsid, et oli käes julgete tegude aeg, ja nad oska-

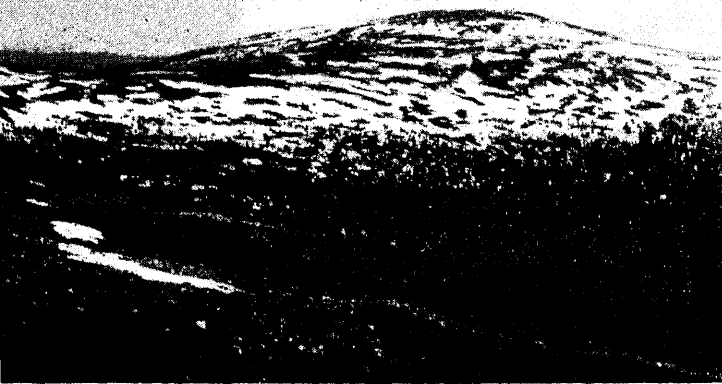
rahvusteaduste vastu võib meid aga asetada veel palju halvemasse seisukorda, kui seda on halb enesetunne oma naabrite kõrval. Säärane olukord võib meid viia otse tugevamate naabrite hoolealuse seisukorda, millises olukorras meist tehakse mõne suurema rahva kultuuri tagamaa, nagu on eksootika eurooplastele. Üritlusi sel alal on juba olnud ja neile järgneb kindlasti veel teisi, kui meie ise ei oska tabada õiget aega.

Meie olud on kitsad, seda peame tunnistama, kuid tänu kitsastele oludele meie suudame ka suuri asju palju vähemate summadega korda saata kui rikkad naabrid. Mitu korda on vilksatanud mõte peas: kui meie rahvateaduse uurimistööle saaks paari aasta jooksul juhtida ainult miljon senti — missuguse kolossaalse töö sellega saaks korda saata. Ometi oleks see summa riigi eelarve seisukohast vaadatuna, nagu tilk meres. Säärane soov jääb muidugi unistuseks, kuid juhitage see miljon aastaks meie

rahvusteaduste uurimisele üldse, antagu see summa plaanikindlalt aastate jooksul, nii et asutised võiksid oma töökava kindlasti sellele põhjendada, küllap siis olukord meil varsti ka muutuks, küllap me siis tõuseks varsti ka naabrite tasemele ja jõuaks neist ettegi. Siis võiksime ka oma rahvuskultuuri tekkimist näha sündivate tõsiasjadena.

Tänapäeval, kui rahvuslus ja rahva omapärase kultuuri nõue on tõstetud endisest teadlikumalt päevakorda, on vist kõikide rahvusteaduse esindajate suurimaks sooviks, et uus suund tooks kaasa ka uusi võimalusi ja väljavaateid meie oma teaduste plaanikindlamaks arendamiseks kui see on sündinud seniajani. Ärgu jäetagu meie rahvuskultuurilisi asutisi enam armupaluja olukorda, kelle õigustatud nõuetest ikka on oldud valmis teatavat protsenti maha kaup- lema, vaid viidagu nad kord juba normaalsetele töötingimustele.

G. Ränk.

Tüüpiline maastikupilt Pohjois-Pohjalast, nn. Sallatunturi.

sid kasutada õieti seda aega. Nad pöördusid rahva enese poole, ja vastus oli selge ning tingimatu: Ülikool peab saama soomeliseks.

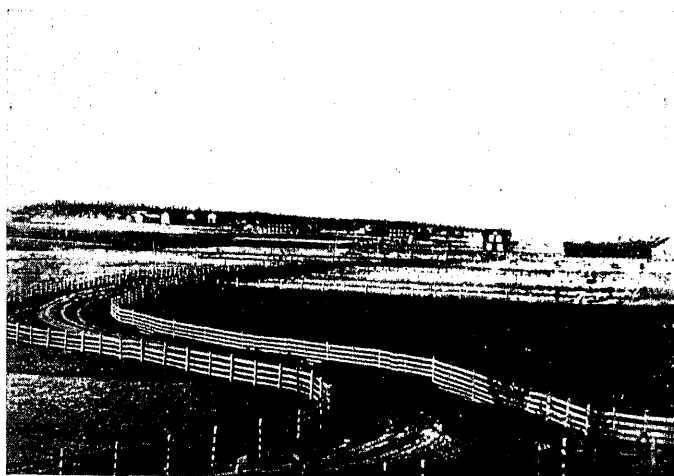
Pohjois-Pohjalainen osakunta on kogu oma olemasolu ajal seisnud soomlusvõitluse eesrinna. Temal on olnud kuraatoritena kaks meie rahvusvõitluse juhtivat meest, Vilho Helanen ja Yrjö Vuorjoki, kelle tegevusajal osakond teatavasti on esindanud Helsingi Ülikooli Üliõpilaskonnas kõige aktiivsemat soomlust. Sellepärast oli täiesti loomulik, et osakond meie ülikooli soomestamisküsimuse viimastest arengujärgkudesi esitas pojala tegutsemistarmu sellest hoolimata, et temale osaks sai kõige raskem ülesanne: soomluskoosolekute kokkukutsumine riigi kõige kaugemates ja hõredasti asustatud ning raskesti läbipääsvates kohtades. Kui 23. I tehti Heimola koosolekul üliõpilaste maalemineku otsus, siis pidi esimene pohjois-pohjalaste salk juba järgmisel hommikul teele asuma, et õigeks ajaks pärale jõuda. Suusatades viisid nad soomlusteate talust tallu mööda tundmatuid teid lumiste tundrute ja välkuvate virmaliste keskel Kittilä ja Kuolajärve ääretutel aladel, ja sadade viisi said nad rahvast kokku, hoolimata pakasest ja pikkadest teedest. Matka alul polnud veel teada, kuidas rahvas suhtub õppistreiki ja soomluskoosolekutesse, ja ega ei puudunud halbugi aimdusi, kuid need ei suutnud kaotada minejate kindlat, vankumatut usku selle asja õigusesse. Ja see usk pääsiski võidule.

Samal viisil toimisid teisedki osakonna liikmed üle suure Oulu maakonna. Pohjois-pohjala üliõpilased korraldasid pühapäeval 27. I

oma maa-alal umbes 80 soomluskoosolekut, mille ühine osavõtjate arv tõusis 18.000—19.000 inimeseni. Kõikidelt koosolekutelt saadeti esindaja ühisele rahvasaadikute koosolekule Helsingisse. Eriti meeltilendavaks sündmuseks rahvaesindajate Helsingis käigul kujunes lõuna- ja põhja-põhjalaste saatkonna liikmetele korraldatud koosviibimine Ostrobotnias (Põhja-Soome üliõpilaskoondiste ühine asukoht), kus üliõpilased tundsid, et nad on üks oma maakonna tõsiste meestega.

Ülikooli-küsimus oma praegusel lahenemisastmel on niiviisi kujunenud tugevaks sidemeks üliõpilaste ja rahva vahel. See maakonnavaimu kindlustamine on emalt poolt üliõpilastele kaitseks nende rünnakute vastu, mida viimasel ajal on tehtud osakonnakorralduse nõrgendamiseks. Osakonna-asutise olemasoluõiguse küsimus sel kujul nagu see praegu on maksev, kuulub õieti kaunis lähedaselt ühte ülikooli soomestamisküsimusega, kuid seda küsimuse osa võimaldub mul ehk mõnel teisel juhul puudutada. Eelnevas olen selgitanud lühidalt meie ülikooli-küsimuse hilisemat arengukäiku pohjois-pohjalase seisukohalt vaadatuna ja loodan, et need mõningad read omalt poolt edendavad seda sõprusliitlaste omavahelist tutvumist, mis viimastel nõupidamistel EÜS-i ja Põhja-Soome osakondade vahel tunnistati üksmeele ja tõelise hõimusoopruse möödapääsematuks tingimuseks.

Veikko Loppi.

Tüüpiline maastik Etelä-Pohjamaalt.

Mõtteid ühistöö arendamiseks

Kui meie sõprusleping ükskord alla kirjutati, siis määritledi need alad, kus tegutsetakse, jättes päris õieti täpsamalt selgitamata, mis tuleb teha, millistesse tegelikkusesse toimingutesse rakendatakse. Seda täpsama määritlemise kõrvalejätmist toetab enne kõike see, et üldse ei ole põhjust pääliskaudselt puudutada päris (eri-) üksikasjalisi seiku, kuna see põhimõte kunagi ei ole täielikult läbiviidav, ja teiseks liiga üksikasjalised määrused on juba alult siduva ja piiritleva toimega. Praeguses sõpruslepingus see seik viiks talt selle, mis tai siiski peab olema, kuna siis saavad parimad võimalused mõlemapoolsele innule osutada kestvat tegevust.

Mis nüüd puutub senist ühistööd EÜS-i ja põhjalaste osakondade vahel, on lepingul põhjendev tegelik töö kummagi liitlase poolt tema enese rajatav, ja töö on pääasjas kulgenud lepingut allakirjutades suuniteldud roopais. Ei või ütelda sellelaadsest korraldusest kogemuste põhjal muud kui hääd. Aga siiski, kui paneme tähele sellele ajale omase kiire rütmi, mis igal hetkel sünnitab tulevikku vaadates uusi mõtteid, kohustades isiksusi revideerima suunitlusi mitmest eri küljest, mitmes eri valguses suunitluste eri täitumise alaliseks elluviimiseks, on valminud mõte, kas meilgi, sõpruslepinglasil, pole võimalusi laiendada tegelikke toiminguid senisest ja ei ainult võimalusi, vaid ka põhjust. Sellelt seisukohalt ei ole muud kui häälele tervitatavad suunitlused, mille tagamõtteks on meie ühistöö hoidmine ikka ajakõrgusel.

Sellega ühenduses tahaksin puudutada teist seika, mis tähistab tegeliku töö arendamist ja on osa sellest.

Et jõuda meie lepingus mõeldud eesmärgini, on meil tarvis tutvuda teineteisega mitte ainult meie organisatsioonide tegevusaladel ja teineteist aidata, vaid ka meie maade kultuuri ja maa enese ning selle rahvaga. Ma mõtlen siinkohal puudutada viimatimainitud, tähendab „maad ja selle rahvast.“

On tõsiasi, et maa, selle iseloom, suurimal määral mõjustab sääl elutseva rahvagi iseloomu. Samal kombel kui see on tõsi, peetagu aksioomina seda, et rahva lõplikuks mõistmiseks on tarvis samuti tunda maad, mida see asustab. Edasi on sellega ühenduses tarvis meeles pidada, et vähemalt meist Etelä-Pohjalainen Osakunta liikmeist, suurim osa on maalt ja samal kombel loeme Eesti

Üliõpilaste Seltsi juuri süübiivat rahvasse. Kui nii on, siis meie meelest on õige hõlpsalt hangitav mõjuv reaalne põhi meie tööle. Selle põhja teeb

LAURI KOIVISTO.
Etelä-Pohjalainen Osakunta kuraator.

püsivaks see, et kummagi liitlase ligidal on see rahvas, kust meie organisatsioonid on lähtunud. Kergelt on asi korraldatav selle tõttu, et me organisatsioonide liikmeist paljud on sõlminud üksteisega isiklikke tutvusi, mis edendavad asja ja tulemuste suhtes — sihid on selged, tagavad selle (kordamineku) menu, kuna siis ei ole enam küsimuses tavaline üliõpilasvahetus, vaid palju parem külaskäik.

Nagu juba eelöeldust osalt selgub, mõtlen õppevaheajal läbiviidavaid ringreise mööda maad, kui üliõpilased on maal ja võivad siis paremini kui muidu aidata (matka) retke õnnestumist. Mis oleks meie organisatsioonide osa matkamisel? Enne kõike võimalikult asjakohase matka kava väljatöötamine, ning samal ajal retke kulude korraldamine võimalikult madalaks.

Ei ole põhjust asja siin täpsamalt eritleda. Lõpetan lootes, et vähemalt katseks korraldataks mõlemapoolne võimalus niisuguseks retklemiseks.

Helsingis, märtsis 1935.

Lauri Koivisto.

Lauri Koivisto

Aastaarve ja sündmusi soome keelest ja tema olukorrast

Sissejuhatuses olgu nimetatud, et järgnevas ei kavatseta üldse puudutada praegu keelevõitluse nime all tuntud olukorda soome ja rootsi keele vahel. Minu teada on sellest asjast Eesti „Üliõpilaslehes“ juba sagedasti kirjutatud. Sellevastu usun aga, et nende keeltesuhete ajalooline arengukäik on eestlasile tundmatu, mille pärast katsungi seda siin võimalust mööda selgitada.

Edasi tuleb rõhutada seda tõsiasja, et keel üldiselt elab rahva seas, kust see siis tõstetakse riigikeeleks. Muidugi pole mõeldav, et rahva hulgas võiks tekkida mingisuguseid „keelevõitlusi“, ega leida erikeelsete vahelgi niisuguseid vastuolusid, mida võiks nimetada keelevõitluseks. Sellevastu võib aga ülema, haritud kihi hulgas esineda sihikindlat tegutsemist ühe või teise keele kasuks. Kuid sellele pole siin kavatsust omistada seevõrra tähelepanu kui keele ametlikule asendile, nii siis sellele asendile, mis mingil keelel on riigi asutistes: kantseleides, kohtutes ja koolides. Sellest viimati mainitud poolest, nagu edaspidisest selgub, ilmnebki kõige paremini keele tõelik seisukord riigis.

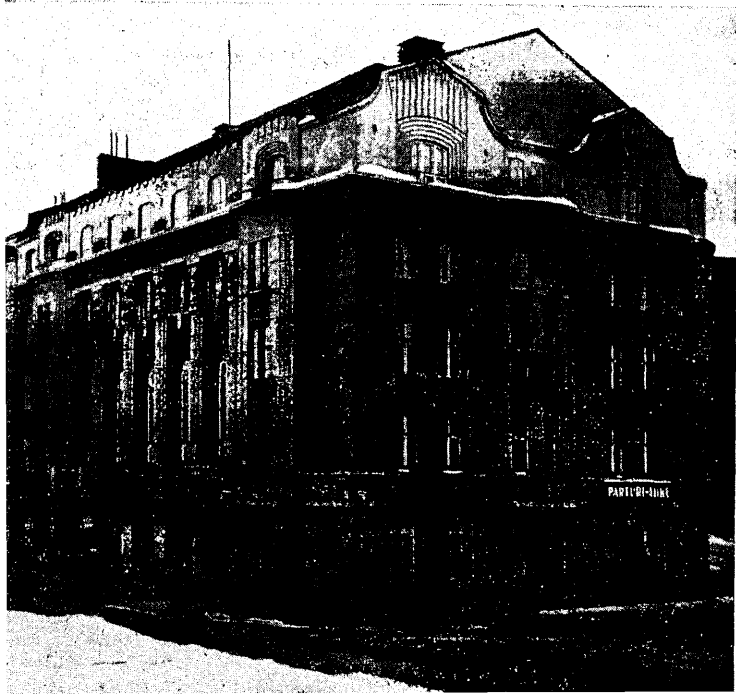
Mis puutub keelekõsimuse sündimisesse, siis on see tärganud alles hiljuti, möödunud sajandi alul. Keelekõsimus oma praeguses mõistes tähendabki veel omariikluse-maa-alal asuva kahe või enama erikeelse rühma vahelist lahkeli ja võitlust sellepärast — millisest keelest saab riigi ametasutiste või õppeasutiste õppekeel. Varematal aegadel lahenes keelekõsimus, ilma et oleks vaja olnud sellele eriti tähelepanu pöörata: mõni keel, kas enam levinud või vallutaja keelena, või või-

malikul korral oma erilise sobivuse pärast, sai valitsevaks ning ametasutiste ainsaks keeleks. Kuni siis möödunud sajandil tekkinud rahvusaade ja sellega koos sündinud mõte, et keel on rahvuse tunnusmärk, algatas tegelikult ka keelekõsimuse. See rahvusaade sündimise ja jätkumise aeg pakub loomulikult huvitavaid sündmusi ja aastaarve ka sellele kirjutisele, kuid enne seda tuleb valgustada neid aastaid, mil rootsi keel saavutas Soomes selle asendi, mis veel nüüdki võib panna soomlased liikvele.

Sel teel läheme nendesse aegadesse, kus ristiusku levitati Rootsi kaudu Soome — 12. ja 13. sajanditesse. Neid aastaarve ei või siiski öelda niisugusteks, mis tõendaksid nimelt rootsi keele pääsmist ja tungimist Soome. Otse vastupidi, me peame tunnistama, et kulus veel palju aega selle järgi, enne kui rootsi keel saavutas ametliku keele seisukoha. Sellevastu märgivad need aastaarvud aega, millal rootsi keelest „võistlevana keelena“ kuigi palju ei teatud.

Nendel aegadel algas ka teiselaadilisem läbikäimine kahe naabermaa vahel kui enne seda. Siiani olid võõrsilkäigud olnud sõjakad retked, aga nüüd muutusid need vähehaaval rahulikumaks, nagu oligi loomulik. Rootsi keel aga ei levinud meil siiski nii ruttu kui oleks võinud arvata. Seda takistas usumeeste üldine ladina keele tarvitamine, ning see, et kuigi soome ja rootsi rahvusestki leitud õpetajaid, olid nemadki saanud õpetuse Kesk-Euroopa ülikoolides. Sellepärast pole ime, et leidis ka soome mehi Rootsi sõjaväes kõrgetel kohtadel ja võitlemas võõra kuninga eest, nad ometi säilitasid oma emakeele, nagu näit. Klaus Fleming († 1600. a.) oli rootslaste sõjaväes õppinud ära ainult paar rootsi keele sõna.

Seaduses ei olnud soome keelel Rootsi võimu ajal mingit kindlustatud asendit. Kogukondlikus elus, mida tuleb kohtu kõrval pidada ristiusu levimise ajal tolle aja valitsemisele võrdset aega, tarvitati määratud ladina keele kõrval lisaks veel otstarbekohasemat ja isikutele vastavat keelt. (On arusaadav, et ladina keel püsis ametliku keelena ainult usupuhastusajani.) Koguduste kiriklikuks keeleks kohaneski soomekeelsetes kohtades soome keel. Tuleb siiski kohe tähendada, et kuigi jutluse keeleks oli soome keel, siis hiljemini, kui hakati kirikuraamatuid pidama, sai nende ametlikuks keeleks rootsi keel. Sellel kogukondliku keele uuri-

Pohjalaste osakonnamaja Ostrobothnia.

misel on oma tähtsus sellepärast, et kogukondadest areneski hiljem praegune omavalitsuselundid: kihelkond — maakond või linn.

Nagu juba nimetasin, polnud soome keelel seadusega määratud mingit kindlamat asendit. Kuningas Kirstofferi maaseaduses oli keelt puutuvaks määruseks, et kohtuotsus tuleb koostada rootsi keeles. Seda siiski ei peetud soome keele tarvitamise põhimõtteliseks keeluks, ja seda määrust ongi seaduse tõlgetes tõlgitsetudki teisiti. Ka 1734. aasta seadus ei andnud selle asja kohta selgeid määrusi. Selles keelati ainult kirjalikke sooviavaldusi sisse andes tarvitada niisugust keelt, mida tuleb pidada riigis võõraks. Seda seaduse väljendust, mis jäi Soomele päranduseks pärast 1808. ja 1809. aastate sõja Rootsist lahku lüües, on loomulikult võimalik tõlgitseda mitmel viisil, nagu hiljem muidugi tehtigi.

Enne kui siirdume nii hilisesse aega, tuleb vaadelda aega, millal rootsi keel hakkas võitma märgatavalt pinda Soomes. Märke selles suunas võib tähele panna juba siis, kui 16. sajandil tuleb Soome ametnikke Rootsist. Hilisem valitsemiskorralduse keskendamine Soomes toob neid ainult juurde. Isegi mitte oma ülikooli saamine Soome ei suuda takistada rootslaste sissevoolu, vaid otse vastupidi, ülikool hakkab nüüd tegema soomlasi rootslasteks. Elav kaubanduslik läbikäimine Rootsi muudab ka soome kodanlikku seisust, ja lõpuks: tihe ühendus Rootsi ei jäta oma mõju avaldamata ka soome aadlisse, kelle keele auväärt esindajana tuleb pidada ülalnimetatud Klaus Flemingit. Paljud soomlased tegutsevad edukalt Rootsist ja kuninga õukonnas, kuid unustasid siis viimati oma algupära, ja teisalt: nüüd ka endisest sagedamini määrati rootslasi Soomes niisugustesse ametitesse, kus enne olid soomlased. Mõtlen siin kõigepealt sõjaväelasi, keda määrati kindluse ülemaks või muuks sellesarnaseks sõjaväeliseks juhiks. Kui niiviisi ametnikkond oli rootsikeelne, siis oli sellele loomulikult järelduseks, et soomlane kauem kaalumata pidas tarvilikuks rootsi keelt õppida, kui ta tahtis mingisse ametisse pääseda. Niiviisi on seletatav see, et Soome haritlaskond oli Rootsi võimu lõpul rootsikeelne. Sellest ajast alates on ka tarvitusel komme, et soomlane kooli minnes sai omale teise, rootsikeelse või üldse võõrkeelse sugunime. Seda oli muidugi ka rootsikeelsete kirikuraamatute juures kaunis kerge teha. Sellele rootsistamisele ei osatud tol ajal veel ka tähelepanu pöörata, sest alles hiljem hakati pidama rahvuskeelt rahvuskuuluvuse tunnusemärgiks.

Kui 1809. aasta järgi riiklikud sidemed Rootsi katkesid, tärkas ka mõte saada maa suure enamuse keel temale vastavasse asendisse õpetus- ja ametliku keelena. See mõte aga ei saanud nii kiiresti teostuda. Polnud olemas niisuguseid soomekeelseid koole, mis oleksid valmistanud soome-

Pohjois-Pohjalainen Osakunta koosolekute-ruum.

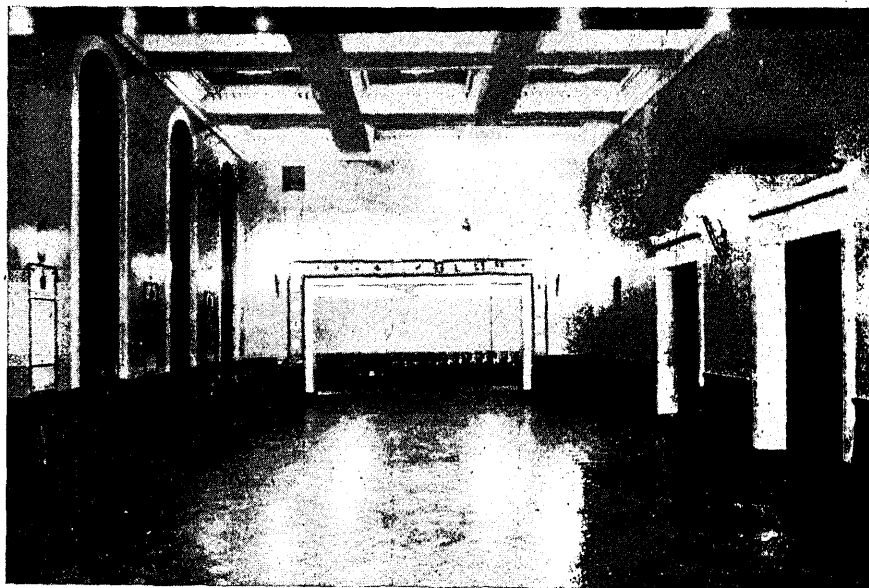
keelseid ametmehi, ega polnud ka niisuguseid, mis oleksid suutnud õpetada soome keelt. Sellega ühes ilmus nähtavale ametivõimude vanameelsus, mis püüdis alla suruda ja alavääristada lihtrahva keelt. Nii jäi veel edaspidigi Soome ametasutiste keeleks rootsi keel, kuigi selleks polnud enam seda põhjust, mis varemalt — kui maa oli Rootsi külge liidetud.

1840-ndatel aastatel tuli J. W. Snellmani algatatud rahvuslik äratustöö ülalkirjeldatud soome keele olukorrale appi. Snellmani rahvusteooria järgi peab igal rahvusel olema oma keel, ja oli enesestki mõista, et Soomes pidi selleks keeleks olema soome keel. See oli pikaajalise keelevõitluse algus, mis muuseas 1863. aasta riigipäeval tekitas esimese erakonnarühmituse. Jagunemine põhines seekord siiski rohkem ühiskondlikel põhjustil ja muutus alles hiljem niisuguseks, nagu ta praegu on.

Esimene algatus soome keele maksmapanekuks tehti aastal 1850, mil keiser küsis senatilt selle arvamist keelekorralduse kohta Soomes. Nii pidid siis ametiasutised lihtrahva soomekeelseid palvekirju vastu võtma ja kohtuotsused andma rahvale soome keelde tõlgituna. See otsus aga näitab, et veel polnud sugugi kavatsust sisemise ametliku keele muutmiseks.

See algatus ei andnud aga veel mingeid nähtavaid tagajärgi. Selle vastu tuleb nimetada 1858. a. määrust, mille järgi nendel kihelkondadel tuleb pidada kogukonna koosolekute protokollid soome keeles, kus jutlusekeeleks on soome keel. Nagu juba eespool mainiti, tuleb kogukondade koosolekuid pidada kihelkonnakoosolekute aluseks, mis hiljem on näidanud teed praeguste omavalitsusorganite asjade arutamisele, kuna nüüd on otsustamine kogukondade poolt valitud esindajate käes selle asemel, et varemalt kõik kogukonna liikmed võtsid asjade arutamisest osa. Kogukondade keeleks tuligi loomulikult selle enamurahvuse keel.

Mis puutub riigi ametlikesse väljaannetesse, siis tuleb nimetada, et ametlikku lehte „Soome

Uus peosaal põhjalaste osakonnamajas (Ostrobotnia).

avalikke sõnumeid“ hakati soome keeles avaldama 1857. a. ja seadustekogu samuti soome keeles kolm aastat hiljem, aastal 1860.

Alles 1862. a. kerkis uuesti esile ametlike paaberite soome keeles väljaandmise küsimus. Valiti ka komitee selle küsimuse kaalumiseks. Selle ettepaneku järgi oleksid ametiasutistes need võinud soome keelt tarvitada, kes oskasid. Lahkarvamusi tekitas siiski vähemuse ettepanek määrata kindel aeg, mille lõppemisega saab sunduslikuks soomekeelsete dokumentide väljaandmine. Selle nõu lükkas enamus tagasi. Aleksander II määras siiski „püsivaks mälestuseks soome rahvale“ oma 1863. a. Soomes käigust keeleuunduse teostamise tähtaja. Selle ürituse pani ette siis esimest aastat senaatorina toimiv J. W. Snellman. Nimetatud keelseaduse järgi „pidi kõigis Soomemaa kohtutes nüüdsest peale vastu võetama soomekeelseid kirju ja dokumente.“ Alamkohtunikele anti kohe õigus kirjutada protokolle soome keeles. Kõige tähtsamaks tuleb siiski pidada määrust, mille järgi 1883. a. alates seesama soome keelt puutuv määrus maksev ka ametiasutistest ja kohtutest antavate protokollide suhtes. Soome keel sai nii siis ametasutiste välise keelena võrdse asendi rootsi keelega, mis jäi siiski ametasutiste sisemiseks keeleks, olles sedaviisi tõeliselt maa ametlik keel. Alles 1886. aastal lubati soome keele tarvitamist siseamise ametliku keelenagi. Järgmisel aastal alamate ametnike omavaheliseks ametikeeleks sai see keel, mis oli kohaliku kogukonna koosolekute protokollimiskeeleks, — s. o. kohapealse enamusrühuse keeleks.

Täpsamad määrused selle kohta sisaldab 1902. a. määrus, mida muidu tuleb pidada eelnimetatud saavutuste kokkuvõtteks. Ametipiirkonna keeleks nii sisemiseks ametlikuks keeleks kui ka

kirjakeeleks määrati selles kogukondade enamusrühuse protokollimiskeel.

Kõik eelnimetatud keeltkäsitlevad määrused on antud valitsuse kaudu. Parlamendi uuenduse järgi a. 1906, mil seisuslikud riigipäevad lõpetasid oma tegevuse ja asemele tuli praegune ühekojaline parlament, sai keeleküsimus tähtsaks juba sellepärast, et pidi saama kaitset venestumise ja vene keele vastu. Küsimus aga ei pääsnudki enne Maailmasõda ja sellele järgnevat Soome iseseisvaks kuulutamist komisjonist kaugemale.

Iseseisva Soome esimesi samme oligi siis praegu maksev keeltekorraldus aastalt 1919, mille 14 § ümber praegune keelevõitlus on keskendunud. Kuna selle küsimuse viimane lahendus on teada Eestiski, siis pole põhjust siin laiemalt seletada küsimuses olevat seadust. Nimetatagu siiski, et selle järele „soome keel ja rootsi keel on vabariigi rahvuskeeled“, ja et hiljem väljaantud eriline keelseadus üldiselt kinnitas endised saavutused. Eraldan siin neist mõningaid olulisemaid kohti:

1. Sisaldab laiemad määrused omavalitsuste keele kohta.
2. Eeldab ka kahekeelset omavalitsusühiskonda.
3. Sisemise ametliku keelena tuleb tarvitada nende keelt, kellesse asi puutub.

Eelnevas olen katsunud näidata, kui kaugel tuleb otsida algust ja põhja praegusele soome ja rootsi keelte vahelistele tülidele Soomes. Lõpetades sellega, puudutamata lähemalt praegusi keeleolusid, tahaksin ainult juhtida tähelepanu sellele erinevusele, mis on ühelt poolt Soome ja teiselt poolt nende Maailmasõja järgi sündinud riikide keeleoludes, kus räägitakse teisigi keeli riigi peakeele kõrval.

Üliõpilaselu ajaloo käsitlemise küsimusi

Üliõpilaselu ajaloo uurimine on viimasel ajal muutunud rõõmustavalt üldiseks. Viie-kuue aasta eest oli sel alal olemas ai-

Ometi selles hoogustunud üliõpilaselu ajaloo uurimispalangus leidub kahjuks palju hoolimatust objektiivse teadusliku töö

Organisatsiooni pidevus.

Mitmel puhul eesti üliõpilasorganisatsioonide ajaloo käsitle-

Teisiti, kui niisugune meelevaldne aastapäev, mõjub ajaloolise aastapäeva pühitsemine organisatsiooni pidevuse kriteeriumina.

Toome ühe näite. Kellegi väga sihiliku matemaatiku poolt on tõstetud väide, nagu ei jätkaks praegune *Eesti Üliõpilaste Selts* seda organisatsiooni, mis asutati Tartus 1870. a. 26. märtsil v. k. j. rühma rahvuslike üliõpilaste poolt. Nimelt olevat vahepeal organisatsioon ennast korduvalt ametlikult rekonstitueerinud või püüdnud rekonstitueerida erinimedel: 1881. a. *Vironiana*, 1883. a. *Verein studierender Es-*

asutamispäevana on pühitsenud 26. märtsi.

Ka värvidega ülesastumine ei muutnud selle juures midagi — Aleksander ja Julius Mõttus valisid 1882. a. sini-must-valgetes värvimütsides demonstratiivseks ülesastumiseks just 26. märtsi v. k. j. ja seletasid hiljem ülikoolikohtus — see olnud nende organisatsiooni „pidulik päev“. Sealjuures ei olnud osakonnana konstitueeritud *Vironia* veel üldse aasta vana, sest tema mõte oli kerkinud eelmise aasta mai-kuus ja esimest koosolekut oli peetud vast eelmisel sügisel, 17. septembril 1881.

Samuti peeti ka *Frat Viliensis* ajal ikka 26. märtsi v. k. j. organisatsiooni asutamispäevaks, kui ka sellel kuupäeval uue nimega midagi ei olnud tegemist. Oluline ei olnud nimelt mitte mõni nimi, vaid organisatsioon kui konkreetne ja ideaalne tervek, — ning see jätkus!

Liikmeskond pidevustegurina.

Praegusel üliõpilasorganisatsioonide intensiivse ajaloo uurimise ajajärgul ilmneb pahatihti tendents, mis tahab organisatsiooni ajalugu nii kaugele küünitada, kui ulatub tema vana mate liikmete tegevus. Eriti avaldub see tendents siis, kui ühe organisatsiooni vanemaid vilistlasi on olnud enne sellesse ühingu astumist mõne vahepeal likvideerunud organisatsiooni liikmeid. Neid pretensioone riskeeritakse aga esitada isegi siis, kui see teine organisatsioon veel tegelikult eksisteerib.

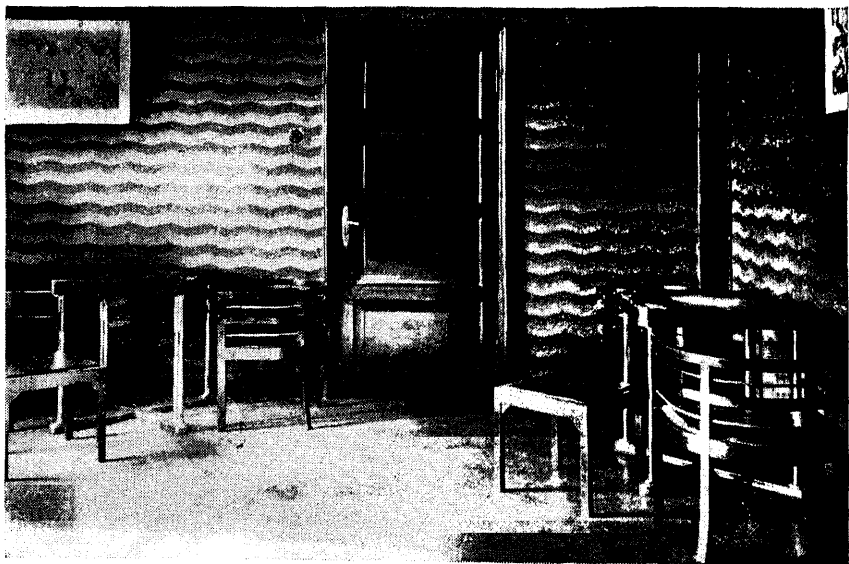
Mõnel juhul võib organisatsioonil sisuliselt olla õigus pretendeerida teise organisatsiooni jätkamisele liikmeskonnasamasuse põhjal. Ometi eeldab selle küsimuse õiglane ja ob-

Ülal: Juhatuselaud EÜS-i saalis (E. Kuusiku kavand). All: Nurk Seltsi maletoast (A. Mõttuse kavand).

ten'ina, 1891. a. *Fraternitas Viliensis*ena, 1919. a. kui *Eesti Üliõpilaste Selts*.

Selle absurdse kahtlustuse kummutamiseks ei ole vajagi muid tõestusi, kui ainult näidata, et praegune EÜS, vaatamata välisoludest tingitud organiseerumismvormile igal aastal on pühitsenud 26. märtsi v. k. j. 1870. oma aastapäevana. Seda on kerge tõestada säilinud arhiivainesega ja selgub, et mõne eksiteele sattunud amatöörjaloolase soovidest hoolimata nii „uus organisatsioon“ osakond *Vironia*, kui ka ametliku kinnituse saanud *Selts*, kui ka *Frat. Viliensis* kogu aeg enda

J. Koort: Pariisi eeslinn

118 × 90

EÜS-i omand.

jekttiivne lahendamine individuaaljuhtudel mingit põhimõtetlist kriteeriumi, ja seks katsumegi järgnevas mõnda võimalust ligemalt eritleda.

Oletagem, et ühe organisatsiooniga ühineb rida vanemaid härrasid, kes olid oma üliõpilasajal organiseeritud, kuid kelle organisatsioon likvideerus pärast nende ülikooli lõpetamist. Kas on nüüd noorte organisatsioonil õigus oma asutamisaajaks pidada juba vanahärrade organisatsiooni asutamist?

Selle küsimuse vastamisel mängib otsustavat osa pidevuse moment. Kui saadakse tõestada, et vähemalt kolmeliikmeline üliõpilasrühm („tres faciunt collegium“) jätkas vahel ajal vanahärrade organisatsiooni, ning et noorte koondumine sündis otseses kontaktis selle interimorganisatsiooniga, — siis on noorel orga-

nisatsioonil muidugi kaaluv põhjendus vana organisatsiooni pidada oma põhjendajaks. Kui aga kontakt ei moodustu mitte organisatsioonide vahel, vaid ainult endise organisatsiooni üksikisikud on liitunud uuega, — siis ei saa muidugi mingist organisatsiooni kontinuiteedist olla juttu.

Muide ei ole see meil võrdl. aktuaalne küsimus mitte uus Tartu üliõpilaselus. Juba Saksa „Landsmannschaftid“ võistlesid oma vanusega ja eriti *Curonia* püüdis tõestada, nagu oleks tema asutatud juba 8. sept. 1808, kuna teised oma asutamist said lugeda alles pärast 1820. aastat. Sealjuures oli juba nii üks *Estonia* kui ka üks *Livonia* eksisteerinud ühes *Curoniaga* sajandi esimesel kümnendil, kuid üliõpilaskonna „Burschenschafti“ loomisest olid kõik korporatsioonid ennast likvideerinud. *Livonia* ja *Estonia* ei saanudki tõestada,

et nemad oleksid 1812—1820 kontinueerunud ja kahtlesid ka *Curonia* suhtes, kas tema seda on kogu aeg suutnud teha põranda all. Sealjuures oli, nagu öeldud, kõikide organisatsioonide suhtes kindel, et varem nendimelised ühingu eksisteerisid ja pealegi olid osa varema organisatsiooni liikmeid tulnud vilistlasteks. Sellest aga ei piisanud organisatsiooni pidevuse väitmiseks, vaid *Curonia* pidi dokumentaalselt tõestama, et 1812—1820 tõepoolest *Curonia* on edasi eksisteerinud põranda all ja et selle illegaalse *Curonia* liikmed olid tegevad uue, ametliku *Curonia* asutamisel 1921. aastal.

See üliõpilasorganisatsiooni pidevuse printsiip on kahtlemata õige. Kui mõni meiegi organisatsioon peaks avastama oma kokkukuuluvuse mõne varasema ajavahemikuga, siis peab ta tõestama, et see kontakt

on toimunud organiseeritud grupi kaudu.

Täiesti lootusetud on aga muidugi vanast organisatsioonist lahkunud ja uue ühingu asutanud rühmakeste katsed vana organisatsiooni ajaloo omastamiseks. Endastmõistetavalt kuulub organisatsiooni saatuse üle otsustamine tema liikmete enamusel. Kui liikmete enamus võtab põhikirja kohaselt organisatsiooni juures ette mõningaid uuendusi vormis või sisus, siis kuulub neile sellest hoolimata organisatsiooni ajalugu nii kaua, kui nad sellest ise ei loobu. Kui vana organisatsiooni vastava voliga organ otsustab võtta uue nime, siis liikmeskonna soovi korral kontinueerub vana organisatsioon ajaloolises mõttes ikkagi, kui tal juriidiliselt ka on uus algus.

Nagu nägime, on pidevust otsustav mõlemate, nii vana kui uue organisatsiooni liikmete enamuse seisukoht. See seisukoht peab olema olnud just mõlemates organisatsioonides, sest ei piisa vana soovist ega uue tahtest, vaid ainult mõlemate ühisest seisukohast.

Vana organisatsiooni nõusolek organisatsiooni jätkumiseks uuel kujul võib avalduda likvideerimisel varanduse, protokolliraamatute jne. edasi andmisega uuele koondisele, sest *expressis verbis* luba oma ajaloo jätkamiseks on vähemalt haruldane. Igal juhul peab see akt olema tegeva liikmeskonna enamuse tahteavaldus. Juba selle tõttu ei saa mingi organisatsioonist lahkuv vähemus endaga kaasa viia organisatsiooni ajalugu, millega ta ise on läinud vastuollu.

Uuelt organisatsioonilt nõuetav valmisolek vana organisatsiooni jätkamiseks peab arusaadavalt avalduma varsti pärast asutamist. Omapärane on kujutella võimalust, et üks organisatsioon aastakümneid loeb ennast ise loonuks ja alles hiljem leiutab oma eelkäija... Sel puhul see

hiline leitud muidugi peab olema eriliselt põhjendatud — näiteks sellega, et asutamisel võimaldanud avalikult organisatsiooni jätkumist väljendada ning et see asutamisel tegelikult olemas olnud seos hiljemini jäi unarusse.

Kui möödaminnes liikmeskonna kriteeriumi seisukohalt riivata neid sihilikke kallaletungete EÜS-i pidevusele, millest juba eelpool ühes näites kõnelesime, siis osutab liikmeskond läbi kõikide EÜS-i avaldumisvormide täielikku pidevust. *Kalevi poja õhtute* tegelaste enamus lõi osakond *Vironia* ja andis sellele edasi oma varanduse, *virulased* registreerusid ülikooli juures *Seltsina*, selle Seltsi enamuse otsusel loodi korporatsioon *Frat. Viliensis*, kes andis oma käes olnud varanduse jälle tagasi seltsile, mille edasitöötamine oli võimalik. — Nii läheb läbi aastakümnete liikmete rõhuva enamuse poolt püsti hoitud kontinuiteet. —

Ideestik ja varandus.

Endastmõistetavalt ei saa üks organisatsioon jätkata teist, kui nende ideestik ja eesmärk ei ole ligidalt seotud. Isegi kui näiteks kõik ühe *pagarite* organisatsiooni liikmed hakkaksid osutama huvi mõne *usulahu* vastu, likvideeriks pagariteühingu ja asutaksid ühiselt koguduse, — kõigest sellest liikmeskonna identiteedist hoolimata ei saa usuühingu asutamiseks päevaks lugeda pagariteühingu oma. Ka üliõpilasuühingu pidevuse juures tuleb endastmõistetavalt arvestada seda, et uus avalduskuju ainult siis jätkab vana, kui ta viib edasi samu peasuunitlusi, samu põhiseisukohti. Peaasjata peab jätkama, aga muidugi mõnes asjas on pidanud juhtuma muuted, sest muidu ei oleks ju organisatsiooni avalduskuju muutmisel mõtet.

Ideelise vara edasiomamise küsimus võib paraku mõnikord

muutuda vaieldavaks, sest siin võivad arusaamised suuresti erineeda, kas uus organisatsioon jätkab vana organisatsiooni peasuunda ja on muutnud ainult *kõrvalasja*, või jätkab ainult mõnda teisjärgulist harrastust ja on loobunud vana organisatsiooni peaesmärkidest. Siinkohal ei tahaks selle arutamisele asuda, sest selle küsimuse iseloomu tõttu võiksime kergesti sattuda targutamisse.

Objektiivse kriteeriumina on tähtsam organisatsiooni pidevuse tõestamine sel teel, et vana organisatsiooni varandus on legaalsel teel läinud uue organisatsiooni omanduseks.

Näiteks *Curonial*, kelle pretensioonidest 1808. a. asutamispäeval ülal kõnelesime, läks korda oma õigusi just selle varal tõestada, et nende käes oli veel 30-date aastate lõpul vehklemistaklaaz, mida oli kasustatud aastal 1808.

Samuti on *Eesti Üliõpilaste Seltsi* pidevuse paremaks tõestuseks asjaolu, et praeguse ni tema arhiivis säilivad materjalid 1870. aastast. Vahepeal on tähtsamatest dokumentidest kaduma läinud ainult mõned lehed, mis 1904. ja 1907. aasta ksv. ja vil. ühiste koosolekute protokolliraamatust on välja rebitud kellegi ekslikult usaldatud arhiivikautaja poolt. Kui need mõned lehed ka oleksid mõne organisatsiooni liikmete käes, kes arvab endal õigust olevat EÜS-i ajaloole, siis ei piisa kindlasti sellest paarist ülekohtuselt omastatud lehest organisatsiooni kontinuiteeti tõestavaks varanduse prooviks. EÜS-ilt ei ole see muide mitte röövinud asendamatu, sest hiljuti on leitud välja rebitud protokollilehtede mustandid.

Veel ühel imelikul üliõpilaste organisatsiooni kontinuiteedipretensioonil tuleb mul peatuda. Nimelt seisab „Üliõpilaslehes“ eelmises numbris, lk. 120, nagu ulatuksid korp. *Frat. Estica* juured ametlikult asutamispäevast

sellepärast kaugemale, et korrapärase protokollitud koosolekud algavad juba 12. okt. 1904, s. o. ajal, kus kõik *Frat. Estica* liikmed kuulusid veel

ses kirjelduses on lubatud ainult siis, kui tööpoolest teiste organisatsioonide tegevus vastaval alal jäi maha

siin ei pea hoopiski paika. Vabadussõjast tuleliinil osavõtust annab kõige paremini tunnistust langenute arv. Siin ilmneb, et kõikides *EKL*-i liikmetest

liikmeskonda. Muidugi on võimalik, et ühe organisatsiooni kitsam liikmetekogu isekeskis peab koosolekuid ja neid ka protokollib. Kui aga see sünnib uue organisatsiooni asutamiseks juba 3 aastat enne teisest organisatsioonist lahkumist, siis heidab see nendele isikutele küll väga imelikku valgust.

Vististi on siin tegemist ainult mõne *Fr. Estica* noore kaasvõitleja eksliku ajalookäsitlusega, sest vastasel korral jääks mulje, et selle organisatsiooni liikmed peavad võimalikuks ühte organisatsiooni kuuludes juba teist organisatsiooni olla asutanud...

Organisatsiooni teeneid.

Kuigi organisatsiooni ajaloolistest teenetest ei piisa ühingu oleviku liikmeskonna aupaisteks, vaid see peab saavutatama oleviku töö ja teenetega, — ometi mõnigi organisatsioon on oma ajaloo käsitusel püüdnud lisada tegelikkudele teenetele ka väga kaheldavaid.

Terve rida niisuguseid „teeneid“ ei puuduta mitte kedagi väljaspool ja nii võib need „teened“ rahulikult jätta organisatsiooni liikmeskonna erarõõmuks.

Ometi mõnikord leiutatakse niisugused „teened“, mis kju-

satsioonist.

Selle endastmõistetavuse vastu on meie üliõpilaselu ajaloo käsitlemise hooajal alatasa eksitud. Mõni aasta tagasi ühe organisatsiooni liige tegi oma organisatsiooni hõimutegevuse pioneeriks, mille kohta aga hiljem selgus, et see organisatsioon tegelikult oli alles kuuendaid-seitsmendaid sel alal...

Samasugust „teenete“ loomist teiste organisatsioonide kulul on tunda eriti Vabadussõja ajaloo käsitamisel. Eriti korporatsioonid esitavad seal niisuguses toonis omi teeneid, nagu neid teistel ringkondadel ei olekski olemas.

Nende ridade kirjutaja ei taha sugugi eitada mitme korporatsiooni tublidust Vabadussõjas. Eriti *Vironia*, samuti *Ugala* ja *Sakala* käitumine meie ajaloo kriitilistel päevadel oli eeskujulik, ja on arusaadav, et nende organisatsioonide liikmetel on rõõm nendest tublidest tegudest kõnelda.

Ometi ei tohi silmast kaotada relatsiooni teiste organisatsioonidega. *Liivika*, *Põhjala* ja *Ühendus* käitused vastuvaidlematult sama kiiduväärselt, nagu korporatsioonide enamus ja *Eesti Üliõpilaste Selts* oli, nagu

langenuid 14, *EÜS*-ist üksi aga tervelt 13. Sealjuures oli kõikides korporatsioonides kokku juba Vabadussõja ajal palju rohkem liikmeid kui *EÜS*-is.

Samasuguselt vähepõhjendatud on kogu see väide, mida hiljuti on tihanud korrata nii kaalukas ajaloolane, nagu dr. J. Vassar — seltsid kasvatavat „tegelinskist“ universaalrahvamehi, kuna korporatsioonid selle vastu sihtinud erikutsel tegetseva „spetsi“ kujundamisele...

Selle väite järeleproovimine statistika varal ei ole liiga raske. Misjaoks lennutatakse aga säärast lööksõna enne, kui selle põhjendamiseks oleks esitatud vajalik materjal. Ei ole ju see väide isegi hüpoteesina põhjendatav ka mõlemate poolte deklaratiivsete kasvatusideaalide najal, ei saada ju niisuguseid järeldusi teha ka nendest kasvatusvahenditest, mis mõlemalpool tarvilusel. Niisugust väidet saab põhjendada ainult statistiline analüüs, kuid seda ei läbета ette võtta, ja juba luuakse — teisi alaväärtustav „teened“.

Ei taha siinkohal vaielda üksikjuhtumi üle, üksikväidete vastu, kuigi siin esitatud näide sisuliselt on ilmselt üks vääramid. Me ei taha vastu aga

Läti üliõpilasorganisatsioon „Austrums“

Tänapäevase ajapiirilt vaatame tagasi läti rahva saatusse. Seal näeme pilte, mis ei liigu edasi mitte kasvava jõu ja hiilgusega, vaid osutavad küll maa ja rahva iseseisvust, küll võitlusrikast 13. sajandit, küll dramaatilisi murranguid. Kui 18-da sajandi viimaseil aastail unustamatu Garlieb Merkel oli sunnitud konstateerima, et lätlaste ahelad on lõiganud nende ihusse otse südameni, et lätlased purustatud vaimuga lamavad põrmus, kuni palavik neid tõstab jalule, siis tunnistas rahvuslik ärkusaeg (möödunud saj. 60—70 aastail) ja selle ajajärgu tegelased maailmale igaveseks, et läti rahva vaim on Merkeli mainitud ahelasajandeil siiski jäänud hävitamata. Imestamisväärse tugeva jõuga on ta üles tõusnud ja sooritanud imetegusid. Meie rahvusliku kultuuri uuestisünnil 19-da sajandi keskpaigu ja selle järgneval arenemisel on tähtsat osa etendanud see läti intelligentsi kiht, kes tulles rahva seast pöördus tema juurde tagasi ja sirutas talle käe, et üheskoos minna vastu tõelisele vabadusehommikule ja kultuurilisele arengule. Möödunud sajandi 60-daid ja 70-daid teerikkaid aastaid kroonisid närtsimatu kuulsuspärjaga Krišjānis Valdemārs ja tema kaasaegsed aatesõbrad. 80-dateks aastateks oli ärkusaja entusiasm tõstnud lendu muistse Kuura ja Zemgale vähearvulise intelligentside rühma. Samal ajal kostsid Vidzeme põhjapiirilt noorlätlaste luuletaja Auseklise sõnad:

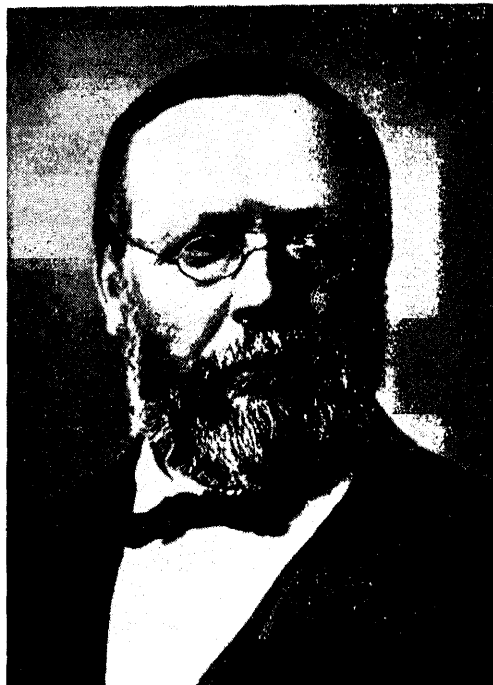
„Töö on lätlaste tugev voorus,
Töö on nende uhke seadus, —
Alus kallile vabadusele.“

Ja luuletaja Andrējs Pumpurs läkitas Daugava päikesepaisteliste kallastele läti muinasloolise kangelase Karumurdja, kelle nimi ja vägimehelik elu veel rohkem tiivustas noorsugu püsivale ja väsimatule tegevusele oma maa ja rahva ajaloolises töös.

Sel ajal ja sellises õhustikus sündis läti üliõpilaste organisatsioon Moskvas, kes poolesaja aasta jooksul kasvatanud ja koondanud akadeemiliselt haritud jõude rahvuslikule tööle. Kr. Valdemārs'i asumisega Moskva a. 1867 sai ta sealsete lätlaste hingeks. Ja lätlaste arv kasvas siin 80-date aastate algul jõudsasti. Asutatud Moskva lätlaste õhtud tõmbasid alguses ka läti-soost üliõpilasi juurde.

Sügisel 1882 astus Moskva ülikooli pärastine Latvia esimene riigipresident, kadunud Jānis Čakste ja veel 7 teist läti noormeest. Nad leid-

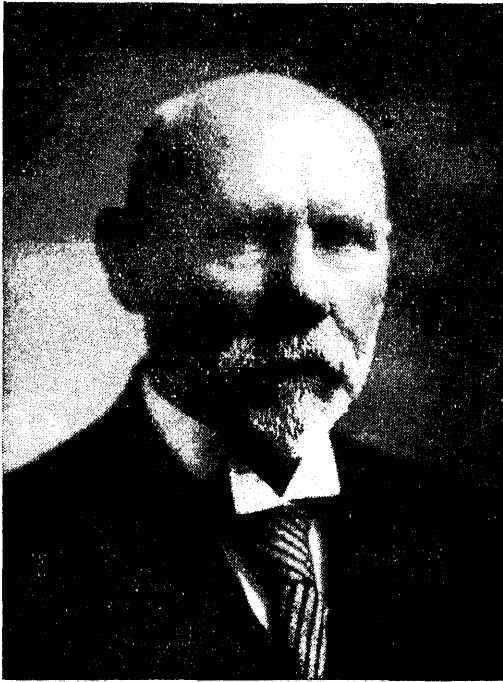
sid seal eest umbes samapalju läti üliõpilasi. Moskva üldtuntud läti kirjanduslikud õhtud ei rahuldanud üliõpilasi eriti sisuliselt mitte. 1882./83. õppeaastal oli iseseisva läti üliõpilas-

KRIŠJĀNIS VALDEMĀRS.
Üliõpilasselts „Austrums“i ideeline asutaja.

organisatsiooni asutamise mõte juba niikaugela küps, et see järgmisel õppeaastal võis teostuda. Siin tuleb märkida, et suurem osa üliõpilasi oli põhikirja koostamise vastu, tõendades, et polla lootust selle kinnitamiseks. Siiski otsustati organiseeruda ses mõttes, et peetaks korralikult koosolekuid, kus arutataks ja otsustataks omavahel mitte üksi tarvilisi päevaküsimusi, vaid pöörataks tõsist tähelepanu ka teadusele ja rahvusliku kultuuri nähetele. Organisatsiooni algataja, õigusteaduse üliõpilane J. Čakste, kes juba omal esimesel Moskva õppeaastal oli võitnud Kr. Valdemārs'i perekonna lugupidamise, oli saanud Valdemārs'ilt ja Kr. Barons'ilt nõusoleku ja lubaduse osa võtta uue rahvusliku üliõpilaste seltsi asutamise aktusest. Koosviibimine oli muidugi mitteleaalne. See peeti 1883. a. 18. oktoobril (v. kal. j.) Moskva „Tatari võõrastemaja“ omanette toas. Seltsi asutamise pidust võtsid osa vanad akadeemia kodanikud — Kr. Valdemārs,

Kr. Barons ja Jēkabs Velme, kes oli hiljuti asunud Moskva. Laua juures peetud hulk südamlikke kõnesid. Muu seas kõnelenud Kr. Valdemārs laialt üliõpilaste ülesannetest, eriti läti üliõpilaste seisukorrast ja kohustest. Ta rõhutanud eriti noore läti haritlaskonna ülimald kohustusi oma rahva ja kultuuri vastu, õhutades pühendama sellele tööle võimalikult rohkem

JĀNIS ČAKSTE

ūs „Austrums'i“ asutaja liige. Latvija Vabariigi esimene president.

aega ja rakendama tervet oma vaimujõudu, võimeid ja armastust. Nii on mainitud oktoobri päev, uue kalendri järele 30. oktoober, saanud „Austrums'i“ asutamise päevaks.

Uuel organisatsioonil, kuigi talle oli kaasa antud ärkusaja triarhi õnnistus, tuli reaalses elus siiski käia mitmeti raskusrikast teed. Ta pidi kaua aastaid viibima mittelegaalses seisukorras, varjates ettevaatlikult oma istanguid ja oma tegevust. Organiseeritud üliõpilased kogunesid harilikult kaks korda nädalas mõne oma liikme toakeses, kui korteriperemees takistusi ei teinud, kus mõnikord raske oli, nagu öeldakse, nõelalgi maha kukkuda. Sellegipärast võttis seltsi elust osa suurem osa üliõpilasi, kes õppisid Moskvast, eitades kõrgemate õppeasutuste nõuet mitte kuuluda ei mingisse organisatsiooni, mille kohta nõuti isegi vastav allkiri. Sel organisatsiooni ajajärgul seis esimesel kohal läti keele, kirjanduse ja ajaloo harrastus,

sest endine saksa ja hiljuti ümberkujundatud vene kool oli mainitud läti kultuuriküsimuste suhtes kurt ja tumm.

Nimetatud püüded pole jäänud tagajärgedeta. Need on avaldunud isegi väliselt. Nii on õigusteaduse üliõpilane Jānis Reinbergs kirjutanud ulatuslikuma töö Kuramaa valitsejast Gotthard Ketlerist, mis 1885. a. ilmus eriraamatuna, ja üliõpilane Graudiņš avaldas 1886. a. ajalehes „Balss“ artiklid „Muistne lätlane“ ja „Läti teadused“. Veidi hiljem 1895. a. said lugejad Moskva üliõpilastelt raamatu nimega „Teaduslik-populaarsete kirjutiste kogu“. Selles leidub artikleid mitmekesistele teemadele. Usinalt tegid meie eelkäijad tol ajajärgul kaastööd ka ajakirjandusele. Õhutust selleks saadi küll kuu kirja „Austrums“ toimetajalt Velme'lt, osalt ka ajaloolaselt Krodznieks'ilt (Krügerilt). Aga eel kõige said noored üliõpilased hoogsat julgustust rahvuslikule tööle otseselt Kr. Valdemārs'ilt. Aastast aastasse ta läheduses viibides õppisid nad tundma Valdemārs'i tegevust rahvajuhina ja poliitikuna. Ei jäänud ka saladuseks, et Valdemārs vene ajakirjanduse ja slavofiilide abiga oli osanud saavutada senaator Marnasseini revisjoni.

Sel teel olid „Austrums'i“ eelkäijad oma eriõpingute kõrval, kuigi Venemaa keskuses ja kaugel oma väikesest kodumaast, kaasa tõmmatud suurte sündmuste lahendamise tööle, ammutasid vaimustust suurtelt isikutelt ja said kutsutud tegevusele rahva kasuks, sest korduvalt tuleb siin ütelda, et Valdemārs armastas ja oskas õhutada ning ergutada noorsugu võitlusele läti rahva huvide ja tuleviku eest, ohverdades üldsuse kasuks aega ja oma võimeid.

Tuletades siin lühidalt meelde „Austrums'i“ esimest ajajärku möödunud sajandil, tuleb mainida, et „uue voolu“ liikumise esilekerkimise aastail tekkis Moskvast läti üliõpilaste ring, kelle liikmeskond koosnes tolaeagse pahempoolse ajalehe „Dienas Lapa“ kindlatest poolehoidjatest ehk nn. uusvoolulastest; need panid aluse üliõpilasorganisatsioonile „Klints“. Mõned marksistliku maailmavaatega noormehed astusid vanemast rahvuslikust seltsist välja ja liitusid „Klints“-rühmaga.

Teine „Austrums'i“ ajajärk piirdub aastatega 1901—1913. Kuna eelmisel ajajärgul polnud seltsil juhatust, kes tema tegevust oleks arendanud kindlas suunas, vaid oli ainult üks ametlik isik — laeur, kelle ülesandeks oli liikmemaksude igakuine sissekassseerimine, ning koosolekuil-istungeil igakordselt uuesti valitav juhataja ja protokollkirjutaja, siis määrati seltsi aktiivsete tegelaste poolt 1901. a. sügisel ame-

tisse kolmemeheline erikomisjon, kelle liikmeteks osutusid valimistel õigusteaduse osakonna üliõpilane Hiršs (Gaigals), meedik Krastinš ja matemaatika üliõpilane Pulpe, kes hiljem Maailmasõjas sai surma lendurina. Need koostasid seltsile põhikirja andes talle nimeks „Fraternitas Moscoviensis“. Uue põhikirja koostamisel pandi erilist rõhku sellele, et organisatsioon oma olemuselt erineb Baltimail asuvaist üliõpilaste korporatsioonidest, jättes jõusse ja ausse seltsi endised traditsioonid. Uus põhikiri kinnitati seltsi peakoosolekul, kus ainult üks hääl pooldas värvikandvat korporatsiooni sellekohase sisekorraldusega. Selle ühe hääle omanik saigi kaheteistkümne aasta pärast nende tegevliikmete vilistlaseks, kes 1913. a. asutasid korporatsiooni. Seltsi juhatuse valimisel 1901. a. sai esimeheks Konstantins Gaigals, pärastine Latvija kohtupalati liige. Reorganiseeritud selts jatkas tõesti oma kahekümneaastase mittelegaalse tegevuse jooksul kujunenud traditsioone. Uues põhikirjas, muidugi ridade vahel, on lugeda, et liikmeskonnas tuleb säilitada rahvustunnet ja seda tuleb äratada neis üliõpilastes, kelle hinges vene koolid kõik lämmatanud. Põhikiri anti ülikooli rektorile kinnitamiseks, mis aga jäi tulemata. Seltsi 1902./1903. õppeaasta tegevuse ülevaatest nähtub, et rektor nõudnud seltsile vastutavat protektorit ülikooli professorite seast, seletades, et ainult sel juhul olla tal võimalik ülikooli nõukogus algatada kinnitamise küsimust, andes seltsile maakondlikud õigused. Tegevliikmed seletavad põhjendatult, informeerides vanemaid liikmeid, et sellist protektorit olla raske leida, kuna sellele pidavat kõik ära seletama ja vene professoril polla erilist huvi kanda vastutust läti üliõpilaste seltsi eest. Samal aastal on nooremad liikmed pöördunud vanemate poole seletusega, et rektorile antud põhikiri tuleb täiendada paragrahvidega, millised määritleksid organisatsiooni rahvusliku värvingu, samuti oleks soovitav võtta seltsi liikmeks ka teiste Moskva kõrgemate koolide lätisoost üliõpilasi.

Moskva läti seltskonnaga on üliõpilased kõnealusel ajajärgul pidanud kõigiti elavat ja sõbralikku sidet.

Kuni 1905. a. lõpuni jäi Fraternitas Moscoviensis ikka veel mittelegaalseks organisatsiooniks. Selle aasta revolutsioonilised sündmused ja järgmiste aastate seltskonnaelu vapustused pidurdasid teataval määral ka seltsi tegevust. Noil aastail lõpetavad paljud liikmed ülikooliõpingud ja lahkuvad Moskvast, valgudes eluvõitlust alates mitmele poole laiali. Rea aastate

ülevaadetest nähtub, et seltsil on olnud ainelselt rasked ajad ja üsna piiratud võimalused oma sisemise elu arendamiseks ja ülesseatud eesmärkide teostamiseks. Siiski on selts igal oktoobril korraldanud oma asutamise mälestuspäeva.

Nii olid üsna kiirelt möödunud revolutsiooni vaibumisaastad, milliste jooksul Moskvasse kogunes uusi üliõpilasi. Paljudele neist näis, nagu oleks läti rahvuslikkudes püüetes maa ja taevas paisatud segi, paljudel polnud sellest kuivõrra aimu, või nad ei tahtnud sellest üldse midagi teada, sest võõra rahva vaim koolides oli tuntaval määral täitnud oma ülesande. Võis näha juba läti üliõpilasi, kelle tüüpe on kujutanud J. Akuraters oma romaanis „Pēteris Danga“: kas vaimustus Venemaa avarusest, või ideaal, et burši elu on lõbus ja tore. Sellepärast tekkis juba 1910. a. seltsiliikmete seas Moskvast lahkuvool, kes mõne Riia vilistlase toetusel agaralt soovitas seltsi muuta korporatsiooniks, tuues sinna muidugi võõramaa traditsioonid ja kombes. Teine osa liikmeid soovis püüdis säilitada senist seltsikorda ning lükkas korporatsiooni asutamise ja värvimütsi kandmise kavatsuse kindlasti tagasi, nagu seda omal ajal eeskujukalt oli teinud Kr. Valdemārs. Omavaheeline lahkeli vähendas iga aastaga seltsi liikmete arvu ja takistas edaspidist arengut. Aprillis 1913 peeti seltsi koosolek, millest võtsid osa ainult kaksteist liiget. Siin anti hääli korporatsiooni poolt kuus, vastu samuti kuus. Sellest päevast kuni veebruarini 1914 nimetasid mõlemad rühmad ennast Fraternitas Moscoviensis — üks seltsina ja teine korporatsioonina. Kumbagil oli muidugi oma erinev sisemine korraldus. Kuigi seltsi tegevliikmetega oli solidaarsed ka $\frac{2}{3}$ vilistlasist, siiski õnnestus korporantidel õige pea saada vene valitsuselt kinnitus, mida selts polnud suutnud läbi viia kolmekümne aasta jooksul. Sellepärast siis sündiski, et korporatsioon hõlvas seltsi Fraternitas Moscoviensis nime ja esines sellega avalikkuses. Kauaaegne selts Fraternitas Moscoviensis võttis olude sunnil 1914. a. 23. veebruaril enesele uueks nimeks üliõpilaste selts „Oriens“, kandes uuesti oma sellepäevasesse protokoll, et ta jatkab vanema organisatsiooni senist tegevust, respektides vanu ideaale ja eesmärke. Anti ka palvekiri Vene siseministeriumile seltsi legaliseerimiseks uue nime all. Kinnitus venis siiski. Alles Maailmasõja keskpaigu, kui lätlaste nimi vägitagude puhul Tõreli soos ja Surmasaarel oli saanud tuttavaks tervele maailmale — leidis

ÜLIÕPILASSELTS „AUSTRUMS'I" EESTSEISUS KEVADSEMESTRIL 1935.

„Oriens“ kinnituse 9. märtsil 1916. Mainimisväärt seltsi elust oleks paar aastat enne seltsi kinnitamist aset leidnud vilistlas- ja tegevliikmete koosolek kadunud Latvia riigipresidenti, tookordne vannutatud advokaadi vanaliikme Čakste „Auči“ talus 1914. a. Jaanipäeval. Juba seal kuuldi „Oriensi“ lätistatud nime „Austrums“. Esimese seaduspärase koosoleku pidas selts Moskvas linna serval ühes leedu koolis poliitsei juuresolekul 14. mail 1916, millest võtsid osa 15 tegevliiget, kes esimeseks seltsi esimeheks valisid praeguse Riia ringkonnakohtu eesistuja abilise Pēteris Leitāns'i.

Seltsi viimane koosolek Moskvas peeti Vene revolutsiooni ajal — 7. märtsil 1917. a. vana kal. j., mille protokollis on tehtud märkus, et järgmine koosolek peetakse pühapäeval, 11. märtsil. Protokolliraamatus järgnevad aga valged lehed.

Suured sündmused Venemaal ja hiljem uuendatud Latvia võitlused vaibutasid „Austrumsi“ aktiivse ja organiseeritud tegevuse kuni 1920. aastani, mil esimene peakoosolek pärast vaheaega peeti Riias 20. oktoobril. Organisatsiooni „Austrums“ „vana-“ ja „keskaja“ ajalugu on

möödunud Moskvas, uus aeg on alanud ja kestab nüüd suveräänse Latvia pealinnas Riias, levitades oma vaimu otseteel rahva sekka.

Pühitsenud 30. oktoobril 1933 oma 50-aastast juubelit olid austrumlased kõigiti teadlikud, millised läti ärkusaja töökangelased on õnnistanud nende seltsi selle algpäevil, millised suured isikud on „Austrumsi“ kasvatanud rahvuslikuks, lihtsaks ja vaimult tugevaks seltsiks, milliseid eesmärke ja ideaale nad peavad taotlema. Saavutatud suveräänses riigis tulevad nüüd uuesti esile tuua muiste ebahühtlases võitluses maa okupantidega kaotatud iseseisvuse alused, mis on meie teaduse pühamaks kohuseks, ja neile tuleb nüüd ehitada tugev ning vägev rahvusliku kultuuri hoone, mis annaks jõudu, elutahet ja usku loendamatuile läti sugupõlvedele, aga üle kõige tuleb põleda meie muinasjutulise kangelase Karumurdja armastuses rahva ja maa parema tuleviku eest, tema au ja suveräniteedi eest. See on „Austrumsi“ usutunnistus, mida meie usaldame Teile, Eesti Üliõpilaste Selts, kui kallimaile sõbrule ja saatusevendadele töös ning tulevikuvõitlustes.

Grupp Seltsi kaasvõitlejaid kaitseliidu manöövritel Antslas 1933.

Organiseeritud eesti üliõpilaskond Vabadussõjas

Hiljuti sai teatavaks ühe autoriteetse sõjaväelase, praeguse linna napea kõnelus organiseeritud eesti üliõpilaskonna tähtsusest Eesti Vabadussõjas, kus märgitud, kes organiseeritud üliõpilaskonnast ja mil määral osa võtnud Eesti Vabadussõjast. Paaril teiselgi puhul on selle kohta sõna võetud ja kirjutatud (Tartu üliõpilaskonna ajalugu — Fr. Puksov, „Üliõpilasleht“ — V. Neggo jmt.). Nende mõtteavalduste puhul tekib tunne, et faktiline materjal selle küsimuse kohta kõnelejatele ja kirjutajatele enestele mitte päris tuttav ei ole olnud.

Ei oleks sellepärast vahest üleliigne „Üliõpilaslehe“ veergudel veelkord meelde tuletada objektiivselt asja arenemiskäiku.

11. novembril 1918. aastal võtab Eesti Ajut. Valitsus Eesti riigi juhtimise oma kätte.

24. veebr. 1918. aastal välja kuulutatud Eesti Vabariik on lõpuks vabanenud ajaloolistest ahelatest. Kuid lõpulik võitlus on alles tulemas.

Maailmasõda, revolutsioon ja okupatsiooni aeg olid hävitanud rahva majandusliku jõukuse, nõrgestanud ja lõhestanud teda seesmiselt. Peale kõige muu ähvardavad tulla raskused väljastpoolt. Need, kes omad pilgud olid pööranud Saksamaa poole, ei olnud jätnud lootust, et meie

maal Balti hertsogiriigi lipp veel lehvima hakkab. „Landesraat“ istus Riias ja pidas nõu. Kommunistlikud rõõvsalgad seisid riigi idapiiril, ähvardades iga silmapilk Eesti riigi territooriumile tungida.

Et Vabariigi Valitsusele siin tuge muretseda peab Eesti Üliõpilaste Selts 11. novembril 1918. aastal erakorralise kutsutud koosoleku, kus otsustatakse põhimõtetlikult kohustada kõiki kaasvõitlejaid astuma Eesti Kaitseliitu. Selle juures ei ole huvituse ära märkida, et samal koosolekul EÜS otsustab nõuda, et kaitseliidus (kuna tolkorral ei olnud teist sõjaväelist organisatsiooni), maksma pandaks täielik sõjaväeline distsipliin ja kord, vähemalt akadeemilise pere liikmete kohta.

Ühtlasi otsustab EÜS, et Seltsi liikmed peavad viibimata kontakti astuma oma kodukohtadega, ja püüdma sealtki kaasa tõmmata kodukaitsjaid.

Järgmisel päeval, 12. novembril, tehakse need seisukohad teatavaks ka teistele organisatsioonidele. Samal päeval ühineb korp. Ugala selle otsusega.

Ka teised üliõpilasorganisatsioonid on valmis tegelikult seda otsust teostama.

Üliõpilasorganisatsioonide As. Kogu juurde loodud komisjon

asub hoolega üliõpilaskonna kaitseliidu organiseerimisele.

Vahepeal on aga seisukord muutunud. Ajutine Valitsus on otsustanud luua rahvaväe ja kuulutab välja 16. nov. vabatahtlikkude mobilisatsiooni 21—35 aastani. Loodeti, et kokku tuleb 25.000 meest. Mobilisatsioon pidi algama 21. novembril.

Ajutine valitsus pöördub Eesti Vabariigi kodanikkude poole manifestiga, kus muu hulgas öeldud — Eesti Vabariik on teoks saanud. Eesti rahva üksmeelse tahtmise peale toetades on Ajut. Val. kõik võimu Eesti Vabariigis oma kätte võtnud... Üksi omast jõust ei suuda valitsus midagi. Eesti rahvas ise peab tegevusse astuma, et oma noort vabadust lõplikult kindlustada ja kaitsta...

Sel puhul kirjutab Jaan Tõnisson 18. nov. 1918. aastal avalikult:

„Mis aitaks kõik ilusad kavatsused, ehk tähtsamategi murede õige lahendus, kui põhi jalge alt kaoks.

Kui üle Naroova hävitav marupööris Alutaguse metsalatvu pääseks sasima ja Pihkva tagant torm üle Eesti legendikkude tungiks, et iga viimane kui katusehari tormist laiali paisataks.

Või kui korralagedus end maal püsti ajaks, nii et kõikidele kõri kallale ulataks.

Kellel nüüd vaatepiir vähegi avatud, see tunneb tulist kuuma hoogu läbi südame käivat, kui ta silmad nende ilusate suurte põhi-vaadete poole juhib, mis Eestile sõbralikult vastu naeratamas. On midagi suurt, mõtelda, — ei — näha, kuidas hilist pärispõlve

12 III korral, kus leitakse, et Ajut. Val. otsust mobilisatsiooniga 21. no. alata, võimalik täita ei ole, sest kõik asutised Saksa võimudele üle võtnata. Esitab selle tõttu palve mobilisatsiooni edasi lükata 28. novembrini. Kuid 23. novembril tuleb rahvaväe ko-

selle koosoleku protokollid hävitatud, kuid õnneks on alles hoidunud selle koosolekuga seoses olev laiendatud eestseisuse koosoleku protokoll, kus selle küsimuse otsustamine protokollitud.

Selle otsuse põhjal näeme EÜS liikmeid esimestena üliõpilastest

Jsamaa vabaduse eest 1918-1920.

Aleksander Reinik

30. XII. 18.

Arnold Adler

24. I. 19.

Friedrich Poormeister

14. II. 19.

Karl Mändik

2. IX. 19.

Jüri Korik

28. I. 20.

Juhan Treuman

29. II. 20.

Voldemar Leier

21. I. 19.

Villem Mann

31. I. 19.

Karl Kadak

28. II. 19.

Juhan Uin

22. IX. 19.

Aleksander Laipman

11. II. 20.

Jaan Uustal

20. III. 20.

Theophil Lukk

1. V. 20.

Mälestustahvel Seltsi lugemislauas.

salgakest lausa on ootamas vabade rahvaste aupõlv — riiklik iseseisvus.

Vabadus on ainuüksi vahvade päralt.

Riikline iseseisvus püsib üksi nende rahvaste elus, kes teda oskavad võita ja võitluses leida, kui seda häda ähvardamas.

Eesti rahvavägi peab silmapilk üle terve Eesti kodumaa kokku astuma, et Eesti riiklik iseseisvus ja vabadust väliste hädaohutude vastu kaitsta ja sisemise korralduse eest hoida.

Kõik vahvad mehed juba esimesel päeval Eesti rahvaväkke, kellel on ülesandeks Eesti kodu kaitse noore Eesti vabaduse valvel.“

20. novembril 1918. a. peab rahvaväe komisjon Tartus oma esimese istungi Suurel turul nr.

misjon teistkordselt kokku. Arvesse võttes rahvaväe kokkukutsumise kõige kiiremat tarvidust, otsustatakse vabatahtlikkude mobilisatsiooniga alata 27. novembril.

Enne kui ametlikud asutised oma tööd Tartus algavad, alatakse ettevalmistustöödega eraviisil. EÜS korraldusel registreerib ksv. J. Sikkar (EÜS) sõjaväkke astuda soovijaid raekoja alumisel korral (praegustes Linnapanga ruumides).

Pühapäeval, 24. novembril on Eesti Üliõpilaste Seltsi erakorraline kutsutud üldkoosolek, kus otsuseks tehakse kõikidele kaasvõitlejatele kohuseks teha sõjaväkke astuda.

See on esimene akadeemilise pere otsus sõjaväkke astumiseks. Kahjuks on kuri käsi hiljem

astumas rahvaväkke 27. nov. 1918. a.

Rahvaväe komisjoni poolt 27. novembril 1918. aastal vastuvõetute hulgas ei leidu kaasvõitlejaid ei teistest organisatsioonidest ega ka organiseerimatuid mitte.

Sel ajal saab teatavaks, et ka korp. „Estica“ on iseseisvalt seda küsimust arutanud. Teatavasti ei olnud sel korral Eesti üliõpilasteorganisatsioonidel korp. „Esticaga“ vahetõrget, kuna korp. „Estica“ liikmed AK. otsusest hoolimata Saksa okupatsioonieagsesse ülikooli olid astunud.

Korp. „Estica“ olevat selle otsuse teinud 25. novembril (nii V. Neggo „Üliõpilastele“ Estica erinumber ja Puksov — Üliõpil. ajalugu).

Ei ole teada põhjused, miks korp. Estica liikmed juba 27. nov. sõjaväkke astumisega algust ei teinud. Alles 28. nov. leidub vastuvõetute hulgas nii EÜS-i liikmeid, kui ka korp. Estica liikmeid.

26. novembriks on kokku kutsutud organisatsioonide asemikudekogu, kus sõjaväkke astumise küsimus arutusele tuleb.

Organisatsioonide esindajatel (peale EÜS-i, kes selle otsuse juba teinud oli 24. nov.) puuduvad mandaadid. Kuid AK, ära tundes silmapilgu tõsidust ja hädaohtu, mis ähvardamas meie noort vabadust, otsustas kõiki üliõpilasi üles kutsuda vabatahtlikult astuma Eesti rahvaväkke, üksikuile organisatsioonidele vabaks jättes kohustada oma liikmeid sisse astuma.

See AK otsus pannakse maksma kõikides Tartu üliõpilasorganisatsioonides.

Vahepeal on Tartust Riiga saadikuna saadetud ksv. J. Kaiv (EÜS), kes pidi teatavaks tegema Tartu üliõpilaskonna seisukohad Riia kaasvõitlejatele.

30. novembril 1918. a. peetakse ära koosolek korp. Vironias, kus vastu võetakse järgmised resolutsioonid:

1) Viibimata astuda Eesti rahvaväkke ja anda end otsekohe sõjaministri käsutada.

2) Kokkutuleku kohaks ja ajaks määrata spordiselts „Kalevi“ ruumid Tallinnas, Estonia teatrimajas, neljapäeval, 5. detsembril kell 8 õht.

Nendele otsustele kirjutavad alla korp. Vironia ja Riia EÜS.

Nii lühikene asja arenemiskäik üliõpilaskonna sõjaväkke astumiseni. Nüüd aga paar sõna lõpptulemuste kohta.

Käesolevate ridade kirjutajal ei ole mitte tahtmist hindama hakata, missugust osa üks või teine üliõpilasorganisatsioon Eesti Vabadussõjas täitnud. Kui seda teha, tuleks arvestada väga mitmeid asjaolusid.

Ei saa aga mööda minna, et ära märkida ühte võib olla kõige tähtsamat niisuguse hindamise juures ja nimelt, kui palju kaasvõitlejaid on langenud üksikute organisatsioonide liikmetest eesti organisatsioonide liikmete tollakordsest üldarvust.

Olemasolevail andmeil on langenud kaasvõitlejate üldarv organisatsioonide järele:

EÜS — 13, korp. „Vironia —

6; korp. „Frat. Estica“ — 2 (+1, kes tapetud enamlaste poolt Rakveres); korp. „Ugala“ — 2; EÜS. „Ühendus“ — 2; Riia EÜS — 2; korp. „Sakala“ — 2 (neist surn. üks haigusesse). Organisatsioonide tolleaegsest liikmete üldarvust on Vabadussõjas langenute %:

EÜS — 7,6; korp. „Vironia“ — 7,5; EÜS „Ühendus“ — 6,7; Riia EÜS — 5,7; korp. „Ugala“ — 4,4; korp. „Estica“ — 2,6; korp. „Sakala“ — 1,8.

Ülaltoodud andmed kõnelevad üsna selget keelt.

Ei oleks halb kui tulevikus need, kes kõnelevad ja kes kirjutavad mitte ükski subjektiivsetel tunnetel, vaid ka objektiivsetel arvudel rohkem kõnelda laseks. Seda nõuavad meilt peale kõige muu need, kes oma elu ohvriks toonud Eesti iseseisvuse eest ja kes enese eest enam kõnelda ei saa.

Pealegi võime seda teha rahuliku südamega, sest üldiselt võttes ei tarvitse eesti organiseeritud üliõpilaskond mitte silmi maha lüüa, mõteldes vabadussõja-aegsetele päevadele. Ta on oma kohuse täitnud.

A. Kerem.

Meie kirjanduspoliitika

Kirjanduspoliitika on osa kultuurpoliitikast. Nagu kultuurpoliitikagi, nii on ka kirjanduspoliitika teostaja peamiselt riik. Kirjanduspoliitika eesmärgiks ja ülesandeks on ühelt poolt kirjandusliku loomingu viljastamine, edendamine ja soodustamine, teiselt poolt aga selle rakendamine rahva kunstilise, eetilise ja rahvusliku kasvatuse, harimise ja õpetamise teenistusse. Tark ja osav kirjanduspoliitika on riigi kultuurpropaganda väärtuslikumaid ja hinnatavamaid tegureid, ühtlasi aga ka rahva kultuurilise arengu tulemusrikkamaid vahendeid.

Eesti kirjanduspoliitika on peaaegu sama vana kui Eesti riikki. Kuid kahjuks on olnud meie kirjanduspoliitika kogu aeg pisut ühe-

külgne. On hoopis rohkem täheldatud kirjandusliku loomingu viljastamist kui selle rakendamist rahva kultuurilise arengu teenistusse. Sellest asjaolust johtubki, et meil on küllaltki rikkalik algupärane ja tõlkeline kirjandus, mida aga loetakse vähe, mis pole saanud laialiste rahvahulkade pärisomandiks, eriti meie kirjanduse selles osas, mis on enamvähem väärtuslik. Päämiseks takistuseks on siin, et meie raamatu hind on sedavõrd kallis, et keskmisegi jõukusega ja majandusliku kandejõuga inimene ei suuda osta raamatut, rääkimata kehvemast kihist. Teiseks põhjuseks on, et meie rahva raamatu- ja kirjanduskultuur on ikkagi veel üsna madal ja huvi kirjanduse vastu veel pinnaline ja vähene. Kol-

manda põhjusena peab mainima asjaolu, et meil on tehtud üpris vähe kirjanduslikku ja üldse kultuurilist propagandat.

Meie kirjanduspoliitika organiks kirjandusliku loomingu viljastamise sihis on Eesti Kultuurkapital, s. o. riiklik rahastik sõnakunstilise loomingu soodustamiseks. Mõte algatati juba iseseisvuse alul, see teostus aga alles a. 1925, mil vastav seadus võeti vastu Riigikogu poolt.

Meie Kultuurkapitalil on kuus eriala. Kirjanduse eest hoolitseb Kirjanduse Sihtkapitali Valitsus. See valitsus koostab kaks korda aastas eelarve, mis saadetakse Eesti Kultuurkapitali nõukogule ja siis Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks. Seega toimib summade jagamine kaks korda aastas. Vastavad sissetulekud saadakse alkoholi, tubakalt, lõbustusasutistelt ja välispassidelt. Seni on aasta jooksul Kirjanduse Sihtkapital toetusi saanud iga aasta ümmarguselt 50.000 krooni. See on küllalt suur summa kirjandusliku loomingu toetamiseks. Toetusi saavad kõigepealt loovad kirjanikud nii ütelda palga näol, edasi vanad kirjanikud või nende abikaasad pensioni näol. Toetusi antakse kirjanikkudele ka ühekordselt kas stipendiumi kujul või haigestumise puhul arstimiskulude katteks. Toetust saavad muidugi need, kel ei ole mingit kindlapalgalist kohta ja kes on tegevad pideva kirjandusliku loomingu alal.

Samuti on Kirjanduse Sihtkapitali kavas toetuste andmine kirjanduslikkudele organisatsioonidele vastavasisuliste teoste ja ajakirjade väljaandmiseks. Ilma sellise toetuseta ei oleks mõeldav meie oludes selliste soliidsete kirjanduslikkude ajakirjade väljaandmine, kui on seda „Eesti Kirjandus“ ja „Looming“.

Peale selle on kirjanduse sihtkapitali juures veel niiöelda alusvara fond, mida võib tarvitada kinnisvarade omandamiseks. Seda ongi tehtud ja vastav maja omandatud Tartus, kuhu võivad koonduda soovi korral kõik kirjanduslikud organisatsioonid.

Nii peab ütleva, et riik on küllalt intensiivselt soodustanud ja edendanud kirjanduslikku loomingu.

Nii sobiv ja kirjanduslikku loomingu viljastav kui ka on olnud Eesti Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali tegevus, ei olnud temaga tihti rahul, ei valitsuse ringkondades ega ka seltskonnas. Juhiti tähelepanu mitmele väärnähteile summade jagamise puhul ajakirjanduseski, eriti peeti puuduseks seda nähtust, et jagajad olid ise saajad ja ka ise jagajad. Toonitati, et selline olukord ei ole otstarbekohane ja nõuti ümberkorraldamist.

Seda arvestades antigi Vabariigi Valitsuse poolt välja 7. detsembril 1934 Eesti Kultuurkapitali sihtkapitalide põhimäärus, milles esinevad mitmed ümberkorraldused seniste ürituste sihis ja milles on fikseeritud mitmed uued ülesanded. Iga sihtkapital koosneb mainitud põhimääruse järele aluskavast, tarvitussummast ja ehitusfondist.

Käesoleval puhul huvitab meid siin kirjanduse sihtkapital, mille kohta käib uus määrus samuti nagu kõigi teiste sihtkapitalide kohta.

Selle põhimääruse järele on kirjanduse sihtkapitali ülesanded hoopis avaramad kui nad olid seni. Nad on järgmised:

1) toetada ja edendada kirjanduslikku loomingu abirahade määramise abil silmapaistvate teenetega kirjanikkudele, samuti paremate teoste auhindamise abil;

2) toetada ühinguid ja ülal pidada ettevõtteid, mille ülesandeks on kirjandusliku kultuuri edendamine, kirjanikkude mälestuse jäädvustamine ja kirjanduse uurimine;

3) toetada haigeid kirjanikke ja kirjanikkude surma puhul nende perekondi toetusrahade määramise kaudu;

4) võimaldada andekatele kirjanikkudele edasiõppimist ja täiendamist;

5) toetada kirjanduse populariseerimist kodumaal ja eesti kirjanduse tutvustamist välismaal;

6) aidata nõutada kirjanduskultuurile tarvilikku kinnisvara.

Äsjamainitud punktides on tähelepanu leidnud enamvähem kõik kirjanduskultuuri edendamisega ühenduses seisvad üritusalad. Eriti tuleb alla kriipsutada nii tähtsaid ülesandeid, kui paremate teoste auhindamine, ühisuste toetamine, mille ülesandeks on kirjandusliku kultuuri edendamine, kirjanduse populariseerimise toetamine kodumaal ja eesti kirjanduse tutvustamine välismaal.

Kuid mitte ükski pole kirjanduse sihtkapitali ülesanded avaramad ja selgemalt fikseeritud, vaid ka sihtkapitali valitsemine, tegevuse juhtimine ja üldse töökorraldus. Kas aga endised etteheited mitmete ebasoovitavate nähete puhul nüüd kaovad, seda näitab veel tulevik. Saajatel on nüüd vahest vähem võimalust kaasa kõnelda kui varem, hoopis vähem kaasa otsustada, kuna sihtkapitali esimehe nimetab Vabariigi Valitsus ja nejust liikmest kaks Hariduse- ja Sotsiaalminister, kaks liiget valitakse esinduskogu poolt.

Teisest küljest ei tarvitse sihtkapital muutuda mingiks bürokraatlikuks asutiseks, sest selle valitsus peab teotsema kooskõlas esinduskoguga, mis on ette nähtud põhimääruses, ja kus on esindatud asutised ja inimesed, kes on toetustest otseteed huvitatud.

Nii peaks Eesti Kultuurkapitali sihtkapitalide põhimäärus meie kirjanduspoliitikas andma positiivseid tulemusi, aidates meie kirjanduslikku kultuuri, eriti kirjanduslikku loomingut igapidi tõsta, edendada ja soodustada.

Edasi tuleb täheldada kirjanduspoliitilise saavutisena juba mõni aasta varem väljakuulutatud ja alles läinud aastal teostatud Riigivanema kirjanduslikku auhinda. Vastava korralduse järele sellekohase žürii ettepanekul võib määrata Riigivanem igal aastal eelmise aasta kirjandustoodangu väljapaistvamatele saavutistele kolm auhinda, neist esimene 1500 krooni, teine 1000 krooni ja kolmas 750 krooni. Need summad on meie oludes küllaltki suured ja mõjuvad elustavalt ja tööd soodustavalt mitte üksi vastavaile autoreile, vaid ka kirjanduse propaganda mõttes kirjanduse vastu huvi äratamise sihis üldse kirjandushuviliste seas kui ka rahva laiemates kihtides. Auhindamise puhul läinud aastal tunti kõrgepingelist huvi kõigis rahvakihtides selle ettevõtte vastu ja kui auhinnad tehti teatavaiks, siis olid auhinnatud teosed ja nende autorid kõigi tähelepanu osalised. Auhinnatud teoste ostmine oli loomulikult elav. Nagu teada, sai kirjanik A. H. Tammsaare esimese auhinna oma romaani „Tõe ja õiguse“ eest ja K. A. Hindrey kolmanda auhinna oma novellikogu „Armastuskiri“ eest. Teist auhinda välja ei antud. Riigivanema auhindagi tuleb kahtlemata pidada meie kirjanduspoliitika positiivseks avalduseks.

Edasi mainigem Eesti ühinemist Berni konventsiooniga a. 1927. Berni konventsiooni mõte peitub autoriõiguse kaitses nii kodu- kui välismaal. Selle konventsiooniga on kõik kultuurriigid ühinenud ja pidime meiega ühinema, olgu et kasu kõrval toob meile teatavaid kahjusid. Tõlkeõiguse saamise puhul tuleb mõnikord maksta õige suuri summasid, mis kirjastajatel ei ole meie oludes ja meie väikeste trükkide puhul mitte kerge maksta. Kuid üle on meil sellest saadud, olgu et meie kirjandusturul annab end tunda just heade tõlketööstuste puudus, mille

üheks põhjuseks on vahest ka Berni konventsioon.

Kui meie kirjanduspoliitika on olnud aktiivne ja kirjandusesõbralik üldiselt kirjandusliku loomingu soodustamise sihis, nagu juba öeldud, siis ei saa seda ütelda kirjanduse propageerimise ja populariseerimise kohta. Siin on hoopis vähem tehtud, selle vastu vähem huvi tuntud, palju tegemata jäetud, mõndagi asja halvasti tehtud. Võib olla võimaldab nüüd Eesti Kultuurkapitali sihtkapitalide põhimäärus asju mitmeti paremini korraldada, võib-olla nüüd toob elavust ja liikumist ses suhtes kaasa ka tänava eesti trükitud raamatu 400-aastase juubeli puhul käesoleva aasta raamatuaastaks kuulutamise.

Kõige pealt tuleb meie raamatu hind teha odavamaks, praegune kõrge hind ei vasta kaugeltki meie rahva ostujõule. Eesti raamatu odavamaks muutmise sihis ei ole aga mitte kui midagi seni ette võetud. Sel puhul võidakse muidugi ütelda, et raamat on äriartikkel ja siin ei ole kirjanduspoliitikal mitte midagi teha. See on osalt õige, kaugeltki aga mitte täiesti. Heade ja odavate raamatute seeria organiseerimine vastavate organite korraldusel on igal ajal võimalik.

Teiseks on vaja hakata organiseerima kõige intensiivsemat raamatu propagandat. Raamatu levitamise sihis. Kaugeltki kõik inimesed ei tule ise raamatu juurde, raamat viidagu inimeste juurde. Tehtagu selgeks raamatu mõte ja tähtsus. Sel puhul rõhutatagu eriti eraraamatukogu tarvidust ja vajadust. Raamatuid ärgu üksi loetagu, vaid ka ostetagu. Nad saagu esimese järgu tarbeasjaks nagu leib ja kehakate.

Viimaks tuleb alata kõige julgemat võitlust alaväärtusliku ja pahnalise kirjandusega. Viimane on hea ja väärtusliku kirjanduse kõige kardetavam vaenlane ja selle edenemise ja levimise takistaja. Alaväärtuslik kirjandus rikub lugejate maitse ja võõrutab nad üldse heast lektüürist, toob määratud kahju rahva kõlblisele ja vaimsele elule. Õnneks on valitsuse poolt kollasele kirjandusele juba pandud piir.

Kõik need ülesanded tuleksid võtta kõige kiiremas korras kindlamalt meie kirjanduspoliitika kavasse. Seega saaks meie kirjanduspoliitika ka ühtlasi kõigekülgseks kultuurpoliitikaks.

J. Roos.

E. Ü. S. JA MUUSIKA

Laul on olnud alati üheks üliõpilaselu lahutamatuks harrastuseks. Enamasti üliõpilaslaul jääb küll tavaliseks unissono-viisiks, erilise pretensioonita kunstilisele avaldusle, annab aga siiski tunnistust tungist, otsida lõbu helilisist avaldusist. Ning seda teed mööda jõutakse sageli kunstiliselegi harrastusele mitmehäälise laulu näol: cantuse kõrval tekib koorilaul.

Iselaadne on instrumentaalmuusika harrastus üliõpilasperes. Vastava instrumendi käsitsemine nõuab spetsiaalset eelkooli ja vilumust, mida tavaliselt ülikooliõpinguile siirdunud noored omavad vähem kui loomulikku häälematerjali, koos vähema eelkooliga. Nii on ka seletatav, võrreldes vokaalmuusikaga, vähemääraline teotsemine instrumentaalmuusikaga. Kui aga siiski üliõpilaskonna ajaloos leiame saavutisi ka selgi alal, siis on see seletatav juhusega, mis teataval ajal toob kokku suurema arvu vastavate võimetega instrumendimängijaid, kusjuures ei tohi unustada ka organiseerijaid.

Kõik öeldu kehtib ka EÜS-i kohta, andes selle muusikaelule vägagi muutliku ja vahelduva tasemega ilme. Mis aga käesolevat kirjutist õigustab, on alati olemasolev püüe, katsuda oma jõudu kõige muu kõrval ka muusikaharrastuses, andes kogusummas rea õnnestunud üritusi nii laulus kui mängus. Esimene ala tuleks, nagu mainitud, lahutada kaheks: tavaline üliõpilaslaul — cantus — ja rohkem distsiplineeritud, kunstinoetele vastav koorilaul.

*

Cantus on leidnud EÜS-is alati elavat harrastust. Juba seltsi algpäevil, möödunud sajandi kaheksandal kümnendil, kannab lõbusa üliõpilaslaulu eest hoolt vastav ametnik — *magister cantandi*, kelledest mainitud ajastul tuleks eriti esile tõsta K. A. Hermann'i ja A. Mohrfeldt'i. Ajavaimule vastavalt üliõpilaslaulud, nn. „rõõmulaulud“ olid saksakeelsed, kuid hoolitseti ka eestikeelste laulude eest, õppides hoolega isamaaliste laulude sõnu, mis oli seotud vastavalt ka keeleõppimisega. See osutus tarvilikuks võrkeelsest koolist läbikäinud eesti noormeestele. Ja kui siis tuli semestri lõppkoosviibimine, oli see krooniku sõnade järgi „lustipidu-laulupidu“¹. Kuid seltsi isikliku

koosseisu muutus andis end tunda ka üliõpilaslaulus, mis, olgugi vähenõudlikum ala muusikalisest harrastusest, ikkagi on küllalt sõltuv lauljate häälematerjalist, pealegi kui arvustada seda pisut nõudlikumalt. Selline ongi olukord 1883. aastal, mil tookordne *magister cantandi* A. Mohrfeldt kaebab, et seltsi muusikaelu võiks märkida suure nulliga, sest suurem osa liikmeid olevat kakofoone, nii et ka lihtüliõpilaslaulugi õieti mehiselt laulda ei saavat². Tabav on P. Undritz'i märkus: „...hääled olid kõigil hoolimata sula sügisest ja talvest kurgu lakke kinni külmetanud“³. See „laulutalv“ näib olevat üsna pikaiseloomuline, kusjuures selle põhjustajaks kord peetakse „kakofoone“, kord *mag. cantandit*, olgugi et vahetevahel on juttu koorilauluüritusist, millest pikemalt allpool. „Burschen-cantus“ jäi aga halvaks — otse tujurikkuvaks, mispuhul imestatakse „aristokraatia“ lauluvõimetuse üle, kuna rahvas ise on tuntud lauluarvastajana⁴. Olukorda toob pöörde seltsi pere suurenemine sajandi lõppkümnendi alul, millega koos kasvab ka laulumeeste hulk: aegapidi kaovad kaebused ja lõbus üliõpilaslaul rahuldab seniseid nurisejaid, olgugi et vahete-vahel kuuldu mõne valjema arvustaja märkus.

Juba varakult avaldub püüd, asendada meile võõraid saksa laule oma kui ka meile lähemate soome viisidega. Nii tellitakse Soomest 1879. a. „Ylioppilaslauluja“ ja soome heliloojate viise koos sõnadega⁵. Saksakeelse üliõpilaslaulu kõrval püsivad alati ka isamaalised laulud, võõraid viise toodi aga ligemale eestikeelsete sõnadega. Sageli see tõi esile vastuväiteidki, eriti seltsiliikmeilt, kes visalt hoidsid kinni vanust traditsioonest, milline suund sai aga eriti domineerivaks „Viliensise“ päevil ning ajastul pärast sedagi, kuni sajandi vahetus tõi uusi suundi. Kui kaugele viis keeleküsimumus laulus, iseloomustavad elavad vaidlused küsimuse üle, kas traditsioonilist leinalaulu laulda eesti või saksa keeles, kus tehakse üsna kurioosne kompromisettepanek: lauljuhataja alaku laulu saksa keeles, liikmed, kes soovivad, laulu eesti keeles⁶.

² Kroonika 1883 — I.

³ Kroonika 1883 — II.

⁴ Kroonika 1886 — II.

⁵ Protokoll 10. X 1879; EÜS-i arhiivis nagu kõik järgnevadki.

⁶ Prot. 1. IV 1899.

¹ „Seltsi esimene kroonika“, kirjutanud stud. theol. A. Kurrikoff; EÜS-i arhiivis, nagu kõik järgnevadki.

Vil. K. A. Hermann.

Suuremal kujul kerkis aktsioon saksa laulude vastu käesoleva sajandi teise kümnendi alul, mil sajandivahetusega kaasas käinud murrangud seltsi siseelus olid jõudnud laheneda. Korduvalt heidetakse ette osale seltsiliikmeist saksakeelsete laulude laulmist. Tugevamaks vaidluseks areneb küsimus aga 1912. aasta alul. Laidetakse eriti senist kommet, laulda maipeol avalikult „Mai laulu“, pealegi viigases saksa keeles. Vaidlusile järgnebki otsus, mis ei pea soovitavaks saksa laulude laulmist⁷. Samm edasi mindi Maailmasõja ajal, mil valitses — osaliselt küll välisolude surve — saksa laulude keeld. 1917. aastal kaotatakse keeld ametlikult osa seltsiliikmete vabaduspõhimõttele tugineva opositsiooni tõttu⁸, tegelik olukord aga arenes eestikeelse laulu arendamise suunas. Seda teed edasi on jõutud praeguse olukorrani, kus lauludevalik pidevalt viib omapärasele eesti üliõpilaslaulule, tõrjudes kõrvale saksakeelsed „burschencantused“ ja labased „gradeskod“. Kui aga siiski veel praegune laulurepertuaar kannatab tubli annuse võõrapärasuse all, siis on see seletatav meie üldiste üliõpilastraditsiooniga, mis on nii paljuski veel liigselt kinni vanades aegades. Ei saa üksikult organisatsioonilt nõuda täielikku ajavaimust loobumist, küll aga teenäi-

tamist — ning viimast nõuet rahuldab üliõpilaslaulu areng EÜS-is.

*

Teatud määral ühist saatust cantusega jagab ka koorilaul, sõltudes seltsis olevast häälematerjalist. Püüd seda arendada on aga olnud pidev. Juba seltsi algpäevil märgitakse „Kalevipoja“ lugemise ja lõbusa jutu kõrval kolmanda kokkutulemise sihina eestikeelse neljahäälilise laulu õppimist⁹. Selle eest hoolitsebki vaimustatud laulumees K. A. Hermann *magister cantandina*, korraldades oma kodus kaks korda kuus erilisi lauluõhtuid¹⁰. Ka hiljemini, mitte enam vastava ametnikuna, jääb koorilaulu kultiveerimine Hermannii hooleks, ning 1885. a. sügissemestri vilistlaspäeval esineb tervituseks seltsi laulukoor¹¹. On arusaadav, et väikese pere tõttu polnud võimalik saavutada eriliselt head koorilaulu, pealegi kui suur osa seltsiliikmeist oli „kakofoone“, mistõttu on loomulik esimeste koori esinemiste jäämine katsetuste piiresse, kus kõige enam oli ikkagi vaid head tahet¹².

Kergem oli kvarteti koostamine, mis peatselt toimubki, jäädes alalisemalt püsima kui hulga-liikmeline laulukoor. Selle eripõhjustena nimetab tookordne seltsi esimees V. Reiman esiteks kvarteti südamelähedust laulujuhatajale ja teiseks, mis eriti tähtis, „et kvartett mitte just aru arva tuttava neiudele ja noorikutele unelaulusi käis viimas, mis noori mehi õppimisele ergutas“¹³. Kuid teiseiseloormuliskiski esinemiseks on kvartetil kandvust, — nii esineb ta juba 1886. a. kevadel Tartus dr. K. A. Hermannii poolt seltsi heaks korraldatud näitemüügil¹⁴. Juba järgmisel semestril aga soikub tegevus, sest puudub I bass. Samal põhjusel kiratseb ka laulukoor ja osa seltsiliikmeid käib laulmas dr. Hermannii segakooris, mille harjutused paar korda nädalas olid ühtlasi ka lõbusaks koosviibimiseks külalislahke vilistlase korteris¹⁵. Mõni aeg on tunda uut hoogu kvarteti kui ka laulukoori tegevuses, siis aga tuleb pikem vaheaeg. Küll loodeti olukorra parandust 1889. aastal, mil uutest seltsiliikmetest oli tubli osa „mitte just kakofoone“, kolm neist koguni klaverimängijad. Loodeti kauni meeslaulu peale ning selles tuhinas sündis klaverigi ostmine samal aastal¹⁶. Kuigi juba 1886. a. tehti esimesed katsed

⁹ I Kroonika.

¹⁰ Prot. 14. IX 1878.

¹¹ Kroonika 1885 — II.

¹² A. Mohrfeldt autorile 25. II 35.

¹³ Kroonika 1886 — I.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Kroonika 1887 — I.

¹⁶, 17, 18 Kroonika 1889 — I.

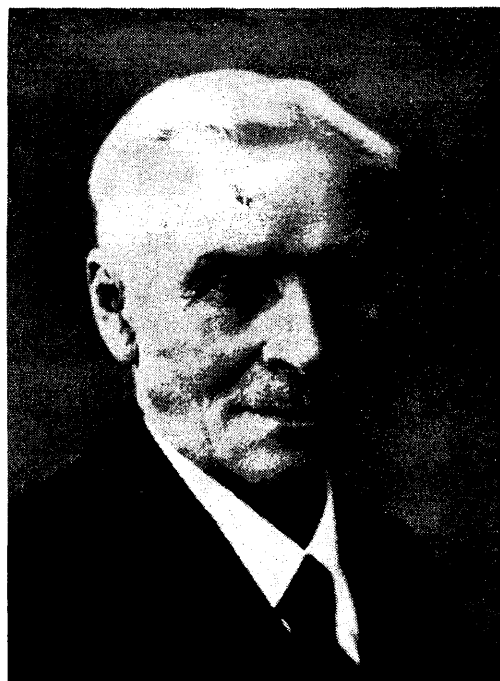
⁷ Prot. 9. II 1912.

⁸ Prot. 2. XI 1917.

kooriga avalikuks esinemiseks Tartu Maarja ning Peetri kirikutes, jäid need siiski üksiknäheteks ja isegi klaveri võla tasumine sai ainult aegamööda toimuda. Aastapäeva pidulikul koosolekul laulab kvartett „Isamaa ilu hoielses“, paraku mitte ilma „vussimata“¹⁷. Peamiseks laulu pidurdajaks leitakse olevat I tenorite puudus, mille paranemise lootus jäänud senini „*pium desideriumiks*“¹⁸. See näib olevat ainukeseks põhjuseks, millest aga saadakse üle lauljate koopteerimisega väljastpoolt seltsi ning soikuva muusikaelu päästab maestro Hermann energilise tegevusega, mis viib seltsi laulukoori esimesele suuremale avalikule esinemisele: 1889. a. 24. sept. lauldakse dr. Hermann juhatusel Maarja kirikus Miina Hermann'i orelikontserdil¹⁹. Kontsert õnnestus, sissetulek läks uuesti-asutatava osakonna heaks; kunstilise arvustuse eest hoolitses ettevõtte hing dr. Hermann²⁰. Sellest julgustatuna korraldatakse järgneval aastal samaks otstarbeks koos M. Hermanniga kontsert Kambja kirikus. Koori õpetas ja pidi ka juhatama dr. Hermann; kuna ta aga ettenähtamatuil põhjusil ei saanud seda teha, võttis juhikohused endale seltsiliige O. Kallas, tema enda sõnade järgi „esimest korda ilmas“²¹. Ka selle kontserdiga jäid osavõtjad rahule ning, mis peaasi: asutatava osakonna kassasse tuli 100 rubla lisaks.

Üldiselt tõi uue osakonna asutamise mõte koos kogu seltsi elu elavnemisega hoogu ka muusikaellu, mille otseseks saavutiseks kaks mainitud kontserti kui ka järellainena hoogus instrumentaalmuusika harrastus sajandi lõppkümnendi keskel. Viimase arvel aga soikub lauluharrastus: on kuulda vaid mõnda „unelaulu“ kvartetilt ning vahetevahel koorilaulu seltsi ühistel koosviibimistel. Senine agar kaasalööja vil. dr. Hermann tõmbub tagasi seltsi muusikaelu juhi kohalt, arendades oma tegevust laiemalt keelemehena ja ajakirjanikuna. Koori juhatab seltsiliige P. Hellat, kes aga ei saa hädise tervise tõttu selleks rakendada täit jõudu. Peale P. Hellati surma 1899. a. võtab juhikohused üle seltsiliige K. Ploom, hoolitsedes koorilaulu eest seltsi 30. aastapäeval. Siis aga tulevad uued juhid, rajades seltsi muusikaelu hoopis laiemale pinnale.

Senine muusikaharrastus oli olnud juhuslikku ilmet kandev katsetamine seltsi piires. Sajandi vahetus toob siia aga suure muutuse: seltsi muusikajuhtideks asuvad siitpeale elukutselised, kooliga muusikamehed, saavutades taga-

Aleksander Läte.

järgi, millel tähtsust mitte üksnes seltsi siseelus, vaid ka üldises Eesti muusikaelus. Küll oli juba dr. Hermann'i teatud eelkoolita muusikamees, kuid tema tegevus seltsis kandis ikkagi juhuslikku ilmet, oli üks tegevus paljude teiste kõrval, mis ei võimaldanud rakendada täit jõudu. Saadi ju sellegi tegevuse läbi paari avaliku esinemiseni. Nüüdsest peale see toimub aga märksa järjekindlamalt.

Esikohal tuleks vaadelda 1901. a. asutatud seltsi kahekordse kvarteti tegevust. Et seltsis puudus vastavate võimetega juhataja, kutsuti selleks muusikamees S. Lindpere, kelle all kvartett töötas kauemat aega sama koosseisuga (I ten.: H. Pöld, P. Riives; II ten.: K. Haho, P. Pöld; I bass: A. Simm, B. Steinberg, II bass: A. Hanko, J. Köpp). Asjatundliku juhi ja hea häälematerjali tõttu jõuti juba 1902. aastal mitme avaliku esinemiseni: kevadel anti kolm kontserti — Põltsamaal, Suure-Jaanis ja Viljandis, sügisel esineti Tartus „Taara“ seltsis ja Eesti Põllumeest Seltsi näitusruumis²². Kontsertide puhttulu määrati koorijuhile edasiõppimiseks Peterburi konservatooriumis. Järgneval suvel korraldati samal otstarbel uus kontsertreis Rakveresse ja Narva, Põltsamaale ja Kolga-Jaanisse ning anti üks kontsert Tartus, seltsi ruumides.

Neil esinemistel oli suur tähtsus eesti oma-

¹⁹ Kroonika 1889 — II.

²⁰ „Postimees“ 1889, nr. 110.

²¹ Kroonika 1890 — I.

²² J. Köpp, Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu I, Tartu, 1925, lk. 229.

J. Simm, hiljemini lühemat aega vil. L. Neuman, hoides elus seltsi meeskoori ja kvarteti, mis leidsid sooja vastuvõttu nii omavahelistel kui ka avalikkudel pidudel. Võrreldes sajandi algusaastatega soikus aga seltsi enda muusika-elu — välisarrastuste arvel. Ka tulevad arvesse teised motiivid: osakondade tegevusega suundus huvi teaduslikule alale, nagu üldisel poliitilisel olukorral oli oma osa, sest 1905. a. sündmuste mõjul ärevile aetud meeled võimaldasid alles pikema rahunemise järel endist töömeeleolu igal huvialal.

Uut hoogu seltsi muusikaelus on märgata sajandi teisel kümnendil, mil osa seltsiliikmeid õhutab agaralt laulu ja mänguga teotsemist. Neist tuleks eriti mainida P. Tatz (praegune Avarsoo) ja A. Raudseppa. Ka hõlbustas koorilaulu uute I tenorite tulek seltsi, mis võimaldas õppida uuemaid helindeid eesti heliloojailt. Sama aega langeb ka üks tähtsamaid seltsist väljunud üliõpilaskondlikke üritusi: akadeemilise meeskoori asutamine. Küll oli juba sajandi esimese kümnendi lõpul teotsemas J. Simmi meeskoor, kus laulis aga üliõpilasi vaid neljandik kogu koorist, needki peamiselt EÜS-i liikmed³¹. Mõte, kujundada see koor ühendatud üliõpilaste meeskooriks, tekkis juba 1911. a. lõpul, kus 3. detsembril J. Simm saadab kutse kõigile eesti üliõpilasorganisatsioonidele, tulla harjutusele 9. detsembril³². Vaevalt semestri lõpupäevil jõuti midagi alata ning järgmisel aastal — 1912 — saadab EÜS koos J. Simmiga kõigile eesti üliõpilasorganisatsioonidele, samuti ka organiseerumatuile üliõpilastele üleskutse ühiseks üliõpilaste meeskooriks ühineda³³. Üleskutse andis tagajärgi, — kogunes 40—45 lauljat (pooled neist EÜS-i liikmed) ja uus koor „Eesti Üliõpilaste Ühendatud Meeskoori“ nime all esines esmakordselt avalikult 1912. a. märtsikuus „Vanemuises“ korraldatud E. R. Muuseumi peol³⁴. Hiljemini, J. Simmi välismaal olles, juhatavad koori seltsiliige P. Tatz ja vil. L. Neuman. 1915/16 algatas EÜS meeskoorile kindlama organisatsioonide vahelise korralduse, mis 1916 — II teostub³⁵.

Rööbiti välistegevusega sünnib seltsi sise-eluski uusi ettevõtteid, seekord juba puhtmuusikateooria alal, millele suundus tookordne osa-

Ksv. Juhan Simm.

kondade tegevuse tõttu esile kerkinud uurimistöö ja seltsipere süvenemine teaduslikule tööle peale tavaliste ülikooliõpingute. 1912 — II algatavad seltsiliikmed A. Raudsepp ja V. Järv muusika algkursuse korraldamise küsimuse. Raudsepp toob motiiviks, et haritud inimesel peavad vähemalt algteadmised muusikast olema, kuna Järv läheb põhjendustes veel kaugemale, näidates, et muusikakursuse kaudu rikastub seltsi elu, kandub eluvärskest seltsiliikmetesse. Kursust juhutama kavatakse kutsuda eriteadlane, kes ka kõnelejate hääleseadmist õpetaks. Selts nõustub kavaga ja määrab kursuse korraldamiseks 20 rublat³⁶. Kuna aga vastavat eriteadlast-juhatajat ei leita, võtab õpetajakohused endale seltsiliige Raudsepp ning kursus teostub 1913 — I, küll ilma foneetikata.

1913 — I rühm seltsi liikmeid laulab esimeses eesti üliõpilaste segakooris, mis seltsiliikme P. Tatz juhatusel moodustatud TENÜS-i nais-häältega. See segakoor teotseb aga vaid lühikest aega, esinedes ühel peol³⁷.

Teatud pidurduse seltsi ellu tõi 1914. aasta, mil selts Maailmasõja ajal pidi loovutama oma maja haiglale. 1914/15 asuti „Vanemuises“ kolmandal korral, kus õhtuti laul oli keelatud, sest see oleks saalis ettekandeid seganud. Loomulikult jäi kõrvale koorilaulu harrastus ning vaid

³¹ J. Simm, suulised andmed; P. Tatz, Mõnda üliõpilaste laulust. „Üliõpilaste leht“ 1914, nr. 3—4.

³² Üleskutse Akad. Meeskoori arhiivis.

³³ Mag. cant. aruanne pro 1912 — I; A. Luha, Tatu üliõpilasseltsid enne Eesti iseseisvumist. Tartu Üliõpilaskonna ajalugu, Tartu 1932, lk. 166.

³⁴ Mag. cant. aruanne pro 1912 — I; P. Tatz, op. cit.

³⁵ A. Luha, op. cit., lk. 166.

³⁶ Prot. 1. XI 1912.

³⁷ A. Luha, op. cit., lk. 167.

kvartett (Raudsepp, Reinik, Bachmann, Müller) laulis paaril korral seltsi pidudel; koor esines ainult kord, vil. M. Luiga matuse puhul Maarja kirikus. Seevastu oli üliõpilasmeeskooris 70% lauljaist seltsiliikmed³⁸.

Ka järgnevatel sõjaaastatel pidurdasid eba-soodsad korteriolud ja üldine ärev õhkkond (Ülikooli evakueerimise küsimus jne.) teotsemist endises hoos. Suur osa vanemaid seltsiliikmeid läks sõjaväljale, mistõttu pere üldiselt noorenes, muutudes vähem võimeliseks nii muusika-elus kui ka muul alal kaasalõõmiseks. Võiks vaid mainida osa seltsiliikmete laulmist vil. L. Neumani segakooris, milline koor oma kontsertidel 1916 ja 1917 võidab moodsate eesti koorilaulude esitamisega sooja poolehoidu. 1918. a. puhkev Vabadussõda tõi pea täieliku seisaku seltsi siseellu ning uus ajastu algab alles sajandi kolmandal kümnendil.

Esikohal mainitagu seltsi piire ületavat algatust, mille eesotsas seisis varalahkunud seltsiliige J. Teinman. 1920. a. asutati Üliõpilaskonna Muusikasektsioon, mis omakorda kutsus ellu 50-liikmelise segakoori, mida alul juhatas vil. L. Neuman. Seltsi siseelus on omariikluse algupäevil vähe muusikalisi harrastusi, mis osalt seletatav tegevusalade laienemisega kui ka huvide suundumisega teisale. Lauuarmastajad olid aga niikuinii seotud akadeemilises sega- ja meeskooris.

Teatud elevuse seltsi muusikaellu toob siiski seltsiliikme R. Ritsingu tegevus sajandi kolmanda kümnendi keskel. Elustub laulukoor, tõustes koosseisus kuni 40 liikmeni. Jatkub vana traditsiooni põhjal tegevust ka seltsi kahe-kordne kvartett (Kitsberg, Janno, Määr, Samarüütel jt.), esinedes peale seltsi koosviibimiste ka väljaspool korraldatud pidude (Treffneri gümnaasiumis; Peetri ilmliku ja vaimuliku kontserdiga). 1925 — II korraldatakse seltsis iseseisev muusikaõhtu, kus peale koori ja kvarteti esinevad solistid ja keelpillide kvartett³⁹. Võrreldes omaaegsete pidevate lauluharrastustega jäävad omariikluseaegsed esinemised siiski vaid tähtpäevalisteks, millistest võiks siin eriti märkida suuremat koori seltsi 60. aastapäeval vil. L. Neumani juhatusel.

*

Instrumentaalmuusikas pole selts oma algpäevil niigi palju rikas kui laulus: väikeses peres ei leidu ühtegi mängumeest. Hiljemini neid tekibki mõningaid, kuid „ühisele

Vil. Leenart Neuman.

lõbule pole see kasu saanud“⁴⁰. Alles 1887. a. viilistlaspäeva kavas on koorilaulu kõrval ette nähtud ka viiulikvartett; ühe kaasmängija haigestumise tõttu see aga jääb ära. Samal aastal tuleb seltsi uusi liikmeid — puhkpillimängijaid, mis toob orkestri asutamise mõtte „viiulitest ja puhumise riistadest“. Tšello puudumise tõttu see aga ebaõnnestub⁴¹. Sama katset korratakse tagajärjetult järgnevalgi aastal ning ka lootusrikas algatus viiulikvarteti näol soikub.

Peapõhjuseks ebaõnnestumistele näib olevat kohase muusikajahi puudumine. Laulus aitas sellest üle innukas dr. K. A. Hermann, kelle tegevust aga ei jätkunud teiseiseloomuliseks instrumentaalmuusika organiseerimiseks algajaist-asjaarmastajaist. Ka klaveri ostmine 1889. aastal ei toonud erilist lisa muusikalistele harrastustele. Seltsiperest katsetasid oma võimeid sel alal vaid paar noorliiget ning nendegi mäng pani teisi klaverile kaasa tundma⁴².

Seltsi tegevuse hoognemine „Viliensise“ asumispäevil toob ka eeldusi muusika alal edukamaks teotsemiseks. Koos pere suurenemisega tuleb uusi pillimängijaid seltsi, nii et nad arvult ületavad isegi lauljad. Otseseks tulemuseks on 1890 — II korraldatud muusikaõhtu — laupäe-

³⁸ Mag. cant. aruanne pro 1914/15.

³⁹ R. Ritsing, suulised andmed.

⁴⁰ Kroonika 1886 — I.

⁴¹ Kroonika 1887 — II.

⁴² Kroonika 1889 — I.

Vil. Hans Lohk.

vane koosviibimine õllelauas koos solistide esinemisega. Uuesti kerkib orkestri asutamise mõte, mis aga juhi puudumise tõttu jookseb vanale karile⁴³. Alles järgmine aasta (1891) toob kauaigatsetud orkestriasutamise kavatsusele lahenduse: asja hakkavad energiliselt korraldama seltsiliikmed P. Hellat ja H. Lohk. Küll suhtutakse skeptiliselt uude algatusse (eriti „kurjad kakofoonid“), ometi koguneb P. Hellati juhtimisel väike orkester, koosseisus: viiul, klaver, flööt ja kornet. Peagi täienes orkester ja lühikese aja jooksul korraldati muusikaõhtu, millega jäädi väga rahule⁴⁴. Juhusliku pillirühmitusega orkester polnud aga küllaldaselt suuteline pakkuma tõsisemat muusikat, millise osa võtab endale samal ajal moodustatud trio: klaveril P. Hellat, viiulil J. Arro, tšellol H. Lohk. Harjutati hoolega Haydni triosid, täiendades hiljemini koosseisu ka II viiuliga⁴⁵. Moodustatud kvartetis olid kõik mängijad oma aja kohta heade võimetega, mis tagas ansambli koostöö suuremaid tulemusi, kui neid senistel katsetel seltsis oli. Sellest algrakukesest sai muusikaelu tusedama hoo, mis kunagi seltsis on olnud. Organiseerijaks ja hingeks jääb mitmeks aastaks sajandi lõppkümnendil seltsiliige H. Lohk, ergutades nii sõna kui teoga huvi muusika vastu. Esi-

⁴³ Kroonika 1890 — II.⁴⁴ Kroonika 1891 — I.⁴⁵ H. Lohk, suulised andmed.

algne mõneliikmeline ansambl täienes peagi, jõudes 1895. aastal 16-liikmeliseks sümfonietta-orkestriks, — oma võimetelt kõrgemal seisev tavalistest asjaarmastajate orkestritest. Eriti asutatud muusikakassa abil muretseti hoolega noote, millede arv lõpuks ulatus üle 100 orkestripala⁴⁶. Ka pillide muretsemine algas. Nii osteti-kingiti aastate kestel seltsile viola, kontrabass, oboe, flööt, klarnet, kornet, tromboon ja isegi fagott. See oli eriti tähtis, sest mängijaid tuli teha mittemillestki: jäi ju ka orkestrijuhi ülesandeks õpetada seltsiliikmeid vastavaid instrumente mängima⁴⁷. Orkestriharjutusi korraldati kaks korda nädalas, laupäevased järjekordsed „rebaseõhtud“ — omavahelised koosviibimised õllelauas — seoti aga muusikaliste ettekannetega, nimetadeski neid sageli „muusikaõhtuteks“. Mängiti peamiselt prantsuse komponistide programmuusikat, eriti eelistades Suppé ja Boieldieu helitöid; kuid ka Mozart, Wagner, Meyerbeer ja Halevy olid kavas. Seltsi ellu tõi see erilist elevust: kooskäimine orkestriharjutuste tõttu tihenes, nii et varem korraldatud „teeõhtud“ kaotasid mõtte⁴⁸.

See mõneaastane hoogus tegevus langes osalt H. Lohk'i lahkumisega Tartust 1896. a., mil orkestrijuhi kohused võttis endale seltsiliige K. Ploom. Harjutused jäävad harvemaks juhataja ajapuuduse tõttu, kuid ka senine hool seltsiliikmetes kahaneb — harjutustel käiakse korralt, mistõttu kaovad ka senised laupäevased esinemised. Selle asemel on tõusu märgata laulukoori tegevuses, mis orkestri hiilgeajal oli soikunud (vt. eespool).

Sajandivahetus toob ka seltsi instrumentaalmuusika harrastusse suure pöörde, seoses A. Lätte tegevuse algusega Tartus. Senini omavahelises teotsemises kogutud jõud suunatakse väljapoole seltsi ning nii sünnib peatükk eesti muusika ajaloo, kus algatajana ja läbiviijana EÜS-i liikmeskond on tähtsaks abiks asja tegelikule juhile A. Lättele. Juba 1899. a. tekib osal seltsiliikmeil, kes kontaktis olles tookord veel Nõos elava Lättega selleks õhutust saanud⁴⁹, kavatsus, koos väljaspool seltsi olevate muusikameestega asutada „üht Eesti muusikakoori, kelle keskpaigaks meie selts oleks ja juhatajaks Läte“⁵⁰.

Aastal 1900, kui Läte asub Tartu elama, teostubki mõte ja nii saab Tartu muusikaelu õhuta-

⁴⁶ EÜS-i mängunootide aruanne pro 1900 — I.⁴⁷ H. Lohk, suulised andmed.⁴⁸ Kroonika 1895 — II.⁴⁹ A. Läte, suulised andmed.⁵⁰ Prot. 11. III 1899.

EÜS-i orkester 1896 — I.

mise ääsiks EÜS. Uus orkester algab harjutustega seltsi ruumides ning suur osa kaasamängijad on seltsi liikmed. Ka kõik orkestriga seoses olevad kulud kannab selts⁵¹. Uue orkestri esimeseks tähtsamaks sammuks oli iseseisev sümfooniakontsert „Bürgermusses“ 19. nov. 1900. a. Orkestrit täiendati selleks korraks saksa soost linnakoori mängijatega. Alul kavatsetakse esineda nime all „EÜS-i poolt asutatud muusikakoor“, mis siiski pikemal kaalutlusel ära jäetakse⁵². Kuulajate muretsemise võtab selts enda peale, tehes seltsiliikmetele ülesandeks kutseid laiali kanda⁵³. See oli ka teisel põhjusel vajalik, sest avalikku reklaami kontserdile ei tehtud, andes talle kinnine iseloom⁵⁴. Nii sellest kujuneski esimene eesti sümfooniakontsert eesti publikule, vastandilt senini peamiselt saksa publiku osavõtul korraldatud kontsertidele. Ja osavõtjaid kogunes puupüsti saalitäis. 30-liikmeline orkester A. Läte juhatusel mängis Cherubini „Lodoiska“ avamängu, Haydni „Oxford“

sümf., Schuberti h-moll sümf. ja avamängu „Rosamunde“ samalt autorilt. Ettekanded õnnestusid ja dr. K. A. Hermann ei leia küllalt sõnu kontserdi ülistamiseks⁵⁵. Igal juhul aga polnud palju öeldud arvustise lõpplausetes: „Meil eestlastel on tänasest 19. nov. päevast saadik täieline sümfoonia orkester... Eesti heliloojad sünnitagu meile sümfooniaid, küll meie mängumehed nende kuuldavaletoomisega valmis saavad.“

A. Lätte tegevus koos EÜS-i liikmetega jätkub ka peale esimest kontserti, mil varsti loobutakse linnaorkestri abist. Orkester ja koor peavad järjekindlalt harjutusi seltsi ruumides, korraldades nii sümfooniakontserte kui ka oratooriumiettekandeid. Aegajalt aga eemaldub Lätte muusikategevus seltsi otsesest suhtest ning 1907. aastast saab vastasutatud „Vanemuise“ sümfooniaorkester Tartu muusikaelu keskseks organiks, olles 1900. a. algatuse otseseks järglaseks. Seltsi peamiseks muusikaharrastuseks jääb laul. Omaegsest orkestri õitseajast säilinud pillidki kantakse laiali kõrvaliste isikute poolt, ning nende tagasinõudmine õnnestub vaid osali-

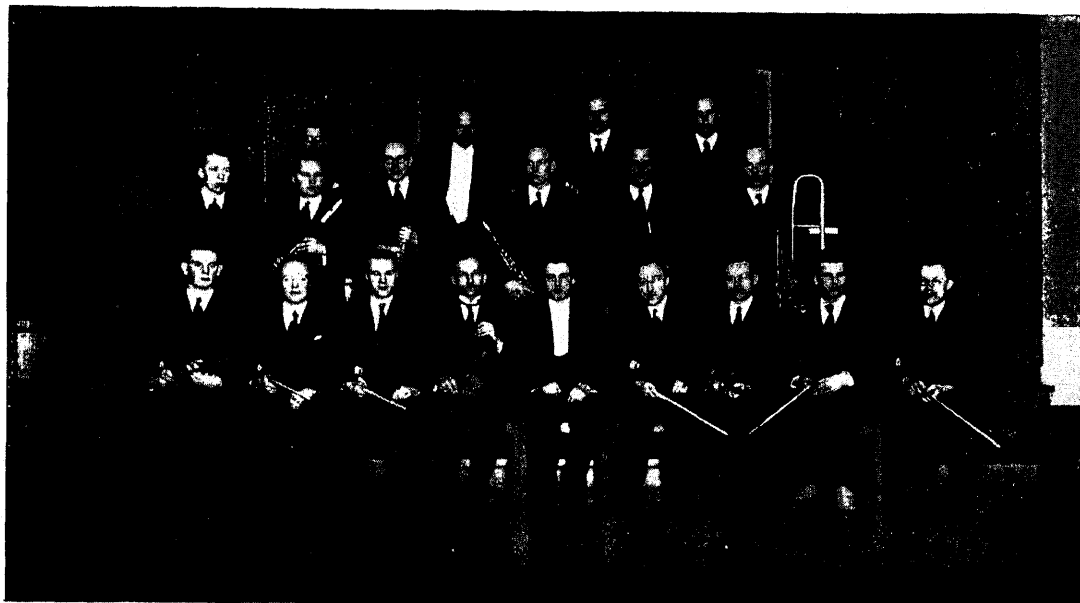
⁵¹ Prot. 9. IX 1900.

⁵² Ibidem.

⁵³ Prot. 2. XI 1900.

⁵⁴ L. Neuman, Meie muusikaelu sajandi alul. „Looming“ 1930, lk. 99.

⁵⁵ „Postimees“, 1900, nr. 262.

EÜS-i orkester 1935 — I.

selt⁵⁶. Kunagi suure hoolega muretsatud noodid müüakse „Vanemuise“ orkestrile⁵⁷, nagu ka osa seltsi orkestrist võrsunud mängijaid jätkab seal oma tegevust. Sajandi teine kümnend ei too olukorda muutust ja peatselt puhkev maailmasõda oma olukorramuutustega toob ka siia pea täieliku seisaku. Eelpool kirjeldatud koorilauluüritustele ei seltsi enam vähemalgi määral instrumentaal-ansamblit. Võiks mainida vaid üksikuid seltsiliikmeid-soliste, kes aga rohkem teotesid „Vanemuise“ sümfooniaorkestris kui seltsis (V. Vadi, A. Paris). Sama olukord püsib ka omariikluse algupäevil, mil erandina teotseb vaid viiulikvartett seltsiliikme R. Ritsingu juhatusel (R. Ritsing, V. Kuus, E. Ottan, O. Grüner), seegi kandes tähtpäevalist iseloomu⁵⁸. Viimane joon on kandunud teatud määral ka seltsi tänapäeva muusikaellu, kus küll lisaks endistele üritustele on elustunud sümfooniaorkester, esinedes omavahelistel koosviibimistel ja erilistel muusikaõhtutel, nagu ka laulukoor on mainitud kordadel olnud alati esinemisvalmis. Pidevamat koostööd kahest eelmisest on arendanud seltsi kahekordne kvartett, jätkates oma suure eelkäija traditsioone, — küll aga juba muutunud olukorras ja ulatuses.

*

Nagu iga elunähtuse juures, tuleb ka käesoleval juhul lõppkonsekventse tõmmata üldisel aja-

⁵⁶ Prot. 2. X 1908; prot. 16. X 1908.

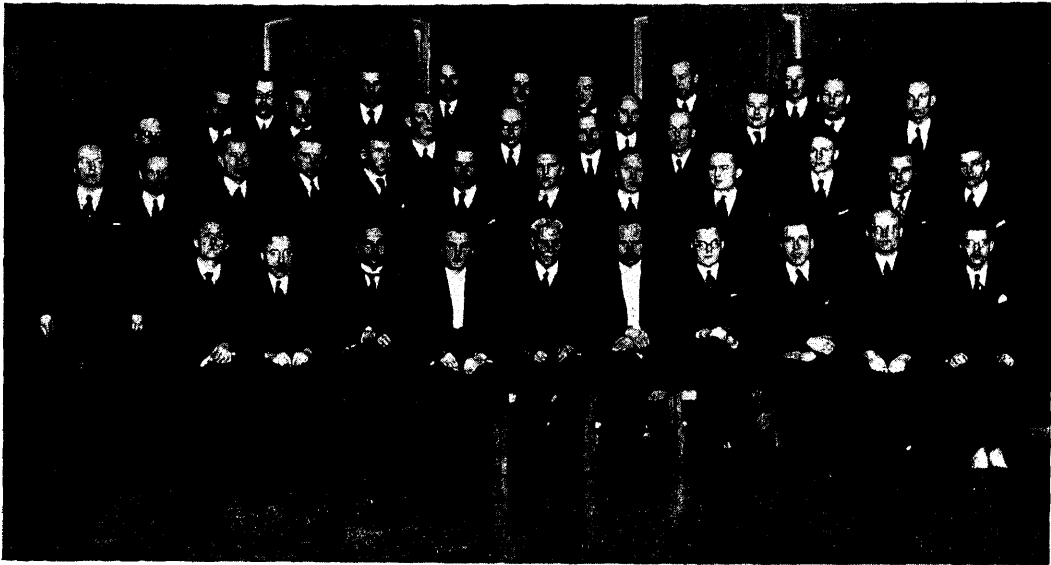
⁵⁷ Prot. 13. X 1911.

⁵⁸ R. Ritsing, suulised andmed.

loolisel taustal, et mõista ühte tegevusala oma vanuselt tähtsamaid ajalooastmete läbiva organisatsiooni piires.

Oma alguskümnendil oli EÜS seotud võitlusega oma liikmete rahvuslike püüete ja õiguste eest, kusjuures ei saanud palju tulla arvesse erilist hoolt nõudev muusikaline harrastus. Kui aga ka sel ajastul siiski jõuti eelpool kirjeldatud katseteni, siis võimaldas seda vaid tookordse innukama eesti muusikamehe dr. K. A. Hermannini kuuluvus seltsi perre. Vähe on tuua võrdluseks töömehi säärase suure hoole ja armastusega oma ala vastu, kui seda oli Hermann muusikamehena. Olles kahtlemata tolleaegse Tartu muusikaelu juhiks, jätkub tal kõige muu kõrval võimalust kaasa lüüa ka muusikajuhina esimesel kahel seltsi alguskümnendil. Ja ta saavutas maksimaalse tolleaegseis võimalustes, istutades armastuse muusika vastu seltsi perre. Kui siis seltsi kolmandal kümnendil seovad mitmekülgset rahvameest teised tegevused, jätkab tööd — küll instrumentaalmuusika alal — H. Lohk.

Ka H. Lohk'i tegevus kannab oma aja pitserit. Üleskasvanud maal, puutub ta juba varakult kokku seal külakoolmeistrite algatatud muusikaeluga, mis määraski ülikooliõpinguile siirdunud noormehe eriharrastuse. Kuid ka teisedki temaaegsed kõrgemat haridust taotlejad olid võrsunud maalt, tuues kaasa osalt samu traditsioone. Suureks eeskujuks oli aga „Väägvere Taaveti“ tegevus, mis ergutas maal üldiselt hoogsale mängukooride asutamisele möödu-

EÜS-is 15. III 1935 korraldatud rahvusmuusika-õhtu tegelasi, koos õhtu aukülalise A. Lättega.

nud sajandi viimasel veerandil. Kui siis venetsusaeg takistas noori teadusmehi rakendumast avaliku elu üritustele, on arusaadav jõudude suundumine poliitiliselt alalt süütule muusikalisele harrastusele, mille otseseks saavutiseks oli esimene eesti üliõpilaste orkester. Sellega teotseades kogutud jõududega alati siis muusikategestvust laiemal pinnal, mida omakorda soodustas linnaelu hoogus tõus käesoleva sajandi alul. On arusaadav, et tookordne Tartu muusikaelu juht A. Läte leidis otsest abi suuremalt eesti haritlaste koondiselt, et ühendatud jõududega murda senine sakslaste monopol muusikaelus ja välja jõuda oma algatustele — eesotsas eesti sümfoo-

niaorkestriga. Ning selle missiooni täitis selts täiesti.

On põhjendatud ka seltsist kui vanemast ja suuremast organisatsioonist väljunud üldüliõpilaskondlikud algatused sajandi alguskümnendil. Kui aga aegajalt vaibus endine järjekindel muusikaharrastus seltsis, on seletatav see üldise elu diferentseerumisega, kus uued erialalised organisatsioonid võtsid seltsilt üle tema senised funktsioonid. Sellest ajastute üldolukordade erinevusest on tingitud ka seltsi muusikaelu tähtpäevaliseks kujunemine, alates omariikluse algupäevist.

Arm. Neuman.

Eesti Üliõpilaste Seltsi jalgpallist 1926 a. — tänapäevani!

Püüdes anda lühidat ülevaadet EÜS-i jalgpallisportist ja tulemusist selt alalt viimase seitsme aasta vältel ennekõike märkin, et EÜS-i jalgpallitase tõusutendents hakkab ilmema esimesest jalgpalli karikavõistlusest korp. Vironiaga 1931. a. sügisel, siitpeale ja edasi on juba võimalik EÜS-i jalgpallitaset-nivoood enam-vähem piiritleda. Ja siit edasi on ka EÜS-i jalgpallimeeskondadel rea valitud ning tunnustatud rivaalidega nagu: korp. Vironia, ü.-s. „Liivika“, Tartu Võimlemise Selts, palliklubi „Olympia“, Tartu Jalgpalli Klubi, Akadeemilise Spordi Klubi, Tartu Kalevi j. t. meeskondadega sooritatud võistlustega pallimurul

EÜS-i üldisesse spordiajalukku jalgpalliajalugu oma leheküljed avanud.

Tartu linn 1926. a., ehkki Eesti oludes „suurlinn“, oli siiski jalgpallisporti alal kaugel kehvematel oludes, kui seda mõned meie väiksemad provintsilinnad — Võru või Põlva. Tartu linnal puudus nimelt korralik jalgpalliväljak. Linna parim ning ainsam jalgpalliväljak oli Raadi väljal (umbes seal, kus nüüd kruusaaugud). Siis oli ka loomulik, et nii harjutustingimused, kui ka võistluste korraldamised olid vaeslapse osas. Järeldustena olid aga kurvad tõsiasiad: Tartu jalgpalli sporditase ei näidanud mitmet aega

tõusutendentsi, üldine huvipuudus ei tõmba kaasa vajalikul määral ka noori jalgpallimängule. Sellistes tingimustes ja oludes leidis aset Raadi väljal 1926. a. ka esimene märkimisväärne jalgpallivõistlus kahe akadeemilise organisatsiooni: korp. Vironia ja EÜS-i vahel, võrdlemisi hilissügisel, lakkamatu vihma all. Vaatamata neile asjaoludele, mängujalgijaid oli palju, peamiselt küll akadeemilisest perest.

EÜS-i esimene jalgpallimeeskond oli koostatud järgmistest kaasvõitlejatest: *Kruus, B. Steinberg, A. Tamm, H. Luiga, H. Liblik, Kippasto, A. Laurson, K. Uin, E. Martinson, Uusen* ja t. Sellele meeskonnale sai ennusta-

tud kaotus osaks täiel määral. Korp. Vironia suurvõit 6:0 (3:0) esimeste „jalgpallipioneeride“ üle oli küll mõrudaks „pilliks“, ent selgitav põhjusil: meeskonna mängutase oli nõrk ning meeskond üldiselt kui tervik ainult üksikute n. n. „tegev mängijate“ (H. Riomar, Kippasto), arvel ei olnud vääriliseks vastaseks korp. Vironia ühtlasele meeskonnale; selle meeskonna mängutase oli juba tookord klassivõrra parem ning seda liiduklassi kuuluvate mängijate ja tervikulisema meeskonna esinemise arvel.

Agaga see esimene jalgpallivõistlus kahe akadeemilise organisatsiooni: EÜS-i ja korp. Vironia vahel, siiski sai sõbralikuks aluseks edaspidisteks suurkohtamisteks pallimurul.

Suuremaks tõukeks aga perioodilisteks jalgpallivõistlusteks andis Akadeemilise Spordi Klubi ja korp. Vironia—EÜS-i vilistlaste ringkondade poolt annetatud nägus hõbekarikas kolmekordsele võidule. Et aga karikamängud (ja seda üle ootuste), kujunesid kahe org-i südamelehedasemaks spordiküsimuseks, seda võib fikseerida, kuna eelmänge ja ettevalmistatud võistlusteks võeti mõlemil võistlusrindel tõsiselt.

Esimene karikamäng 1931. a. leidis aset Karlova jalgpalliväljal 4. oktoobril. Ilm sedakordki oli vihmane ja niigi libe (osalt kartulivagudega palistatud), väljak mõjus mängukäigule pidurdavalt. *Võistluseks EÜS ilmus täiel määral nooregeneratsiooniga: U. Silbergleich, Simtmann, L. Pehap, H. Leinbok, L. Dobrus, N. Küttis, Kippasto—Zimmermann, I. Riomar, A. Jakobson, H. Riomar, Teimann.* Kuna korp. Vironia omas rea väljapaistvaid jalgpallimehi, siis võistlus oli vahelduva mängukäiguga pinev. Esimene poolaeg lõpeb korp. Vironia võiduga 1:0. Teisel poolajal EÜS-i meeskond on ülekaalus, ning võidu 3:1-ga viiakse võidukarikas EÜS-i. Väravaid löid: Simtmann, Dobrus, kuna kolmas värav tuli lisaks vastaste arvel. Mängu juhtis F. Kull, Fr. Esticast.

Arvult teine karikavõistlus järgmisel aastal esmakordselt Tamme staadionil, rullub hilissügisest tingitud porisel väljal, mistõttu mängu tehniline külg on alla eelmise kohtamisi. Juba mängu alul läheb EÜS *tf. Elland'i* postlöögist juhtimisele ning see skoor saabki karikamängu otsustajaks. Suurelt osalt oli aga õnne selle mängu saatuseks, sest meeskondade võimed olid võrdsed. Seega oli EÜS teistkordselt karika võitnud. Võidukasse meeskonda kuulusid: *Zimmermann, Simtmann, L. Pehap, Tooming, Dobrus, H. ja I. Riomar'id, Elland, Teimann, Liblik.* Vahekohtunikus F. Kull.

3-as jalgpallisuurvõistlus hõbekarikale rullus esmakordselt päikesepaistel. EÜS-i meeskond oli sunni-

Eesti Üliõpilaste Seltsi jalgpallimeeskond 1934. a. vasakult: ksv. ksv. Senner, Annus, Dobrus, Arbeiter, Elland, Mikheim, H. Riomar, ees: L. Pehap, Ventsel, Simtmann.

tud meeskonnas erakordseid ümberpaigutusi tegema, nimelt mängijate kriisi tõttu, treeningvõistlustel mõned mängijad olid saanud vigastusi. Seekordse karikavõistluse võitis korp. Vironia. Karika- ning suurvõidule pani aluse meeskonna innukas mäng, suurim tahe ja visa püüdlikkus, veel enam aga edurivijuhhi *Koort'i* finessikad värvavad. Võit oli teenitud ning karikale korp. Vironia vapp kindlustatud.

Seltsi auvärava saavutas tookordne seltsi esimees *H. Riomar*, kaasa mängisid: *Zimmermann, Simtmann, L. Pehap, H. Riomar, Dobrus, Pauska, Arbeiter, Elland, I. Riomar, Teimann, Martinson.* Vahekohtunik F. Kull.

Sama aasta 15. ja 22. oktoobril leidis aset esmakordselt Ülikooli koondusmeeskonna ja Tartu „Olympia“ vahelised kohtamised, võidu 3:1 ja kaotuse 0:2-ga. Ülikooli koondusmeeskonda andis korp. Vironia kolm, EÜS neli mängijat.

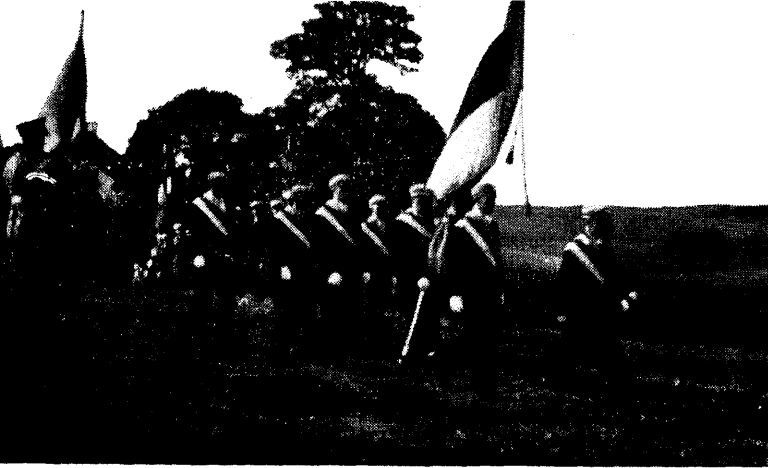
Neljas ja otsustav karikavõistlus annab märgatava ülekaalu juures teenitud võidu ning karika jäädavalt EÜS-ile. Ehkki mängu ainukene värav *Imar Riomar'ilt* jääb kogu mängu üksikuks, mäng tehniliselt ületas kõik eelmised ja seda mõlemailt meeskondadelt. Mängutaseme tõus, arvestades esimesi kohtamisi oli ilmselt reageeritav. Selle, järjekordselt kolmanda võiduga EÜS võitis karika jäädavalt, meeskonda kuulusid: *Wentsel, Simtmann, L. Pehap, Mikheim, H. Riomar, Dobrus, Senner, Annus, Elland, I. Riomar, Arbeiter.*

Ka neljanda karikavõistluse juhtis ltn. F. Kull, erapooletult ja asjatundlikult.

Nii kujunesid meie ülikoolilinna sportlikeks suursündmusteks ning neid võistlusi pallimurul võib võrrelda, muidugi väiksemas ja mõttelisemas maastaabis „Oxford — Cambridge“ traditsiooniliste sõudevõistlustega. Korp. Vironia ja EÜS-i jalgpallivõistlused on suutnud kujuneda nelja karikavõistlusega üldiselt akadeemilise pere suursündmusteks, seda muidugi täiel määral kahe mainitud orgisuhtes.

Mida ja millisel määral need karikavõistlused aga üliõpilaskonna jalgpallimeeskondade taseme tõusuks on kaasa aidanud, see on selge igale spordihuvilisele. On rõõmustav märkida, et viimaseil aastail on jalgpallisporid vastu märgata elavamalt huvi ka teistes akadeemilistes organisatsioonides. On korraldatud omavahelisi perioodilisi võistlusi ja samuti on loota, et varem-hiljem siiski päevakorrale kerkitab küsimus: „Kas mitte korraldada üldised igasügisised jalgpallivõistlused akadeemilistele organisatsioonidele, üliõpilaskonnale meistri nimele?“ See samm viiks üliõpilaskonnas jalgpallitaset tublisti edasi, ning siitpeale oleks Ülikooli jalgpalli koondusmeeskonna moodustamine ja edukad esinemised tagatud, mõeldavad ka välismaale korraldatavad võistlusturneed.

H. Leinbock-Leino.

Esimene sini-must-valge lipp on jälle saanud Otepäele.

Rahvuslipu teke ja areng on tihedas seoses meie rahvuslike püüete ja meelevalduste arengjäredega. Trikoloorne lipp on tõusnud lehvima alati seal, kus on tarvilik olnud näidata rõhvaile võimudele: ka meie, eestlased, oleme olemas, meil on omi iseseisvaid püüdeid, me ei taha olla hall mahasurutud orirahvas, vaid nõuame enda, kui maa pärisrahva respekteerimist ja õigustatud nõuete maksmapanekut.

Eesti üliõpilaste keskel avaldus rahva ürgne enda maksmapanekutung võitlusena saksa korporantidega samaväärsuse saavutamiseks. Kui esimene eesti üliõpilaste koondis oli seesmiselt juba mõnevõrra kindlaks kujunenud, ei tahtud enam leppida teisjargu üliõpilase sei-

sundiga. Võrdsele tasemele saamine eeldas korporatsiooni loomist eestlaste poolt. Seks omal ajal osutus tarvilikuks omaks võtta saksa korporantide seas valitsevad kombid ja atribuudid, muuhulgas valida värvid. Siit, esimesest eesti üliõpilasorgist ürgnebki sini-must-valge värvühend. Enne osakond Vironia asutamiskatset 1881/2. aastal ei esine teadlikku sini-must-valge traditsiooni rahva hulgas. Vironia-ürituse järgi, kel ei õnnestunud hankida üliõpilaskondlikku tunnustust oma trikoloorile, kandus see edasi Eesti Üliõpilaste Seltstile, milline rajati osakond Vironia liikmete poolt, Eesti üliõpilaste samaväärsuspüüded osakond Vironia ja ligi 10 a. hiljem osakond Frat. Vi-

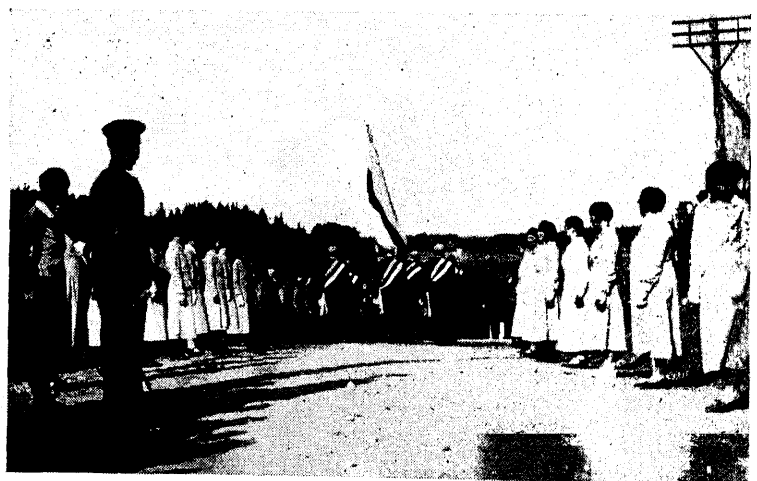
Sini-must-valge

50. aasta pühitse-

liensise näol imbusid ajakirjanduse kaudu (eriti Vironia fiaskot käsitlesid eesti lehed, kohalikud sakslaste lehed, isegi üks pealinna häälekandja) kui ka suusõnal rahvasse. Seoses osakond Vironia üritusega toimub tema tulise esimehe A. Mõttuse väljasõit värvimütsiga, mis esmakordse avaliku esinemisena on omandanud otse legendaarse tähenduse. Ajakirjandus küll seda ei puuduta, kuid kahtlemata levisid teated avalikust esinemisest ning kokkupõrkest saksa korporandega rahva keskele. Sel asjaolul on tähtsus sini-must-valgele, kui tulevasele rahvuslikule trikoloorile soodsa pinna loomise mõttes. Eelmainitud sündmused karastasid eestlaste, peamiselt küll akadeemiliste, rahvustundeid käsikäes austusega kannatanud ja mitte täielikule maksvusele pääsenud värvühendi vastu. Üheõiguslikkuse taotlused korporatsiooni teel ja A. Mõttuse kokkupõrge sakslastega andis värvele võitluslipu tähend-

Autod ootamas ärasõitu Otepäele.

Sini-must-valge lipp teel kirikusse.

arengjooni

mispäeva puhul

duse, palistades selle märtri au-
paistega.

EÜS-i ametlikule asutamisele järgneval aastal — 1884 — kingivad vilistlaste abikaasad oma kätetööna Seltsile sini-must-valge siidilipu, — esimene lipp meie rahvusvärvides — mille õnnistamine tuleb toime grupi Seltsi liikmete ja vilistlaste poolt Otepääl. See sündmus koondas ridu tihedamaks, rõhutas vendlust, tähistas eesti üliõpilaste avarat, kogu rahvust hõlmavat ideestikku ja eesmärke, andes sellele konkreetse väljenduse lipu näol, millest pidi arenema tõeline rahvuslipp — sellisena hinnatud ka iga viletsuses vettiva eestlase poolt. Pühliku hardumusega töötati hoida isamaad, töötada tema heaks. Sõna täies tähenduses ei saa pühitsetud trikoloori tolle akti järgi veel rahvuslipuks nimetada. Küll aga rajati seega alus rahvuslipuks saamisele.

1890. aastal saavutas värvikolmik üliõpilaskondliku tunnustuse, kuna saksa korpide ena-

mus nõus oli samasuguse eesti organisatsiooniga. Ent rahvusvärveks arenevate värvide avalik kandmine nurjus vene võimudelt loa tulemata jäämisega. Edaspidigi jäid värvid EÜS-i seinte vahele.

Möödunud sajandi lõpp-aastail hakkab sini-must-valge traditsioon tihenema rahvuslikuks sõna tõsisel mõttes: 5. eesti laulupeol kasustatakse sini-must-valgeid värvilindikesi mitmesuguseiks dekoratsiooni vahendeks ja märkideks; Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näitustel hakati lehvitama sini-must-valgeid lippe. Säärane demonstreerimine ühe ja teise avaliku sündmuse puhul immutab teadlikust rahvusvärvest ka eestlaste

laiemasse hulgesse. Kolmikvärv sammub pikkamööda omandama kõrget rahvusvärve seisundit ja täitma seda osa rahva elus, mida salgakene eesti üliõpilasi lippu õnnistades temale ihaldasid anda.

1905. a. rahutuste ja meeleavaldustega teeb sini-must-valge läbi tähtsa faasi oma arengus. Avardunud riigikord võimaldas manifestatsioonide korraldamist. Olukorda kasutati suureks rongikäiguks Tartus, kus esinesid eesti seltsid lippudega, nende hulgas ka Eesti Üliõpilaste Selts sini-must-valge originaal-lipuga, mis lehvib esmakordselt 1884. aastast saadik täiesti avalikult. Võimas vabaduse-demonstratsioon viis

Otepää kirik külaliste ootel.

Lipu-pidustuste korraldajad ja pühitsejad.

Härra Riigivanem on saabunud — pidustused võivad alata.

trikoloori laiade rahvamasside keskele. Kui sini-must-valge oli rahvuslikult meelestatud eestlaste ühendajaks ja rahvuslike tunnete väljendajaks, siis samal ajal sünnitas ta revolutsiooniliste ideede pooldajate hulgas paksu verd. Tekib isegi väike kokkupõrge vaenlike võõrahvusest üliõpilastega, kes rahvuslipu alla koondunud EÜS-i liikmeid ja teisi rahvuslikult meelestatud eestlasi süüdistavad vabadusvaenulikkuses ning tagurluses. Rongikäigu mõju on vaatamata sellele, et eestlaste seas lahkarmamisi esines, valdav: rahvuslipp oli EÜS-i ümber koondunud üliõpilaste ja vilistlaste eestvõttel vankumata läbi teinud avaliku ristse, mis aitas kahtlemata palju kaasa rahvusliku värvühendi populariseerimiseks. Nimetatud meelevaldus lippudega on esimene ulatuslikum ning mõjuvam rahvuslipu avalik esinemine, mis tubliski süvendada aitas väärtustunnet eestlaste ühise sümboli vastu. Tolkorral pühitseti juba paarikümne eest loodud ja rahvuslipuks õnnistatud kolmikvärv lõplikult eesti rahvuslikuks lipuks.

Enne iseseisvumist hiivati veel nii mõnelgi korral rahvuslipp masti, nähti rongikäigus neid, organiseeriti suur eestlaste meelevaldus Peterburis rah-

vuslike lippudega. Sini-must-valge on pidanud kogu aeg olema tagakiusatava osas, on mõnelgi korral lehvlev lipp võimude poolt sunnitud võtma maha, on püütud seda eestivaenuliste elementide poolt häbistada. Üldiselt aga peab tähendama, et rahvusvärve avalik esinemine enne iseseisvuse manifesti oli õige harvakorduv.

Kui oli väljakuulutatud iseseisvuse manifest, ehiti kiirelt loodav sõjavägi sini-must-valge lippudega. Vabadusvõitluses anti tuleproov ja tõestus oma tahte iga hinna eest vastu astuda kõikjal, kus ei tunnustata trikolooris kehatund püüdlusi enesemääramise ja sõltumatuse järgi. Sini-must-valge valimine riigilipuks oli loogiline järeldus neisse värvesse nii ärkamisajal kui hiljem valatud aateist ning püüdlusest tõusta nii sotsiaalsest kui rahvuslikust alandusest. Vabadussõja tulemusliku sooritamisega oli tollesse sümbolisse lisatud väärtuslikum kogemus. Rahvusliku tähise all sündis riik. Rahvusvärve riigivärveks määramine kriipsutas alla rahvusriiklust, märgitsedes nagu sümboolselt, et riik tahab olla rahvuslikule hingele vastav ja sellest pideva arengu teel väljakasvanud, mitte aga ülevalt poolt määratud kunstlik vorm rahvuslikule organisatsioonile. Lipus sisaldub õilis rahvustervikluse idee.

Need oleksid mõningad arengjooned eesti esimese üliõpilasorganisatsiooni tähisest rahvuse ja riigi ideaalide tähistajaks.

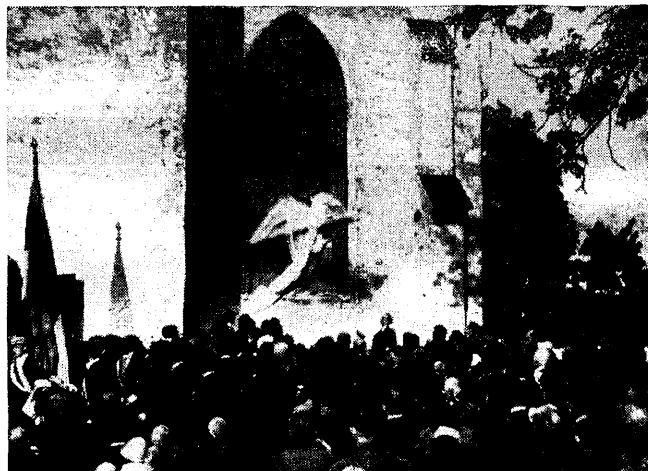
*

Üliõpilased löid lipu ning aitasid palju kaasa seks, et sini-

Ülal: Vilistlaskogu esimees J. Köpp avab aktuse. Keskkel: Aukülalised jälgivad aktuse käiku... All: ... ja tohutud rahvahulga mäepeerul.

must-valgest kujunes rahvuslik traditsioon. Teated üliõpilaste püüete sümbolist lagunesid laiemasse hulgisse, kus juurdusid ikka enam ja enam, oiles tihenenud käesoleva sajandi alul kõigutamata tugevaks pärimuseks. Arengu pidevuse kindlustas esiteks, et polnud ühtki teist võistlevat värvikombinatsiooni ja teiseks, et sini-must-valge alla oli koondunud kõige elujõulisem rahvusliku mõttega organisatsioon, kes oli mõistnud valada oma teataval määral saksa korporatsioonile sarnanevasse vormi rahva elunõudeist väljakasvanud taotlusi, ning kes alles eesti ärkava ühiskonnaga tugevais sidemeis taipas aja ülesannet ning tendentse, panes päärõhu eestluse hüvangule — seega nagu vastupeegeldades kogu eesti ühiskonnas käärivaid protsesse. Eestluse hüüdlause tollal oli: üheõiguslus valitsevate kihtega. Nii kattusid Eesti Üliõpilaste Selts ning kogu rahva püüdlused, mis lasi üht teiseга üldiselt võttes harmoniseerida, luues sisemisi sidemeid mõlema vahel. Sellist harmooniot toonitab ka sini-must-valge kandumine kogu rahva lipuks. Tähtsusetu selle juures pole seegi asjaolu, et vastavalt rahvuskultuuriliste püüete esmatähtsusele sigis üliõpilasorg-is õhkkond, mis soodus veendunud ning aktiivsete rahvuslike juhtide ning tööruhmade kasvamisele. Nii ühe kui teise olemasolu kindlustas, et üliõpilaste poolt rahvuslikuna mõeldud lipp ka tõesti selleks sai paraja kaasalõõmisega ja meelevaldustega soodsail hetkeil. Seepärast on arusaadav rahva massiline koondumine sini-must-valge alla. Lipp lasi ka rahva teadvuses, kuigi ähmaselt, kerkida aimduse tulevikust, mil „eesti alamusele on tulnud ots“. Lipp sisaldas endas eestkätt lootusiäratava, tuleviku viipava tähenduse: oli talis-

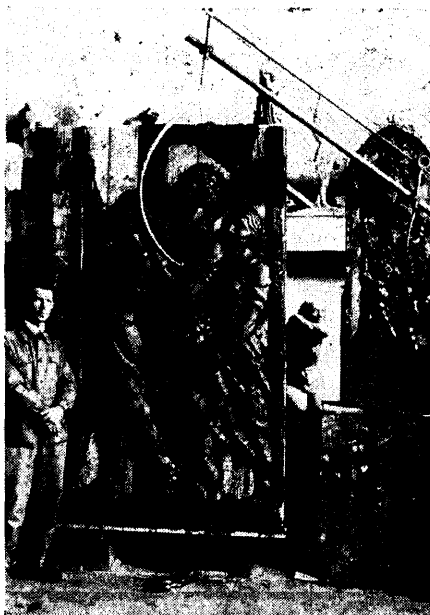

man, konkretiseeritud tulevikunelm.

*

Rahvus- ja riigilipule väärilise tähelepanu ja vastukõla osaliseks sai Eesti Üliõpilaste Seltsi eestvõttel korraldatud sini-must-valge 50 aastase kestvuse pühitsemine. Mälestati 50 a. eest nii vähe tähelepanu köitnud sündmust, mil salgukene üliõpilasi ja vilistlasi Otepääl sügavasti veendunud sõnul andsid töotusi lipule, isamaale, oma ülesseatud eesmärgel. Väike kogukene „maailmaparandajaid“!

Pühitsemisretk Otepääl näis väliselt üpris tavaline tollal: selliseid harrastasid saksa korporandid oma lippude lehvides sageli. Ent sisuliselt tuldi toime aktiga, mille ajaloolisust ka kõige julgem unistaja tollal aimata ei suutnud — pühitseti ikkagi lipp ennekõike oma — s. o. EÜS-i — lipuks, kinnitades ja rõhutades seejuures omi isamaalisi sihte. Edasine ajaloo areng lasi aga samm-sammult pühitsetul tõusta rahvus- ja riigilipu kõrgele tasemele. Sest töotustekohaselt väideldigi eesti ülen-

Ülal ja keskel: Vil. J. Köpp avab mälestustahvliid Otepääl kiriku seinal. All: Mälestustahvlite autor V. Melnik omas ateljees.

Auvilistlane A. Mohrfeldt, kes ka viiekümne aasta eest lipu pühitsemisest osa võttis, pühitseb mälestustahvleid.

duspõlve eest pikki aastakümneid. Sõnaga: väliselt väike, sisult ja tähenduselt ometi suur sündmus.

Seevastu aga nüüd 50 aasta pärast kujunes mälestuspäev põhjalikuks ja ulatuslikuks juubeliks ning üleriiklikuks rahvuslike tunnete avaldamiseks. Katsuksime võrrelda üht teiseга ning ette tuua mõningaid jooni kummastki sündmusest.

Siis kurnatud eesti rahva vähesed ärksamad pojad — ainsa akadeemilise organisatsioonina — sisendasid sümbolisse omi tuleviku-unistusi, kinnitades seda töotusega; nüüd juba realiseerund vabariigi suveräänne rahvas vaatas imetelles tagasi karide-rohkele teele, mida läbistanud sini-must-valge, s. o. eesti rahvuslikud püüd-

Ja seda oma vanima ja rahvuslikult traditsioonikindlama üliõpilasorganisatsiooni eestvõttel, kes pole enam ainus, vaid üks paljude teiste seas.

Siis kitsas ring Tartu saksa ülikooli kasvandikke; nüüd Tartu eesti ülikooli kodanikud, eesti riigivõimu esindajad, teadusmehed, tähtsamad seltskonnategelased, mitmesugused orgid, üliõpilaskond, välisesindajad — kõik austasid eesti rahvuslippu.

Siis jäädvustati sündmus ainuüksi mõnes ülesvõttes ning varjati kroonika veergudele; nüüd mobiliseeritud pea kõik moodsa tsivilisatsiooni poolt pakutavad vahendid: raadio, filmikaamerad, lugematul arvul ametlikke ja eraviisilisi päevapildistajaid, kogu eesti ajakirjandus (ka välismaa ajalehed), lisaks veel maitsekad mälestustahvleid Otepää kiriku esiküljele. Siis käputäis rahvuslikult unustatud akadeemilisi kodanikke ühe ainsa sõidukiga n. n. kanaarialinnuga, nüüd üheskoos kutsutud külalistega kaugelt üle 1000-de osavõtja 160-nes

Mälestusmärgid on avatud...

lused, ammutas neist tahet ja julgust tuletades meelde kohustust iseseisva riigi väärrikaks sisustamiseks ja tugeva kande-pinna loomist rahva vabadusele.

sõidukis, rääkimata tervitavaist, jõenavoogavaist rahvahulgist Tartus, teel Otepäele ja Otepääl, kuhu oli voolanud kokku kogu ümbruskond, ja pool Võru

ESIMISE SINI-MUST-VALGE LIPU ANNETAJAD.

Bejo Saarimäe. Marka Pölv. Elimboth Flesse.
Paula Hermann. Joha Kallas. Sophie Koppel. Blandina Punga.
Eugenia Hart. Eugenie Rosenthal.

linna; rääkimata rohkeist avä-ravaist. lilledest, spaleeridest, kogu Eestis lehviavaist riigilip-pudest, mis kõik avaldasid ot-sest kaasaenamist ajaloolisele si-ni-must-valgele.

Siis tagasihoidlik, vaikne ja nagu salajane programmikõne, jumalateenistusega; nüüd üle kolme päeva ulatuv pühitsemine pidulike jumalateenistustega Ülikooli kirikus ning Otepääl, aktustega, koosviibimistega — kõiki registreid valla tõmbav, nagu see ka kohane vaba rahva rõõmupäevil. Kõrvutades seda suursündmust teise väliselt pisi-

sündmusele, peame, tahtes olla täielik, siiski konstateerima, et ka siis oli midagi, mis puu-dus nüüd: väikse aatekand-jate salgakese tõsitundeline, sü-gavasti südamesse haarav aru-saamine silmapilgu pühalikku-sest, rahvustunde lihtne, pisut sentimentaalnegi soojus, seesmi-ne tuli, sääljuures kuidagi kangelaslik, suur veendumus ja teadlikkus omist kohustisist eesti rahva suhtes, millega oldi tundeliselt ja tegelikult tuge-vasti seotud. Midagi idüllilist oli selles. Ent nüüd tseremoo-niast üliküllastunud, oma vä-

liste vormidega ja hiiglasliku „rahvasterännuga“, nagu lahus-tas, halvas paljudelgi sarnast sügavat sisseenamist pühitsemis-pidustuste sümboolikale — min-gi suurparaadlik element kip-pus mõjuma häirivalt. Viimane paralleel mõistagi ei pretendeeri enamale, kui isiklikule muljele. Ja veel üks asi: siis üksmeel ja üksteise mõistmine üliõpilas-te seas; nüüd aga lahkkelid üliõpilaste vahel, mis ei lasknud teatavil üliõpilasorgel näha üle lipu looja — EÜS-i — rahvus-likku lippu, nii et osavõtust või-malikuks peeti ära öelda.

A. Ers.

Vaidlused Eestimaa rüütelkonna 29. sept. 1710. a. alistumisakti juriidilise iseloomu üle

Aleksander II (1855—1881) pehmekäelisema ja vabameelsema valitsuse ajal tõusid virgunud vene ühiskondliku mõtte alal uued voolud. Mõõduandvamaks nendest kujunesid läänlaste ja slafofiilide liikumine.

Aleksander II valitsuse algul olid ülekaalus läänlased, kuid peale Poola mässu mahasurumist (1863) pääsesid mõjule konservatiivsed slafofiilid, kes peale teiste Vene ääremaade energiliselt üritasid sõjakäiku ka Baltimaadel valitseva erikorralduse vastu, sattudes sel puhul teravasse vastuollu kohaliku aadliga.

Esimesed sammud selles suunas tegi vene ajakirjandus, eesotsas Moskva publitsist Katkoviga, kusjuures kogu see küsimus oli tihedas seoses algava yenestamisepoliitikaga, mis Aleksander II päevil küll piirdus publitsistliku käsitlemisega, kuid mis Aleksander III (1881—1894) ajal, kes järjekindlalt ja valjult püüdis vene ääremaid nii korralduselt kui ka vaimult tihedalt siseriigiga liita, omandasid vene riikliku ideoloogia ilme.

Õige ägedaks läks poleemika siis, kui ajakirjanik ja endine linnavalitsuste revideerimiskomisjoni asjaajaja (käis 1847. a. ka Riias revideerimas) Juri Samarin Baltimaade eesõiguste vastu välja astus¹⁾.

Temale vastajatest oli kõige silmapaistvam Tartu ülikooli ajaloo professor Carl Schirren.

Esialgsed vaidlused ajakirjanduses lõpetati riigivõimu poolt 1869. a. novembris, et ära hoida „põhjendamata kahtluse tekkimist, aluseta süüdistuste levitamist, valede küsimuste ülesseadmist ja riigiseaduste võõriti seletamist“, kuid slafofiilide suud see veel ei sulgenud.

Algul olid vaidluste objektiks protestandi kirikule kindlustatud vabadus ja eesõigustatud saksa keel²⁾ ja lähtuti sellest, et kas 1710. a. aktidel on kahepoolne, lepinguline iseloom, või on siin tegemist üheltpoolt alistumisega ja teiselt poolt armuheitmiseega. Hiljem aga kanti küsimus veelgi laiemale pinnale, käsitades kõiki vastavaid ürikuid, niihästi Eesti- kui ka Liivimaa kohta, alates XIII sajandi algusest kuni XIX sajandi keskpaigani.

Siinkohal tuleb tähendada, et vaidluste ras-

kuspunkt laskus õieti Liivimaa eesõiguste juriidilise olemuse analüüsimisele, eriti lähtudes Liivimaa üldkonfirmatsioonis 30. sept. 1710. a. olevast klauslist, millega tsaar jättis endale, riigile ja oma järgijaile õiguse neid kinnitatud privileege vajaduse korral muuta ja täiendada³⁾, millisele klauslile Vene võimu esindajad tõepoolest kuni XIX saj. keskpaigani tähelepanu ei pööranud ega miskit kitsendavat tähendust ei andnud, vaid võtsid seda terminus generalisena⁴⁾.

Vene esindajate poolt ei tõmmatud kuigi teravat vahet vaidlustele Eesti- ja Liivimaa osas, vaid käsitleti mõlemaid provintse kui ühist Läänemere rannamaad. Teoreetiliste arutluste najale toetudes püüti Liivimaa üldkonfirmatsioonis olevat klauslit analoogia põhjal ka Eestimaa ja linnade peale laiendada.

1. Juri Samarin.

Alguse oma ideede publitseerimisele pani Samarin Riias siseministrile saadetud kirjadega, kus ta käsitles esiteks Balti saksluse suhtumist Venesse ja leidis selle olevat eitava ja separatistliku ilmega, teiseks venelaste seisukorda Baltimail, mis oma mannetusega ja tahaplaanile rõhutusega ei vastanud Vene riiklusele ja kolmandaks Balti kohalikkude privileegide põhjendamatus.

Need kirjad said aga peagi Peterburi bürookraatlikes ringkonnis teatavaks ja kutsusid baltisõbralikus elemendis esile suure meelepaha, mille tulemusena keiser Nikolai I, kes selles nägi teenistusdistsipliini ja kodurahu rikkumist, Samarinist karistas isegi lühemaajalise aresti ja isiklikul audientsil tehtud noomitusega⁵⁾.

Samarin aga jäi oma veenetele truuks ja kui 1867. a. välismaa ajakirjanduses ikka enam ja enam hakkas ilmuma Vene riikluse vastu sihitud kirjutisi⁶⁾, siis andis ta Prahast 1867. a. välja oma „Vene ääremaade“ kuus vihku, mille

3) Bunge, tsit. teos lk. LX, III ja C. Schirren, Die Capitulation der livländischen Ritter- und Landschaft, 1865, lk. 49—50.

4) W. E. Nolde, Otšerki ruskavo gosudarstvennavo pravo, lk. 344—345 ja C. Schirren, Die Recesse der livländischen Landtage aus den Jahren 1681 bis 1711, Theils im Wortlaute, theils im Auszuge, Dorpat, Karov, 1865, lk. 403.

5) Eesti Biograafiline leksikon, Tartus 1926—1929, lk. 447.

6) Eckart, tsit. teos lk. 4—5.

1) Fr. G. v. Bunge, Chronologisches Repertorium der russischen Gesetze und Verordnungen für Liv-, Esth- und Curland, Torpat, 1823, 13. I lk. LX, III.

2) Jul. Eckart, Juri Samarins Anklage gegen die Ostseeprovinzen Russlands, Leipzig 1869, lk. 7—9.

kaks esimest olid pühendatud Baltimaade päevapoliitilisele olukorrale ja mis said suure tähelepanu osaliseks.

Vaatamata sellele et Samarin oma veenete eest juba oli kannatada saanud, ei loobunud ta siiski kritiseerivast toonist ka Vene keskvalitsuse tegelaste vastu, kes tema arvates nii vajalikule poleemikale ajakirjanduses lõpu tegid ja seega Vene vastavatelt ajalehtedelt võimaluse võtsid tõe Balti provintside kohta paljastada.

Ta leiab, et need kolm kubermangu Venemaa suhtes nende keskaegses olukorras liigselt isoleeritud seisundi omavad ning et Balti sakslased seda nagu tulevikus Saksamaa külge liitmiseks alles püüavad hoida ja paremaid aegu ootavaid ⁷⁾.

Analüüsides 29. sept. 1710. a. aktide juriidilist iseloomu eitab ta „Balti teooria“ vaadet, mille järgi tähendatud aktid olevat lepingud alistumisakti vormis, mis sõlmitud kahe üheõigusliku, teineteisest sõltumata ja oma vabaduses piiramata poole vahel.

Ta kriipsutab alla, et alistumise eelkäijaks ja põhjustajaks oli õieti Põhja sõda ja et Venemaa Baltikumi mitte maanõunikelt ega pärjemeistritelt ei võtnud, vaid et ta selle vallutas Rootsi ülemvalitsuse käest ⁸⁾. Nendel asjaoludel jõuab ta otsusele, et baltlaste eesõigused ammutavad oma jõu mitte lepinguist, ega rahvusvahelistest vastastikustest kohustustest, vaid Vene isevalitseja Peeter I võimust, mispärast juttugi ei saa olla alistumisaktide kahepoolsest iseloomust.

Käsitlemises kaugemale minnes puudutab Samarin peale selle veel Balti provintsiaalseaduste saabumiselugu ja nende juriidilist tähendust ning leiab, et provintsiaalseaduste väljandmisega kustusid baltlaste privileegid kui niisugused, kuigi nende sisu seadustes muutmata jäi ⁹⁾.

2. Mihail Harusin.

Teise Vene keskvalitsuse ideoloogia põhjendaja Harulini vaated langevad täiesti kokku Samarini seisukohtadega.

Käsitledes juriidiliselt Balti privileegide ajaloolist kujunemist leiab ta, et need põhjenevad kahele allikale: esiteks Rootsi valitsusega tehtud lepingule ja teiseks Vene isevalitsejate kingitusürikuile, mis on antud teatud tingimusil baltlaste kõige alandlikuma palve peale ¹⁰⁾.

⁷⁾ Eckart, tsit. teos lk. 7—10, 31—33, 142.

⁸⁾ Eckart, tsit. teos lk. 145 ja Nolde, tsit. teos lk. 337—340.

⁹⁾ Eckart, tsit. teos lk. 43—44.

¹⁰⁾ Mihail Harusin, Baltiiskaja konstitutsia, 1886, lk. 55—56.

Sellepärast kannab tema arvates 29. sept. 1710. a. aktidest lepingulist iseloomu vahest ainult Rootsi garnisoni alistumisakt, mitte aga linna ja rüütelkonna omad, mis ei ole midagi muud, kui ühelt poolt palve ja teiselt poolt armuheitmine. Peale selle annab Harusin neile ka ajutise tähenduse, sest eesõiguste tõeliseks allikaks tema arvates ei ole mitte alistumisakti akkordpunktid, vaid tsaari kingitusüririk — üldkonfirmatsioon ¹¹⁾.

Harusin puudutab ka Rootsi valitsejate suhtumist baltlaste privileegidesse ja toob näiteks Gustav II Adolphi ürikud 17. sept. 1613. a. ja 24. nov. 1617. a., kus ka esineb kitsendav klausel — „kui need ei ole vastuolus kuninglikkudele regaaliatele ja seadustele ¹²⁾“.

Ühtlasi kriipsutab ta alla baltlaste ebaõigeid võtteid akkordpunktide saavutamisel ja seda eriti saksa keele valitsevaks keeleks tunnustamise suhtes, sest tsaari selleks nõustumine on sündinud kohalikkude esindajate tõenduse alusel, et Tallinnas ja Eestimaa vürstiriigis on kõik elanikud sakslased, milline eeldus hiljem aga osutus võltsituks ¹³⁾.

Nendel kaalutlustel asub Harusin seisukohale, et alistumisaktide juriidilises loomuses ei ole lepingu tunnuseid, veel vähem võidakse, siin kõnelda keisri lepingutest alamatega, vaid et siin on tegemist tingimusliku iseloomuga aktidega, mis eneses sisaldavad kohaliku aadli kõigealandlikumaid palveid ja tsaari kõigearmulisemat vastutulekut, nagu see expressis verbis on väljendatud Tallinna linna privileegide konfirmatsioonis ¹⁴⁾.

Peaaegu samasuguseid seisukohti toob selle küsimuse kohta esile veel prof. Pogodin oma avalikus kirjas Schirrenile, milles kõige tähelepanavamaks tuleb pidada väidet, et Uusikau-punki rahulepingul on olnud ajutine iseloom ¹⁵⁾.

3. Carl Schirren.

Asudes Vene keskvalitsuse ideoloogiale vastuvaidlejate — balti ajaloolaste — väidete vaatlemisele, tuleb kõigepealt peatuda Tartu ülikooli ajaloo professor Carl Schirreni juures.

Tema seadis oma lipukirjaks võitluse kohaliku aadli korporatiiv-seisusliku autonoomia eest ja ühtlasi venestamise ja nivelleerimise ten-

11) Harusin, tsit. teos lk. 56 ja Nolde, tsit. teos lk. 340.

12) Harusin, tsit. teos lk. 28.

13) Harusin, tsit. teos lk. 17—18.

14) Harusin, tsit. teos lk. 19—45.

15) Prof. Pogodin, Offener Brief an Herrn Professor Schirren neben dessen Buch: Livländische Ant-wort, Berlin, 1870, lk. 33, võrdle ka Nolde, tsit. teos lk. 337.

dentsi vastu, mis Baltimaade keskaegset seisukohta ähvardavalt ründas¹⁶⁾.

Käsitledes peamiselt Liivimaa rüütelkonna privileegisid ja nende konfirmatsiooni-ürikus olevat kitsendavat klauslit, jõuab Schirren otsusele, et sel klauslil ei võiks olla säärast suurt tähendust, nagu Vene keskvalitsuse esindajad sellele viimasel ajal on omistanud, sest Eestimaa rüütelkonna ja Tallinna linna alistumisaktide ja privileegide konfirmatsioonides, mis sisuliselt ometi käsitlevad ühte ja seda sama, mis Liivimaa omagi, ei leidu midagi sellist, ka mitte kaudselt. Ja ei olewat miskisugust tõendust selleks, et Vene võimul oleks olnud kavatsus anda Tallinnale ja Eestimaale suuremat autonoomiat kui Liivimaale, eriti kui arvestada seda, et kaasagedes nendes igavese aja peale antud konfirmatsioonides ei näinud miskisugust sisulist vahet, vaid et see osutus Vene keskvalitsuse uue ideoloogia äsjaseks saavutuseks¹⁷⁾.

Edasi minnes oma analüüsimises, teeb Schirren kõige pealt vahet ühelt poolt aadli-korporatsiooni ja linnade ning teiselt poolt Baltimaa vahel, väites, et Baltimaad, kui juriidilist isikut, kellega oleks võidud lepingut teha ja kes oleks võinud töötusi anda, ei olnud XVIII sajandil ega ole ka praegu, s. t. XIX sajandi lõpul, olemas¹⁸⁾.

Järgnevalt läheb Schirren tagasi nende kõnesolevate privileegide allikate juurde, kinnitades, et Balti aadli privileegide ja õiguste igavene alus on just 1710. a. alistumisaktid, nende konfirmatsioonid ja Uusikaupunki rahuleping¹⁹⁾ ja et kui ka Vene riigi suveräänne võim kogu provintsi-aalseadustiku kustutaks, siis jääksid ometi alles privileegid, alistumisaktid ja konfirmatsioonid 1710.—1721. aastani, mis kujutavad endast suure, iganematu, kadumatu ja igavesti kindlustatud õiguste süsteemi.

Ja Schirren põhjendab oma väiteid sellega, et siis kui oli käsil lepingute sõlmimine, oli tsaari suveräänsel tahtel täieline vabadus lepinguid ja traktaate sõlmida või sõlmimata jätta, ta võis neid teha ka teatud ajaks, teadmata ajaks või igaveseks ajaks. Tal oli täieline vabadus oma tsaarlikku sõna mitte pantida niihästi enda kui ka oma järglaste sidumiseks igaveseks ajaks; kui ta aga seda tegi, siis on see püha ja surematu, kuigi selle kandja on surelik. Uusikaupunki leping tema arvates on siduvaks jõuks

niihästi Peeter I-ele kui ka tema järglastele Vene troonil.

Lõpuks puudutab Schirren ka seda, et kõik seadused on suveräänse võimu väljendused, mida igal ajal võib anda ja ka tagasi võtta, kuid nende hulgas on seadusi, millel on igavene kestvus ja need on traktaadid²⁰⁾, mis on enam kui seadused ja mille olemasolu ka tsaar Peeter I on konstateerinud²¹⁾.

Kokkuvõttes võib öelda, et Schirreni vaadete järgi alistumisaktiga, mida ta vaieldamatult peab kahepoolseks kokkuleppeks ja isegi selle kõige kõrgemaks ning pühamaks vormiks — traktaadiks, kindlustas tsaar omale Eestimaa vürstiriigi. Selle ratifikatsioon oleks siis üldkonfirmatsioon ja Uusikaupunki rahuleping selle rahvusvaheline sanktsioon, mis peab puutumatule olema niihästi tsaari enese kui ka kohaliku aadli seisukohalt²²⁾, pealegi kui üheski aktis, ei alistumisaktis, ei üldkonfirmatsioonis, ega Uusikaupunki rahulepingus, mis kõik on igavese aja peale tehtud, ei sisaldu ühtki kitsendavalt klauslit.

Seega tuleks tema arvates alistumisakte pidada privileegide suhtes põhilepinguiks, mille sõlmija Eestimaa rüütelkond ei esinenud lihtsalt mingi seisusena, vaid terve maa õigusliku ja seadusliku esindajana²³⁾.

4. Friedrich G. v. Bunge.

Bunge arvates 1710. a. aktid kujutavad endast rahvusvahelisi lepinguid, sest Rootsi garnisoni alistumine olevat vabastanud rüütelkonna Rootsi kuningale antud vandest, mille järele seisused said vabaks ja rippumatuks, kellena nad Vene tsaari kindralitega ka lepingud tegid.

Seda aluseks võttes järjestab Bunge kõnesolevad aktid järgmiselt²⁴⁾:

1. keisri ettepanek ja lubadused — alles jätta maa õiguslik kord — on universaal.
2. selle keisri ettepaneku vastuvõtmine rahva poolt tingimusega, et eriõiguslik kord jne. jääb maksma — on akkord-punktid.
3. nende vastuvõtmine tsaari esindajate poolt on vastused akkordpunktidele kindral Baueri poolt.
4. tsaari täielik nõusolek on — üldkonfirmatsioon.

20) Schirren, tsit. teos lk. 1157, 158.

21) Schirren, tsit. teos lk. 157—159, võrdle ka Liborius Bergmann, Erinnerungen an das unter d. Scepter d. russ. Kaiserthums erlebte Jahrhundert, 1814, lk. 109.

22) Schirren, tsit. teos lk. 155.

23) Schirren, tsit. teos lk. 155, võrdle ka Nolde, tsit. teos lk. 337.

24) Nolde, tsit. teos lk. 337—340.

16) Carl Schirren, Livländische Antwort an Herrn Juri Samarin, Leipzig, 1869, lk. 17—18.

17) Schirren, tsit. teos lk. 153 ja Nolde, tsit. teos lk. 344—345.

18) Schirren, tsit. teos lk. 134.

19) Schirren, tsit. teos lk. 141—145.

SELTSI SUVIPÄEVILT OTEPÄÄL 1931.
Ülal: Siirdutakse Otepää linnamäele rahvakoosolekule.
All: „Mäejutus“ linnamäel.

Kõige lõpuks andsid kohalikud seisused oma truudusevande, mille peale Peeter I andis oma tsaarliku sõna — kindlustuse.

Seepärast on tema arvates siin olemas kõik lõpliku lepingu tunnused ja lepinguosalistena on ühelt poolt esinenud seisused maaesindajatenä ja teiselt poolt tsaar oma kindralite kaudu.

5. Ed. Joh. Dellinghausen.

Dellinghausen omas raamatus „Die Baltischen Landestaaten“²⁵⁾ jäädes alistumisakti juriidilise iseloomu suhtes täiesti Schirreni ja Bunge seisukohtade juurde, haarab asja veelgi laiemalt ja põhjendab 1710. a. aktide lepingulist iseloomu nendele ajaloolispoliitilistele asjaoludele, mis Peeter I-st sundisid Eestimaa ühendama vabatahtliku alistumise kaudu ning mitte vallutamise abil.

Ta leiab selle põhjuseks olevat Peeter I seosesoleku Rootsi vastase liiduga ja sellest järgnenud vastava kokkuleppe, mille põhjal Rootsilt

²⁵⁾ Ed. Joh. Dellinghausen, Die Baltischen Landesstaaten unter russ. Herrschaft 1700—1918, lk. 11.

äravõetavad provintsid mitte võitja õiguse alusel, vaid kokkuleppe põhjal lepinguosaliste maa-
de vahel pidid jagatama²⁶⁾. Ei tundnud ju Peeter I end Baltimail ka pärast Poltaava lahingut — kuigi kindlustatuna, sest pealegi oli 1709. a. tema lepinglane Poola kuningas August II jälle troonile saanud, mis vahepeal lagunenu-
d liidu endistas. Olles sarnaselt liidulepinguga seotud, oli Peeter I-le väga tähtis, et Liivi- ja Eestimaa vabatahtlikult alluksid, sest alles Uusikaupunki rahulepingu järele võis ta Eesti- ja Liivimaad täielikult omaks nimetada.

Sellest ajaloolisest foonist arvab Dellinghausen kindlasti võivat järeldada, et Peeter I ühendab Eestimaa Vene riigiga mitte võitja õiguse alusel, vaid maa seisustega tehtud alistumislepingu põhjal, mida ta enese ja ka oma seadusepäraste järglaste nimel täies ulatuses konfirmeeris.

²⁶⁾ Vördle ka Geschichtliche Uebersicht der Grundlagen und der Entwicklung des Provinzialrechts in den Ostseegouvernements, St. Petersburg, 1845, Allgem. Theil, lk. 79.

6. A. V. B o c k.

Bock põhjendab „Balti teooriat“, konstateerides, et Peetri universaalid on koostatud enne Liivimaa vallutamist „bilaterales facio ut facias“ ja et Uusikaupunki leping kuulub rahvusvahelise kaitse alla.

Nii on tema arvates 1710. a. aktid vaieldamatult kahepoolse ilmega, mida üks pool ainult oma tahtmisel ei saa muuta ²⁷⁾.

Eeltoodud seisukohta jagab ka W. E. Nolde ²⁸⁾, konstateerides, 1710. a. aktides ei ole kõigevähematki tõuget selleks, et neid võiks pidada ainult akkordpunktide ratifikatsiooniks, vaid nende sisu andvat vaieldamatu tunnustuse sellest, et neile aktidele on antud iseseisev ja nimelt põhitähtsus.

7. P. O s t e n - S a c k e n.

Analoogiliselt Dellinghausenile analüüsib ka Osten-Sacken 1710. a. aktide juriidilist olemust teatavast ajaloolisest seisukohast.

Ta väidab, et Rootsi valitsuse lahkumisega sai Eestimaa rüütelkond vabaks, tehes siis ka iseseisva võimuna alistumisakti Vene kindral Baueriga. Seepärast ei läinud Eestimaa Venemaa külge mitte Rootsi valitsuse lahtiütlemise tõttu, vaid allus Venele iseseisvalt ja vabatahtlikult, sest Vene pidas sõda Rootsi valitsusega ja mitte Eestimaa rüütel- ja maakonnaga. Nendel asjaoludel on Vene valitsus sellega, et ta laskus erilise alistumisaktini Eestimaa rüütel- ja maakonna suhtes, tunnustanud nende riigiõigusliku olemasolu ja seisukoha, millest järgnevalt ei olevat kahtlust 1710. a. aktide lepingulises iseloomus.

*

Asudes selle nii kirglike vaidluste objektiks kujunenud küsimuse analüüsimisele ja objektiivsele lahendamisele, tuleb kõigepealt rõhutada, et vaidluste esilekerkimise põhjused peituvad sügaval, juba Nikolai I ajal alanud ja Aleksander III ajal oma haripunktini jõudnud ääremaade venestamispoliitika põhiideoloogias.

Sellest järgnevalt oli Vene valitsusringkondadel tarvis leida teid, kuidas ka juriidiliselt hõlpsam oleks kavatsetavate reformide läbiviimist põhjendada. Selleks põhjenduseks pidi kujunema 1710. a. aktide kui ka nendele järgnevate kinnituste ja vastavate seaduste juriidilise olemuse sellekohane tõlgitsemine. Nii kandis slavofiilide poolt algatatud pealetung ääremaade ja eriti just Baltikumi alles keskaegsele sepa-

ratistlikule olekule tugevat riigipoliitilist tendentsi.

Ühenduses venestamiseideoloogia teostamise kavatsustega selgus Vene keskvalitsusele ikka enam ja enam Baltimaade privileegide ja õiguste ajaloolise kujunemise tagapõhi ja nende juriidiliste aluste vaieldavus ja tihti kahtlane väärarvatus. Eriti said nendele tuttavaks baltlaste poliitilised võtted ja lõpuks ka nende vaid näilik riigiustavus, mida ka balti tegelased lõpuks enam ei püüdnudki varjata ja vaatasid Vene riigile kui niisugusele tihtigi ülevalt alla. Ainult see, et tsaaridele lähedaste hulgas kuni viimase ajani domineerisid balti päritoluga või vähemalt baltisõbralikud võimukandjad, takistas küsimuse varemalt päevakorralt tõusmist.

Parema ülevaate saamiseks mõlemate poolte seisukohtadest, on tarvilik neid liigitada kahte ossa: vormilisteks ja sisulisteks väideteks. Vene esindajate pooltel tuleks esimese liigi all kõigepealt käsitleda väidet, et alistumisakti kahepoolsest iseloomust ei saavat juba sellepärast juttu olla, et asjaosalised pooled ei ole võrdsed ning et siin on tegemist ühelt poolt palvega ja teiselt poolt armuheitmisega.

Sel aga ei ole käesolevas küsimuses olulist tähtsust, sest keskajal ja ka hiljem oli üsna sage dane nähe lepingud maahärrade ja seisuste vahel, millised pooled samuti ei olnud võrdsed. Nii ei tule seda kaalutlust lugeda põhjendatuks.

Samuti ei tule lugeda õigeks väidet, et alistumisaktil on ajutine tähendus, mispärast neid ei või lugeda allikaiks, millest balti privileegid ja õigused ammutavad oma jõu, vaid selleks allikaks on Vene isevalitseja Peeter I võim. On küll tõsi, et alistumisakt oli vaid Eestimaa rüütelkonna ja Vene tsaari esindajate vaheline esialgne kokkulepe, millisele kuni tsaari poolt kinnitamiseni ei võinud rajada õieti miskisuguseid relevantseid toiminguid või õigusi ja ko-huseid. 1. III 1712. a. üldkonfirmatsiooniga aga muutus tema olemus juba püsivaks, ning sellega tuleb alistumisakti juriidiliselt lugeda samavõrdseks balti privileegide ja õiguste allikaks, kui Vene tsaari võimugi.

Nii ei ole ka põhjendatud väide, nagu ei oleks lepingu sõlmimine juba sellepärast olnud võimalik, et teiseks kontrahendiks ei olnud mitte riik, vaid seisused, kes aga kaugeltki ei tohtinud end lugeda Eestimaa esindajaiks, ning lõppeks, et Eestimaad kui riiki üldse ei olnud olemas. Siin on aga tegemist XIX sajandi lõpu-aegsete mõistete segava ülekandmisega ligi paar sajandit tagasi olnud mõistete valdkonda, sest keskaja tüübilist tehingut tuleb hinnata ka tolleaegsete arusaamiste ja vaadete lähtepunktilt.

27) Nolde, tsit. teos lk. 337.

28) Nolde, tsit. teos lk. 343.

Sisulistest põhjendustest on kahtlemata kõige õigem see, et Vene riikluse seisukohalt ei võinud lubada Baltimaade ikka sügavamale juurduvat separatistlikku olekut ja eitavat suhtumist ning peale selle ka asjaolu, et rüütelkond oli alistumisakti tegemisel opereerinud valeandmetega ja juriidilise olemasolu seisukohalt vaieldavate „vanade“ privileegide ja õigustega.

Nendel aga ei ole küsimuse käesolevale vormilisele käsitlesele olulist tähendust.

Kui vene esindajad alistumisaktis igasuguse lepingulise elemendi eitamisega olid ühes äärmuses, siis baltlased oma arutlustes rahvusvahelis-õigusliku lepingu konstateerimisega sattusid teise äärmusesse ning samuti segasid kaasaegseid ja mineviku mõisteid, sest ei ole ju siin rüütelkonna näol tegemist riigiga kaasaegses mõistes.

Vastuoksa venelastele tuleb aga õigeks pidada väidet, et alistumisaktile on antud põhitähtsus, sest sellega määrati ju terviklikult ära kogu Eestimaa tolleaegse arvestatava elanikkonna õiguslik seisund, nagu seda selgesti võib näha ka XIX saj. keskpaigas väljaantud provintsi- ja aadlastest, kus Eestimaa osas peaaegu igal

sammul õigusallikana esineb 29. septembri 1710. a. alistumisakti tekst.

Ka tuleb baltlaste poolt esitatud sisulisi väiteid lugeda põhjendatuks, eriti just seda, et Peeter I oli õieti sunnitud Baltikumi vallutamist teostama kokkuleppe vormis ja et ka universaal, mis kujutas endast lahket ettepanekut ja töötust õigusi säilitada, oli antud juba siis, kui sugugi veel absoluutse kindlusega ei võidud öelda, et Rootsi aeg Baltimail on lõppenud.

Kokkuvõttes peab konstateerima, et vene esindajate väited õieti on kõik sisulisi laadi, millele käesoleval korral tähendust ei saa anda ja et kallaletung Baltikumi autonoomiale sarnaselt, nagu see serveeriti Samarini, Harusini ja Pogodini poolt, seisab juriidiliselt üsna nõrkadel jalgadel ning baltlaste vastuväited, kui välja jätta mõned äärmused, on hinnatavamad ja lähemal juriidilisele mõtlemisviisile.

Nendel kaalutlustel on selge, et 29. sept. 1710. a. Eestimaa rüütel- ja maakonna alistumisaktis on tegemist keskaegse feodaalõiguslik-tüübilise lepinguga, milles esinevad mõlemad õigus-pärased kontrahendid ja mis on sõlmitud alistumisakti vormis.

Iimar Raudma.

Toimetuse osa

Üliõpilaskonna käsipallurite võistlusmatk Riia-Vilno-Varssavi

Kehalise kasvatusel toimkonnal on õnnestunud käesoleval õppeaastal pakkuda meie üliõpilassportlastele mitmeid võimalusi kohutamiseks teiste maade akadeemiliste sportlaskondadega. Möödunud sügisel Tartus peetud SELL olümpiaad, kus Eesti üliõpilaskond omandas esikoha, oli mõjuvaks sissejuhatuseks järgnevaile tõsisemale jõupingutusile, millistest tarvitseb vaid meelestada Riia ülikooli Universitas Sportsi käsipallimees- ja naiskondade külaskäiku Tartusse ja osavõttu SELL taliolümpiaadist Riias k. a. veebruaris.

Viimaseks suuremaks ürituseks ja kogu käesoleva semestri tegevuskava päämiseks punktiks osutus aga äsjalõppenud võistlusturnee Lätti ja Poola. Läbi-rääkimisi selles suunas alustas

toimkond otsemaidselt pärast U. S-i võistlusmatka Eestisse. Algselt taheti Üliõpilaskonnale kutsuda külla Varssavi ülikooli käsipallureid. Viimased aga vastasid sellekohasele kutsele eitavalt vajalike resursside puudusel. Küll aga nägid nad meeleldi meie võistlejate esinemist nende kodumaal. Meiepoolset aktsepteeritigi see esitis ning ühendati matk Varssavi ühtlasi vastuviidiga Riia US-ile ja lühipeatusega teearses Vilnos.

16. märtsil alustasidki Üliõpilaskonna käsipalli esindusmees- ja naiskonnad oma sõitu Riiga järgmises koosseisus: Viksten, Illi, Pehap, Erikson, Saar, Kuusik, Zimmermann, Keres, Schults, Soosaar, Ratassepp, Tomingas, Laanekorb, Priideman, Katuhin ja Birk, kohtunikuna kehaliskas-

vatusel toimkonna juhataja A. Pals ja üliõpilaskonna esindajana A. Vaigo. Kuna Riias oli võistlus ette nähtud ka Akad. Spordiklubi naiskonnal, siis sõitsid kaasa veel klubiliikmed Telling ja Raudsepp. Ekskursiooniga liitus ka hra Rosenblatt-Rannaste, kelle sõidueesmärgiks oli tutvuda Varssavis sealse kehaliskasvatuselise instituudiga.

Esimene võistlusõhtu peeti Riias 17. III konservatooriumi väiksemõõtelises saalis arvuka pealtvaatajaskonna ees. Juba esimeses võrkpallis seiras meie meeskonda ebaõnn, mis tingitud päämiselt just harjumatust võistlusväljakust. US-lased võitsid tasavägise ja äärmiselt pineva mängu juures 2:0 (17:15; 15:12). Saavutis oli lätlasile otse ajalooline eriti selles mõttes, et ta osutus esimeseks

võiduks üldse eestlaste üle võrkpallis. Peeti ju seni meie meeskondi sel alal klassiks omaette, kes võis naabreid käskeldada kuidas soovis. Kaotus tuli koju viia ka meeste korvpallis, kus punktide seis märgiti 55:32 (28:19) US-i eduks. Sedagi võitu kommenteerisid Riia ajalehed nähtava häämeelega, minnes oma julgetes hellitlustes isegi niikaugemale, et lubasid edaspidi maavõistlustel Eesti vastu saata vaid teise garnituuri.

Kaugelt õnnelikum oli naiskond oma esinemises. Võrkpallis võideti US-i 2:1 (15:13; 6:15; 15:3) ja korvpalliski oli võit vaid sammu kaugusel tagajärjega 34:30 lätlaste eduks.

Samal õhtul enne võistluste algust pöördus US-i esindaja Eesti sportlaste poole lühikese tervitusega, millele vastas ksv! Vaigo, märkides eriti selliste võistlusretkede suurt osatähtsust akadeemiliste perede vastastikuse suhtlemise tihendamisel.

Järgmisel päeval, s. o. 18. III mängiti samas pisisaalis jällegi rida matše. Esimesena kohtas võrkpallis Tartu NMKÜ US-iga, revanšides siin eelmise õhtu kaotuse tulemusega 2:0 (15:13; 15:11). Võiduga lahkus väljalt ka ASK naiskond, lüües võrkpallis US-i 2:1 (10:15; 15:10; 15:8). Naiste korvpallis selle vastu aga kujunes tagajärg tublisti halvemaks ja ASK kaotas US-ile 33:20 (13:13).

Leidku märkimist, et US on meeste korvpallis Läti meister ja võrkpalliski kindlaimad meistrikandidaate.

Riiast lahkuti 19. III p. I. millal naiskond alustas matka koju, mehed selle vastu aga jätkasid võidukat Kesk-Euroopa reisu, tehes peatuse Vilnos, kuhu jõuti sama päeva keskööl.

Võistlused toimusid sääl linna paremas võimlas, milline siiski ei kannata mingit võrdlust meie ülikooli vastavate võimalustega.

Reklaami oli tehtud innukalt ja eestlased olid isegi tituleeritud Euroopa meistriks. Kohtamine ise sündis rektori kõrge patronaadi all. Vastaseks oli kohaliku AZS-i (Akadeemilise spordiliidu) meeskond.

Esindajate vastastikused sõnavõttud veel südamlikumad kui Riias.

Juba esimesel mängul eestlased ilmutavad kõrget mängutaset, kuid erinevate määruste tõttu nõudis võidu saavutamine tõsist tööd. Punktide seis 15:13; 19:17 tõestab seda selgeimini. Korvpallis sellevastu olid aga tartlased pereinemed väljal ja mängisid nii, kuidas soovisid. Tulemuseks 68:19 (25:10). Suurimate punktiküttidena hiilgasid sääl Viksten — 31 p., Illi — 20 p. ja Saar — 10 p.

Võistlusele järgnes kohaliku „Liga“ korraldusel Eesti rahvusvärvidega dekoreeritud ruumes bankett, kust võtsid osa pääle mängijate veel korp! Polonia liikmeid ja tubli kogum kenamaid Vilno näitsikuid. Tujuküllane koosviibimine kestis hilisööni. Vahelduseks tehti eesti ja poola canrust ning peeti vastastikuseid kõnesid, kusjuures piduperemeeste poolt esinesid „Liga“ president Conrad Bohdanovicz, meeskonna esindaja ja üks naiskaasvõitleja, meiepoolset aga ksv!! Vaigo ja Pals.

Muide, see Vilno-peatus oma äärmiselt südamliku vastuvõtuga osutuski kogu matka ilusamaks perioodiks.

Varssavi jõuti 21. III p. I. Esimene võistlusõhtu peeti säälse NMKÜ äsjavalminud moodsas ja suures võimlas, kusjuures need mängud olid esimesed suurvõistlused selles ruumis. Publikut mõlemil õhtul 700—800 inimest. Inuga jälgis võistlust ka Eesti saadik Markus. Mängude alul rivistuvad meeskonnad. Poolakate esindajate Novak lausub tervitusõnu Eesti aadressil, kriipsutades alla eriti meie matka tähtsust

ajal, kus Eesti ja Poola lähenemine järjest süvenemas. Sellele vastab ksv! Vaigo, andes ühtlasi selle esimese külaskäigu mälestuseks AZS-ile üle meie rahvuslipu marmoralusel.

Avamängus on võrkpallis eestlastele vastaseks kohalik NMKÜ kui Varssavi tugevamaid meeskondi. Võidab Tartu tulemusega 2:0 (15:6; 17:15).

Järgmine mäng on AZS-iga korvpallis, kus matkurite võitudesari täieneb uue lisandiga 56:26 (33:12). Paremad mehed platsil — Saar 23 p. Illi — 17 p., Viksten — 12 p.

23. III hommikupoolel külataktake kuulsat Poola tsentraalset füüsilise kasvutuse instituuti — n. n. CIWF-i, mis köidab tõsist huvi oma moodsate ehitiste, hiiglasuurte võimlatega, mugavate kasvandike eluruumega, ja mis pääasi — näost tõmmukspõlenud ja jutukate poolataritega (muidugi oli sääl ka meesõpilasi!). Õhtul aga mängitakse esimesena võrgus AZS-iga tulemuseks 2:0 (15:10 ja 15:6) ning järgnevalt korvpallis NMKÜ-ga, kes, kuigi lootes kindlat võitu, pidi siiski leppima tubli kaotusega 48:24 (14:17). Hääd mängu näitas sel õhtul eriti Erikson, saavutades 16 p.

Mõlemal õhtul serveeriti vahelduseks nauditavat naistemänge nii võrk- kui ka korvpallis AZS-i ja Polonia vahel.

Tagasimatkaläe asus meeskond alles 25. III varahommikul, kasutades vaba pühapäeva eriti linnaga tutvunemiseks ja viibimiseks kohalikus Eesti saatkonnas kella-viie-teel.

Matka lõpptulemusena toodi koju rida võite ning võitmatu meeskonnatiitel Poolast. Üle kõige aga aidati tublisti kaasa sõprusvahetõrde süvendamiseks, kui mitte just Varssavis, kus vastuvõtt rohkem kandis ametlikku pitsatit, siis seda enam Vilnos ja Riias.

A. V—go.

XIV Edustuse valimistulemused

Tartu Üliõpilaskonna Edustuse valimised toimusid 30., 31. märtsil ja 1. aprillil. Käesoleval aastal oli valimistest osavõtt õige elav, nii ulatus hääletajate üldarv 2451-ni (2236) 1), hoolimata asjaolust, et tänavu oli hääleõiguslikke üliõpilasi vähem, kui aasta tagasi. Valimisnimekirjade järele oli hääletamisõigus 3373 (3380) üliõpilasel. Seega oli osavõtjate protsent käesoleval aastal 72 (66%). Vastavalt hääletajate arvule oli valimisjagaja 82 (74). Valimissedeleid tühistati 4 (4).

Kandidaatide nimekirju oli 18

(17), kuna venelased esinesid tänavu kahe nimekirjaga. Häälte jääkide arvestamiseks ühinesid järgmised rühmitused:

1) Naiskorporatsioonide nimekirjad nr. 2. ja 3.

2) Venelaste ja juutide nimekirjad nr.-d, 4., 5. ja 18.

3) Üliõpilasseltside Rühma nimekirjad nr.-d 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 omavahel ja demokraatide nimekiri nr. 6. Eelmised ühinesid omakorda veel org-matute nimekirjaga nr. 17.

VALIMISTE ARVULISED TULEMUSED.

Nr.	Kandidaatide nimekirja		Sai valimistel	
	Nimi		hääli	kohti
1.	Saksa Üliõpilaste Rühm		213 (185) 1)	3 (2)
2.	Naiskorporatsioonide Rühm (Filiae Patriae)		121 (135)	1 (2)
3.	" (Amicitia)		61 (79)	1 (1)
4.	Ühendatud Vene Rühm		98 (136)	1 (2)
5.	Vene Rühm		93 (—)	1 (—)
6.	Demokraatlikkude Üliõpilaste Rühm (Ühendus)		41 (33)	— (—)
7.	Eesti Korporatsioonide Rühm		742 (717)	9 (10)
8.	EÜS Põhjala		135 (117)	2 (1)
10.	Üliõpilasseltside Rühm (Veljesto)		55 (57)	1 (1)
11.	" (Concordia)		68 (57)	1 (1)
12.	" (Raimla)		62 (67)	1 (1)
13.	" (Valvila)		37 (52)	— (1)
14.	" (ENÜS)		141 (150)	2 (2)
15.	" (EÜS ja Ilmatar)		309 (222)	4 (3)
16.	" (Liivika)		87 (68)	1 (1)
17.	Organiseerimatute Üliõpilaste Rühm		111 (78)	1 (1)
18.	Ühine Juudisoost Üliõpilaste Rühm		74 (73)	1 (1)

XIV Edustuse isiklik koosseis kujuneb järgnevalt:

Nimekiri nr. 1 (sakslased — Helmut Kaegeler, Viktor Vassiljev, Burchard Lieberg.

Nimekiri nr. 2 (Filiae Patriae) — Agnia Eliaser.

Nimekiri nr. 3 (Amicitia) — Valentine Hanson.

Nimekiri nr. 4 (venelased) — Anatoly Jansen.

Nimekiri nr. 5 (venelased) — Sergei Kovedjajev.

Nimekiri nr. 7 (korporatsioonid) — Carl Päril (Vironia), Hans Kippar (Frat. Estica), Ilmar Lill (Sakala), Heino Sein (Ugala), Valter Pärtelpoeg (Rotalia), Leonid Väli (Frat. Livienensis), Aleksander Truu (Revelia), Elisabet Soosaar (India), Aksel Juks (Frat. Tartuensis).

Nimekiri nr. 8 (Põhjala) — August Vaigo, Mart Haavisto.

Nimekiri nr. 10 (Veljesto) — Harald Pello.

Nimekiri nr. 11 (Concordia) — Otto Kõresaar.

Nimekiri nr. 12 (Raimla) — Loomet Laja.

Nimekiri nr. 14 (ENÜS) — Laine Lilvere, Mari Piele.

Nimekiri nr. 15 (EÜS ja Ilmatar) — Ralf Kask, Ilmar Tõnisson, Heldur Tõnisson, Rudolf Steinmann.

Nimekiri nr. 16 (Liivika) — Villem Tomingas.

Nimekiri nr. 17 (org-matud) — Elmar Keerd.

Nimekiri nr. 18 (juudid) — David Pasternak.

1) Sulgudes arvud XIII Edustuse valimistest.

Akadeemilisi tealeid

Ülikooli lõpetasid:

USUTEADUSKONNAS:

Edgar Hark, Herbert Seeberg-Elverfeldt, Johann Terras

ÕGUSTEADUSKONNAS:

Konstantin Lellep, Johannes Pill, Jaan Sei, Johannes Sei.

MAJANDUSTEADUSE OSAKONNAS:

Hildegard Nahkor (Nahkro), Hermann Vigla.

ARSTITEADUSKONNAS:

arstina Emilie Tungal; farmaatsia osakonna Nelly Kikerpill.

FILOSOOFIATEADUSKONNAS:

Herta Oksa (c. l.), Hilja Kooskora, Ilmar Tõnisson (c. l.).

MAT.-LOODUSTEADUSKONNAS:

Karl Lajus.

LOOMAARSTITEADUSKONNAS:

Aleksander Simm.

UUSI DOKTOREID JA MAGISTREID:

mag. phil. astme pedagoogika alal omandas Salme Pruuden (magistritöö: „Võitlusest alaealiste hooldumatusesega“). Dr. rer. for. diplom otsustati välja anda Artur Rühpile, kes 14. veebr. s. a. kaitses doktori väitekirja.

DIPLOMEERITUD EDASIÕPÕPIJAJD:

Diploomitud edasiõppijaks Eesti- ja põhjamaade ajaloo alal kinnitati Arnold Soom.

Diploomitud edasiõppijaks kriminaalõiguse alal kinnitati Hermann Soone. Diploomitud edasiõppijaks olemise aega pikendati R. Ounapile.

KINNITATI.

Geodeesia kabineti juhatajaks kinnitati dots. R. Livländer, tehnilise mehaanika ja raudkonstruktsioonide kabineti juhatajaks — prof. O. Maddison.

Edasi kinnitati ametisse: tehnilise mehaanika van. assistendiks ins. H. Oeng, abijooks tehnikoo-

nestamise alal ins. L. Tepak, tai-
mebioloogia katsejaama noor. ass.
k. t-ks J. Inselberg.

Loomakasvatuse kab. noor. ass.
k. t. L. Tõlpus'e ametiaega pi-
kendati.

VABASTATI.

Tegelikkude majandusteaduste se-
minari raamatukogu korraldaja V.
Valk vabastati ametist omal pal-
vel.

ÜLIKOOLI ESINDAJAKS

Rahvakultuuri ja rahvahariduse
nõukogusse nimetas ülikooli Valit-
sus prof. P. Treiberg'i.

SUVIPRAKTIKALE MINEJAI- LE EKSA MID 10.—12. APR.

Suvisele põllutöö- ja metsapra-
ktikale minejatele üliõpilastele lõpe-
tatakse loengud ja harjutused 9. ap-
rillil. Eksamid võivad neidsamad
teha 10.—13. apr.

tada ja liita neid, meie kõige lähe-
mat hõimu, enese külge, mitte aga
anda võimalust ja põhjust setude
venetumisele.

Tähtis ülesanne selle teostamisel
referendi arvates peaks kuuluma
akadeemilisele noorsoole.

Referaadile järgnesid ettekan-
ded ja seltskondlik osa. Osavõtjaid
hõimuõhtust oli rohkesti.

Laupäeval, 6. aprillil korraldab
ENÜS-i kõnetoimkond koos Vilist-
laskogu kõnetoimkonnaga kirjan-
dusliku kohtu istangu. Kohtus tu-
leb arutusele A. H. Tammsaare
„Tõde ja õigus“ IV osa peatege-
laste Hindreku ja tema naise abi-
elulohutuse küsimus.

Õhtust võtavad osa ka organisee-
rumatud naisüliõpilased.

Üliõpilaskonna IV Edustuse va-
limistest võttis Selts osa Üliõp.
Seltside Rühmas eri nimekirjaga,
saades valimistel 141 häält seega 2
kohta Edustuses.

EUŠ PÕHJALA TEGEVUSEST.

Märtsikuu alul esitas Selts in
corpore soovivaalduse kaitseliit-
tu astumiseks, soovides moodusta-
da erikompani Üliõpilasseltside
malevkonnas. Nüüd on saanud
malevkonna päälkult põhimõtteline
nõusolek.

Tallinna osakonna tege-
vuses soodustava tegurina tuleb
märgitseda asumist uude ruumi-
kasse korterisse, mis asub Veneturu
ja Gonsiori tänava nurgal.

ÜVL-i REFERAATÕHTU.

Teisipäeval, 26. märtsil toimus
järjekordne Üliõpilasseltside Vi-
listlaskogude Liidu referaatõhtu
EUŠ Põhjala ruumes. Kõneles vil!
H. Laretei teemal „Välispoliiti-
line olukord Ida-Euroopas“. Käes-
oleva semestri viimane referaatõhtu
toimub 9. aprillil.

ORGANISATSIOONIDE TEGEVUS

EESTI NAISÜLIÕPILASTE SELTSI TEGEVUSEST.

ENÜS pidas oma vilistlaspäeva
sel semestril 23. ja 24. märtsil. 23.
märtsi õhtul oli koosviibimine küla-
listega Seltsi ruumes. Järgneva
päeva hommikupoolikul kell 10.30
pidas Vilistlaskogu oma korralise
üldkoosoleku, millest osavõtt oli
elav, kohale oli sõitnud rohkesti
vilistlasi ka eemalviibivaist.

Kell 16 järgnes Seltsi vil! vil! ja
ksv! ksv! ühine koosolek. Koos-
oleku avas vilistlaskogu juhataja
vil! S. Pruuden. Kanti ette Seltsi
ja Vilistlaskogu tegevusülevaated,
millele järgnes vil! O. Oleski kõne
teemal: „Akadeemilise naise hari-
duse areng“. Sellele järgnesid pike-
mad läbirääkimised Seltsi ja Vi-
listlaskokku puutuvate küsimuste
kohta.

Koosolekule järgnes omavahe-
line, meeleolurikas koosviibimine.

Pühapäeval, 31. III korraldati
Hõimuklubi ettevõttel ja Seltsi

kaasabil Seltsi ruumes hõimuõhtu.
Vil! N. Rimmel kõneles teemal
„Mis sünnib praegu Setumaal“. Kõ-
neleja väitis, et meil on tekkinud
väärettekujutus Petserimaast ja se-
tudest.

Petserimaad kujutatakse, kui
mingit kuritegevusmaad, tegelikult
on ta aga statistilistel andmetel ku-
ritegevuse poolest teistest Eesti
maakondadest viimasel kohal, välja
arvatud Saaremaa. Referent arvab,
et meil tuleks edaspidi senisest suu-
remat tähelepanu juhtida sellele
maaosale kui riiklikus elus tähtsale
piirimaana. Tuleks hoolitseda Se-
tumaa majandusliku ja kultuurilise
elu eest. Setud on senini elanud
Eestis isoleeritult eestlasist, olles
umbusklikud nii riigi kui muu rah-
kätumise pärast eestlaste poolt.
va vastu neile osaks saanud halva
Referendi arvates tuleks kaasa ai-
data selliste vahede kaotamisele,
tuleks pakkuda setudele sõbramehe
kätt, nende umbusku sellega kao-

Järgmine „Üliõpilastele“ number ilmub kevadpühiks.

EESTI ÜLIÕPILASTE SELTSI ERINUMBRI TOIMKOND:

Vil. ARTUR LUHA, ksv. ksv. ARMIN NEUMAN, EDUARD SITSKA, ILMAR TÕNISSON.

Ilmub 13 korda aastas. Tellimishind 3 krooni aastas, 1½ krooni semestril.

Vastutav ja peatoimetaja: Karl Päril. Tegevtoimetaja: Jaan Ots. Toimetuse liikmed: V. Hanson, H. Pello.
Väljaandja: Tartu Üliõpilaskonna Edustus. Toimetuse aadress: Üliõpilasmaja, Tartu.

Eesti Üliõpilaste Seltsi Album

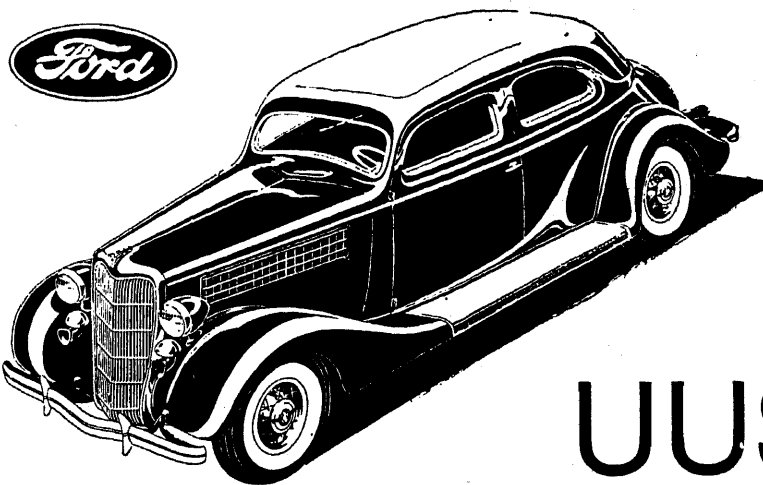
X

Ilmus 1934. a. sini-must-valge lipu 50 a. mälestuspäevaks

SISUKS:

JOHAN KÖPP: Saatesõnaks * A. VAIGLA: Andmeid Eesti rahvusvärvide arenemiskäigust * A. MOHRFELDT: Eesti lipp * VOLD. JUHANSON: Aleksander Mötus * ILMAR TÖNISSON: Rahvuse olu ja rahvuslus * A. SAARESTE: Pilg eesti nüüdseile perekonnanimedele * H. B. RAHAMÄGI: Milline usund vastab eestlase iseloomule? * RUD. PARIS: Rahvuslik aineestik eesti 19. sajandi maalikunstis * VOLD. JUHANSON: Võitlusest eesti üliõpilasideaalide ümber sajandite vahetusel * G. VILBERG: Eesti üliõpilaskonna osa eesti teadusliku keele soetamisel ja kodu-uurimisele virgutamisel * E. PÄSS: EÜS-i rahva viisid ja rahvaluule * A. RAMMUL: Rahvastiku liikumine meil ja naaberriigis

Pealadu: E. K.-Ü. „POSTIMEES” Tartus, Suurturg 16

UUS

on FORD V-8 1935. a. mudeli juures kõik: hind (*enneolemata odav*); välimus, istmed, 8-silindriline mootor — viimistletuim töö! Tutvuge isiklikult tänapäeva moodsaima sõidukiga FORD peaesinduses Tartus

A/S. Rosenwald & Co

Suurturg 8. Tel. 3-00

AKG POSTIMEES

TARTUS, ÜLIKOOLI TAN. 21/23, TELEF. 65, 80 JA 14-65
TALLINNA KONTOR: RAEKOJA PLATS 9 (VANAS VAEKOJAS)

EESTI KÕIGE VANEM JA MÕJUVAM PÄEVALEHT
POSTIMEES

ILMUB 7 KORDA NÄDALAS

(79. AASTAKAIK) ON ÜLERIIKLIK, VÄRSKESISULISEM
TUUMAKAM JA LOETAVAM PÄEVALEHT, MIS KÄSI-
TAB OBJEKTIVSELT KÕIKI POLIITILISI, MAJANDUS-
POLIITILISI, HARIDUSE JA SOTSIAALELU KÜSIMUSI.

TELLIGE, LUGEGE JA LEVITAGE «POSTIMEEST»

siis kuulete kõigest, mis sün-
nib huvitavat kodu- ja välis-
maal ● Laialdase lugejas-
konna tõttu on kuulutustel
«Postimehes» suur mõju —
kuulutage «Postimehes»

POSTIMEHE

MAAMEES

(ilmub 2 korda nädalas) on
kõige odavam päevauudiste
ja nõuandeleht maarahvale.

**TRÜKIKODA
KÖITEKODA
TSINKOGRAAFIA**

rahuldavad asjatundlikult kõikide
tellijate soove töö korral ja kiire
täitmise ning odavuse poolest.

Töösturitele, ärimeestele ja kõigile teistele töötelijatele
vajalikkude kirjalpalkide, kviitungiraamatute, aruannete,
prospektide, reklaamplakatite, nimekaartide, laululehtede
jne. kõige soodsam tellimiskoht

POSTIMEHE

RAAMATUKAUPlus

TARTUS, SUURTURG 16, TELEFON 2-50. Suurim ja täielikum raamatuladu kõigilt
aladelt. Suures valikus kooli-, büroo- ja kontoritarbeid, trükitud planketid, kviitungiraa-
matud, märkmikud jne. Tehke oma raamatute ja kirjutusmaterjalide ostud Eesti vanemast
raamatu ja kirjutusmaterjali kauplustest.

Tellimiste vastuvõtmine saksa-, vene- ja ingliskeelsete raamatute peale

AKTSIA SELTS

TARTU PANK

PEAPANK TALLINNAS

OSAKONNAD:

TARTUS, PÖLTSAMAAL

**TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE**

**KORRESPONDENDID KÕIGIS
KODUMAA LINNADES**

PANGAÜHENDUS LONDONIS

The
British Overseas Bank Ltd.

Ilmus trükist album

Eesti Vabaduse Risti Kavalerid

SAADAVAL AINULT

Riigi trükikojas

HIND KR. 25.—

Säilitab

nahailu

A-s. „ODOR“

Kindlustage

oma varandus ja elu

EKA'S

suurimas kodumaa
kindlustuseltsis.

Jaama mõisa

Puukoolidest

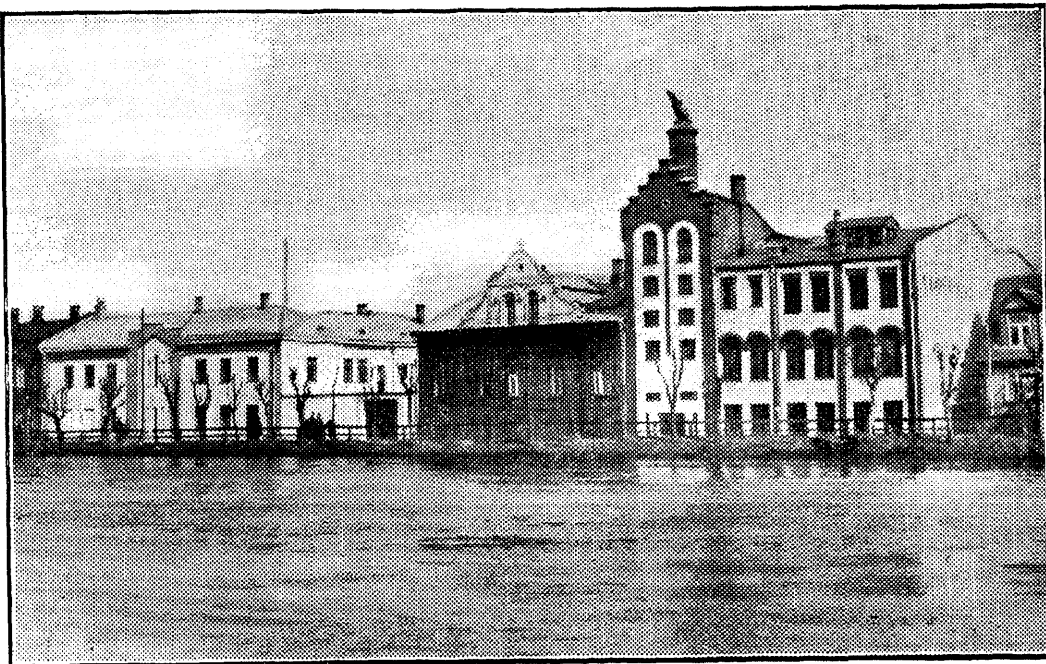
müüakse istutamiseks mitmesuguseid ilupuid ja põõsaid — hekipõõsaid. Suur valik püsililli. Parimaid sorte õuna-, pigni- ja kirsipuid, marjapõõsaid ja maasikataimi.

Igasuguseid aed- ja juurvilju viiakse tarvitajatele koju.

Telefon 2-24.

Jaama mõis.

ÕLLETUHAAS

LIVONIA

PILSENI, EKSPORT-PILSENI, BAVARIA
ÕLU

Karastavaid jooke.

Majaomanike Krediitpank Ü/P.

TALLINN, VALLI TÄN. 10, TEL. 426-69. PANK AVATUD KL. 9—2 ja 5—6.

Pank toimetab kõiki
pangaoperatsioone.

Panga juures Kinnitus A.-S. EESTI LLOYD'i agentuur.

Kas olete juba tuttav meie ainukese
kodumajanduse ja kodukultuuri ajakirjaga

„TALUPERENAINE“

mida loeb hulk kümneid tuhandeid eesti naisi
maalt ja linnast kõigis maailma jagudes.

„Taluperenaist“ saab tellida igast postiasutusest. Üksik-
numbrid müügil kõigis ajakirjanduse
müügikohtades. Provinumbrid hinnata.

Toimetus ja talitus:

Tartus, Peeter Põllu 5, telefon 9-37.

A/S ROYAL-FILMI

KINOD TARTUS:

Central

Ülikooli 34, telef. 12-68.

Scala

Uueturu 11.

Pakuvad Teile oma eeskavas kõrge-
väärtuslikumaid ja huvitavamaid
suurfilme!

Tartu Suurnäitus

P E E T A K S E

30. augustist – 2. septembrini

NÄITUSE AJAKS LAIENDA-
TAKSE PLATSI JA HOONEID

Walmistuge aeglasti näituse vastu!

Eesti Põllumeeste Selts Tartus

K-U. RAHVAÜLIKOO

RAAMATU- JA KIRJUTUSMATERJALI
SUURKAUPLUSED TALLINNAS

Harju tän. 48, omas majas. Telef. 444-39, 444-37
Jaani tän. 6, panga majas. Telef. 446-67

Ilu-, teaduslik- ja koolikirjandus
Kontori-, kantselei-, koolitarbed
Kirjutusmaterjalid, paberikaubad
Kõitmismaterjalid jne. jne.

„ERIKA“ Vennad Tõnisson & Ko.

TARTUS, Suurturg 2. Telefon 7-79
VILJANDIS, Tallinna t. 5, „Seasaares“
RAKVERES, Lai tän. 29

Soovitame hästiidanevaid sordiehtsaid

aedvilja-, lille-,
söödajuurikate-,
ristikkeina- ja
timuti-

seemneid

„Erika“ puukoolist viljapuid ja -põõsaid * Rikkalik valik ilupuudest, põõsastest ja roosidest
Nõudke hinnakirju

Nõudke hinnakirju

F O T O Ä R I
ARMIN LOMP

ÜLIKOOI TÄNAV NR. 3 * TELEF. 2-33

Teeb igasuguseid fototõid:
suurendusi, grupiülesvõt-
teid igas suuruses

„Veronika“

HABEMEAJAMI-
SE KREEMIGA

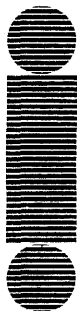
ON LUST

HABET AJADA.

Ilmus trükist

Hind Kr. 4,75

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat IX/X

Varem ilmunud Aastaraamatud: I — hind Kr. 2.—; II — h. Kr. 3.—; III (E. rahvariiete ajalugu) — h. Kr. 7,50, selle juurde värvitrükis E. rahvariiete album — h. Kr. 4,— ja kuldtrükis Kr. 4,25; IV, V, VI ja VII — h. ä Kr. 2,50; VIII — h. Kr. 3,25.

Aastaraamat ei tohiks puududa ühegi rahvuslikult mõtleja kodaniku raamatukirjast, sest see, olles ainuke sellelaadiline eestikeelne väljaanne, toob sõnas ja pildis kõige värskemaid uurimistöid rahvalikus keeles, Eesti rahvateaduse, muinasteaduse, rahvaluule ja kommete üle.

Peale selle on ilmunud R. Antiku, EESTI AJAKIRJANDUS 1766—1930; täielik bibliograafia ühes toimetajate ja väljaandjate loetlusega.

Rikkalik valik igasugu postkaarte.

PEALAOD: Tartus, „Postimehe“ rmtkpl. Suurturg 16. Tallinnas, „Päevalehe“ rmtkpl. Jaani t. 6. Tellida võib ka otsekohe muuseumi aadressil: Tartu, Aia t. 42.

Külastage Eesti rahva Muuseumi

Muuseum avatud 15. maist 15. septembrini iga päev peale esmaspäeva, kella 11—2. 15. sept. 15. maini kella 12—2

Firma

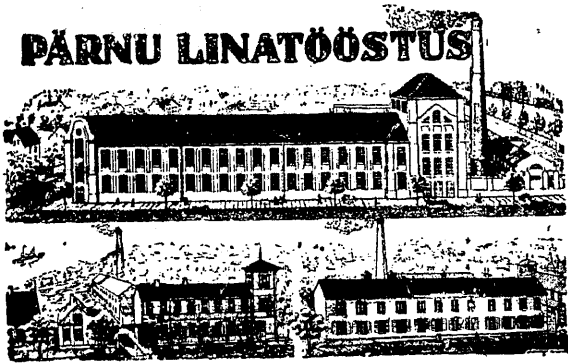
A. KOOK

Autobuste ettevõte

Autoliinid Tartu linnas ja Tartu
ümbruses

KONTOR TARTUS, NARVA 64
TELEFON 1—49

PÄRNU LINATÖÖSTUS

Pärnu Linatööstuse $\frac{A}{S}$

PARNUS, RAAMA TÄN. 38, TELEFON 125.

Soovitab oma vabriku

- **Linast lõnga ja niiti** mitmesuguses jämeduses
- **Pesurliet** pleegitatud, pleegitamata ja värvilist
- **Vaheriidet, käsitöö-, madratsi- ja põrandariidet**
- **Viljakotte ja kotiriiet**
- **Masinarihmu**
- **Presente ja presendiriidet**, immutatud ja immutamata
- **Kalavõrke ja võrgulõnga**
- **Nööre**, peenemast sidumisnöörist kuni ohja, kõie ja jämedate trossideni, igat sorti kalapüügi- ja värtnanööre.
- Võtame rahva linu, takku, villu ja kangaid ümbertöötamiseks otse vabrikusse ja ka meie esindajate kaudu saates üle kogu maa.

Soovikorral vahetame linade ja takude vastu kohe valmis riiet ja lõngu.

Jga vilistlane, üliõpilane ja asutis

ostab ja tellib tarvilikud raamatud, ajalehed
ja ajakirjad, büroomasinad ning tarbed

oma ettevõttest

Kasutamiseks: ajaleheväljaõigete büroo, õigusteadusliikude õppe-
raamatute laenukogu, korteri- ja tõlke- ning pal-
jundusbürood.

Äkadeemiline Kooperatiiv

Tartus, Ülikooli tän. 15

Esimene suurloterii Eestis

Peavõit esmakordselt

2 miljonit senti.

JÄRGMISED VÕIDUD:

5000 krooni, 2500 kr. × 2, 1000 kr. × 2, 500 kr. × 2,
250 kr. × 4, 100 kr. × 10, 50 kr. × 30, 10 kr. × 40 jne.

Kokku 2022 võitu – 4.000.000 senti.

Lõpploosimine 2. mail s. a.

Viimaseid pileteid võib tellida veel Vabadussõja Mälestamise Komiteelt Tallinna, Vene tänavas 1, postkast 286. Telefonid 427-20/2-40. Posti jooksev arve 300.

Püstitage ühisel jõul monument Vabadussõja kangelastele!

Vabadussõja Mälestamise Komitee.

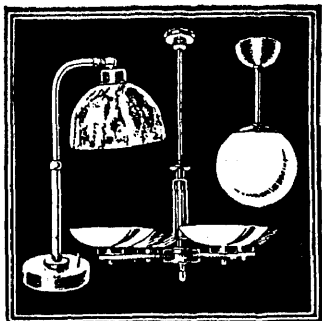
KODUMAA KÕIGE VANEM NING SUUREMAID KINDLUSTUSSELTSE

EEKS-MAJA

Tule-, elu-, noorte-, murdvarguse-, klaasi- ja
koduloomakindlustused

Peakontor: Tallinn, Lai 1
Kontor: Tallinn, Harju 29

Osakonnad: Tartus, Suurturg 7
Rakveres, Viljandis, Valgas, Petseris

Valmistab moodsaid
ja maitsekaid

elektri lae- ja seina-
armatuure, laua- ja
öölauda-lampe.

Äri ladu esitab
rikkaliku valiku.

Elektrotehnika äri ja tööstus

„JÕUD & VALGUS“

Tartus, Rüütli t. 11, tel. 4-48

Tartu Majaomanikkude Pank Ü-P.

TARTUS, SUURTURG NR. 7,
omas majas. Telef. nr. 6-50.
Asutatud 1923. a.

Pank toimetab kõiki pangaoperatsioone

EESTI ÜHISTEGELINE KINNITUS-KESKSELTS

Tallinn, S. Karja 19
Postk. 122. Tel. 426-83

Ühisus „Võhma Eksporttapamaja“

Päikontor ja tehased: Võhmas — Viljandimaal, telef. 42 ja 27

Tallinna laod, külmoone ja jäätehas: V. Karja 1, telef. 441-69

Esinduskontor: V.-Karja tän., telef. 441-68

Kauplused:

Võhmas, tapamaja juures

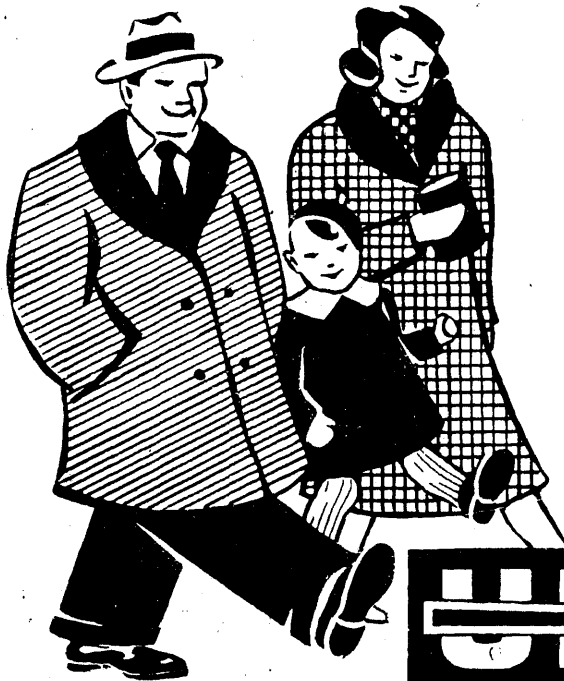
Viljandis, Posti tn. 18, tel 3-15

Tallinnas: Valli tn. 10, tel. 441-59

Poska tn. 28

Turukaubamaja kpl. nr. 13, tel. 440-93

Raekoja plats 13, tel. 456-32

MINA JA MU
PERE — MEIE
KANNAME
AINULT
JALANOUSID

UNION →

Osaühisus
"MOOTOR"
Autobuseliinid

Tallinnas

Kontor: Kopli 38, telef. 450-52
Liikumiskorraldaja: telef. 305-45

HOTELL

BRISTOL

end. Petersburg

TALLINN, Rataskaevu 7, tel. 426-33

Soe ja külm jooksev vesi
Toad vannitoa ja tualetiga
Tubades telefon
Parim köök

RESTORAAN

Kaerahelbed

J. PUHK & POJAD

Suurim Eesti
äri omal alal

Kullasepp

RICHARD LANGE

TALLINN, Vanaturukael 5 • Telef. 436-20

Asutatud 1903 a.

Soovitab suure valikus

|| kalliskive, kuld-, hõbe-, kristall-,
alpakaasju ning kellasid
parimatest Schweißi vabrikult

Alati saadaval kohaseid spordi auhindu
ja juubelikinke

OMA TÖÖKODA

SPETSIAAL TUBAKA-
KAUPLUS

H. ARRAK

TARTUS, KÜÜNI 4

Ühispank

Pärnu Eesti
Laenu-Hoiu Ühisus

RÜÜTLI TÄN. 40 / TEL. 3-44

Vanem ja suurem rahaatutis Pärnus

Asut. 1904

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast intressi. Annab laene heade kindlustuste vastu. Ostab ja müüb Riigihoiukassa, E. Maapanga, Asunduskapitali ja E. Hüpoteeqipanga pantkirju. Korrespondendid üle kodumaa

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

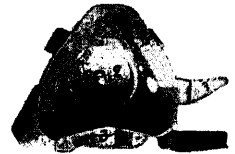
Avatud kella 9—2

JUHATUS

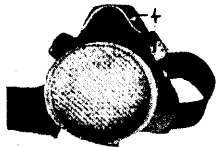
TERVIS

Kuukiri „Tervis“, Tervishoiu Muuseumi ja Tuberkuloosi Liidu häälekandja, ärgu puudugu ühegi arsti, loomaarsti, hambaarsti, advokaadi j. t. ooteruumist. Hind kr. 2.50 aastas

TOLMUMASK

Tolmumask, seestvaade.

Tolmumask, eestvaade.

on parim abinõu tiisikusest hoidumiseks, kui töö tolmune. Valmistatud Tervishoiu Muuseumis ja Tervishoiu Komisjoni poolt heaks kiidetud. Hind kr. 6.—

Samariitlase Käsiraamat

Dr. V. Sumberg. Tervishoiu Muuseumi ja Naiskodukaitse väljaanne. II täiendatud trükk ilmunud. Hind kr. 1.75

Tellimistega palutakse pöörata: Tervishoiu Muuseum, Tartus, Pepleri 32

ATHENA

Café ON KAUNIM
KOHVIK
TELEFON 403
TARTUS

CENTRAL

Café ON AINUKE
TANTSU-
KOHVIK
TELEFON 358
TARTUS

MUUSIKA

1/21—2, 1/26—1/28 ja 1/29—1/211

O-ü. „Vaba Maa“ suurkirjastusel ilmuvad:

„VABA MAA“ erapooletu informatsiooni leht „Vaba Maa“ tugevamad küljed on erapooletus, uudiste rohkus ja värskus, head juhtkirjad, piibujutt, Gori naljapildid. Maksuta kaasanded: nädalleht „Esmaspäev“ ja kuue kuu tellijatele jutuajakiri „Perekonnaleht“

„MAA HÄÄL“ kolm korda nädalas ilmuv maarahva ajaleht. Tasuta nõuandeid inimeste ja loomade ravimiseks ning õiguse nõudmiseks. Toob häid näpunäiteid põlluhaarimiseks, loomakasvatuseks ning talupidamise paremale järjele seadmiseks. 3 kuu tellijatele „Perekonnaleht“ poole hinnaga.

„RAHVALEHT“ ilmub varahommikuti kolm korda nädalas. Alati elav, värske huvitav, uudne, piltiderohke. Suurim spordinurk, hästi toimetatud moenurk, head romaanid on tema trumbid.

„ESMASPÄEV“ ilmub pühapäeviti. Parim nädalalehtede seas. Pikad huvitavad artiklid kodu- ja välismaa iseäralikest nähtustest. Nädalakroonika, Gori pilkepildid, bridzhinurk, male, jutte, nalja.

„PEREKONNALEHT“ värvitrukis jutuajakiri, ilmub kord nädalas vähemalt 24 lehekülge hulga pildidega. Head lühijutud, kaasakiskuvad romaanid illustreeritult. Bridzhinurk, ristsõnad ja nalja.

„AJUDE GÜMNASTIKA“ üks kord nädalas ilmuv täiuslik mõistatusleht. Toob mitmekesiseid ülesandeid ja mõistatusi edasijõudnuile ning algajatele. Lahendajaid otavad alati auhinnad.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja meie tellimiste vastuvõtjad üle riigi. Tallinn, Pikk 54/58

„POLARIS“

EESTI KINNITUS A.-S.

Võtab vastu järgmisi kinnitusi:
tule-, murdvargus-, veo-, väärt-
saadete-, kasko-(laevakerede) ja
klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad
kr. 876000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest
välja maksetud üldkokku

kr. 4.277.710.76

SOLIIDNE EDASIKINNITUS !

Kahjud likvideeritakse viivitamata!

Sprenk-Läte

Pianino — Püstklaverid

on oma ehituse, kõla ja uuenduste poolest täiuslikumaid sellel alal

Kõlavärvingu mitmekesisuse poolest ei ole klavereid, mis meie firma mänguriistadega võistelda suudaksid

E. V. patendiga

on varustatud järgmised 1934/35.a. leiutised:

- 1) Modereeriija
- 2) Kaanelaua pedal ja manoaal-pais
- 3) Aluslaua pedal- ja manoaal-pais
- 4) Tutti pais, eelmiste kombinats.

Ladu ja vabrik

Tartus, Rütli 25 ja Aia 65. Telef. 13-09.

Tallinna esindus: K. Jürgenson, Kuninga 5.

A./S.

„Eesti Reisibüroo“

PEAKONIOR: Tallinn, Kinga tän. 3, Tel. 433-20.

Osakonnad: Tartu, Suurturg 7. Tel. 3-72,
Pärnu, Rüütli tän., Endla majas,
tel. 1-13.

Telegrammi aadress: Erbo, Tallinn ehk Tartu.

Raudteepiletite müük:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse.
- b) kõikidesse euroopa suurematesse linnadesse.

Laevapiletite müük:

- a) kõikidel kodumaa ja Baltimere liinidel
- b) Ookeanipiletid inglise, saksa, prantsuse, rootsi, hollandi, itaalia ja ameerika laevaliinidel, kõikidesse suurematesse ulgmere sadamaisse.

Esitus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest. ☑ Rahavahetus ning valuuta ost- ja müük turistidele. ☑ Välismaa passide ja viisumite muretsemine. ☑ Ringreisipiletid turistidele terves Euroopas. ☑ Öhusõidupiletid „Aero“, „Deruluft“ ja „Loti“ liinidele. ☑ Kohalikkude omnibussi liinide piletid o-ü. „Mootor“ ja teised. ☑ Nõuanded ja arvestused reisude kohta tasuta.

EESTIMAA PIMEDATELE ABIANDMISE SELTS

TALLINN, TÕNISMÄGI 8. KÕNETR. 453-99.

Kõige odavamalt ostate meilt

HARJU

Müük suurel ja väikesel arvul.

Ostes meilt võimaldate pimedatele tööd!

L. GOLDBERG

TARTUS, KÜÜNI TAN. 6

MOE- JA PUDUKAUBAD,
TRIK- JA ÖÖPESU,
PLÜÜSH- JA VILTKAABUD
LAUA-VAHARIIE, HOM-
MIKUKINGAD

**VALMISTAN RÕIVASTUSTOID
DAAMIDELE & HÄRRADELE**

Eesti suurem ja täielikum

KARL ABEL'i

riiete ja valmisriiete kauplus,
Tartus

Kaubahoov 35

Soovitab kevadiseks hooajaks uutes
moevärves: mantli-, palitu-, ülikonna-,
kostüümi- ja kleidiriideid.

Suures valikus valmis palituid, mant-
leid, ülikondi, pükse ja vihmakuubi.

Tellimised täidetakse korralikult esi-
mese järgu juurelõikajate juhatusel ja
parimate meistrite poolt äri täielikul
vastutusel.

KARL ABEL'i

riide- ja valmisriiete äri
Tartus, Kaubahoov nr. 35

E E S T I

P A B E R I

A K T S I A S E L T S

**Toimetab järgmiste paberivabrikute
toodete müüki Eeestis:**

-
-
- PÕHJA PABERI- JA PUUPAPIVABRIKU A.-ÜH. TALLINNAS
 - A.-S. TALLINNA PABERIVABRIK E. J. JOHANSON, TALLINNAS
 - TÜRİ PABERI JA PUUPAPI VABRIKU A.-S., TÜRİL
 - A.-S. PABERIVABRIK «K O I L», KOHTLAS

Riigi Põlevkivitööstus

Jahatus ja müügibüroo:

Tallin Valli tän. 4
Telegr. address: «Peapõlevkivi»
Telefonid: 450-85 ja 450-62

Kaevandused ja õli- ja bensiinivabrik:

Kohtla-Järvel ja Kukrusel
Õliladu Tallinna sadamas
Bensiini automaadid Tallinnas
ja Kohtla-Järvel

Riigi Põlevkivitööstuse saadused:

Põlevkivi, toorõli, kütteõli, bensiin, mootorpetrooleum, mootornafta, rasked õlid, bituumen (Estobituumen), asfatemulsioon, tolmuõli, immutusained «Fenolaat» ja «Estokarbolineum», viljapuu-karbolineum R. P. T. 33, putukamürk «Puttox», katuselakk (katusetõrv), rualakk (asfalt-lakk) ja asfalt-mastisk

Kevadrõstüümers

SOBIVAIK RIIDEIK
VALMISTAB SUURES VALIKUS

A.S.

=RAUANIIT=

TALLINN-PÕHJA PUIESTEE 7

ESIMENE EESTI ÜHISPANK
ASUTATUD 1902

ÜHISPANK TARTU EESTI LAENU & HOIU ÜHISUS

Tartus, Suurturg nr. 14, omas majas

Telefonid 700 ja 177. Postkast 238. Telegrammi aadress „ELHÜ“

Võtab raha hoiule ja annab laenusid. Kodumaal ühendused kõigis kohtades teiste krediitasutistega. Kõik pangaoperatsioonid. Uuemate nõuete järele kindel varakamber. Koduseks rahakogumiseks ilusad hoiukarbid.

Agentuur: Kindlustusselts „Eesti“

Tele kodu vastab ainult siis ajanõuetele, kui oma majapidamises tarvitate

g a a s i

soojusallikana on moodsas majapidamises ja praeguses elutempos asendamatu, sest gaasil on kõik tänapäeval nõuetavad omadused:

odavus :: kiirus :: puhtus :: käsitluslihtsus

Gaasiga maksab:

1 l. vee keetmine 5 min. jooksul	0,7 senti
lõuna 5 inimesele 4—5 rooga	5—7 „
soe vann 15 minutiga	23 „
kuum duš igal ajal	1—5 „
10 l. kuuma pesuvett	1,6 „
küpsetustund praeahjus	8—10 „

installatsioon, gaasiseadeldiste, pliitide ja soojavee-valmistajate, nende valiku kui ka käsituse kohta annab asjatundlikku nõu alaline

Gaasivabriku nõuandebüroo

TALLINNA RAEKOJA PL. 9 (VANAS VAEKOJAS). TELEFON 466-77

Gaas

Gaasi

TARTU LINNAPANK

Tartus, Raekoda, telef. 2-32 ja 11-32

AKTIVA.

ÄRISEIS 31. DETSEMBRIL 1934. A.

PASSIVA.

Kassa	52.573.—
Hoiuarved	501.870.15
Väärtpaberid	30.634.47
Väärtused	1.816.60
Diskonteeritud vekslid	1.990.999.35
Tähtajalised laenud	75.295.—
Konto-korrent laenud	458.181.50
Korrespondendid	126.801.35
Garantii debitorid	38.575.76
Mitmesugused debitorid	5.000.—
Vallasvara	14.727.15
Muud aktivad	179.78

Kokku: 3.296.654.11

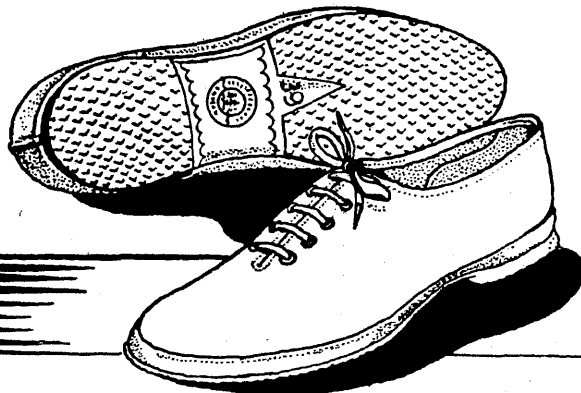
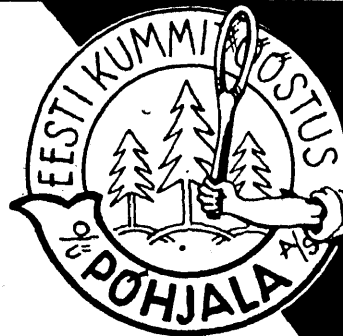
Põhikapital	158.985.43
Tagavarakapital	22.597.—
Amortisatsioonikapital	7.135.22
Hoiusummad	2.926.297.82
Võlad teistes krediitasutistes	—,60
Korrespondendid	26.448.40
Väljaantud garantiid	38.575.76
Mitmesugused kreditorid	5.000.—
Muud passivad	61.126.90
Puhaskasu	50.486.98

Kokku: 3.296.654.11

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades ja rahvarikkamates kohtades maal.

*Suvi-
ja spordikingad!*

Draegusel ajal

„KAJA“ võib tellida

nii maal kui linnas kõigist postkontoritest «KAJA» annab 6 kuu ja pikema aja tellijale maksuta kaasa kaks korda kuus põllumajand. ajakirja «Põllumees».

kus laiades rahvakulades jällegi on saavutatud sisemine tasakaal ja täiel rindel käib uus ülesehitustöö, vajab kodanik ajalehte kui teejuhti ja suunanäitajat rohkem kui kunagi varem. Just suunanäitajat, sest ainult maailma uudiste edasiandmisega, nagu mõned ajalehed seda teevad, ei ehitada midagi üles. — Iga kodanik on seatud küsimuse ette: missugune ajaleht tellida ja lugeda? Siin ei saa olla mitmepidist arvamist: kõige sobivam leht Teile on „Kaja“. „Kaja“ on alati seisnud kindlal riitlikul alusel. „Kajas“ peegeldub tõetruult elu kodu- ja välismail. Eriline rõhk on pandud majandusliku olukorra valgustamisele; hindade liikumist peetakse järjekindlalt silmas. Poliitiline sündmustik on „Kaja“ veergudel nagu peegli peal. „Kaja“ hoolitseb huvitava ja põneva romaani ning heade piltide eest. Kõigile neile hüvedele vaatamata „Kaja“ on odavam kui ükski teine päevaleht Eestis. „Kaja“ jagab hinnata kaasandeid. Ning lisaks kõigile: „Kaja“ on Teile ainuke õige suunanäitaja, kelle järele käies Te ei vaja karta karisid ega vapustusi.

„Kaja“ tellimishind:

1 kuu peale	— 1 kr. 25 senti
3 „ „	— 3 „ — „
6 „ „	— 5 „ 50 „
1 aasta „	— 11 „ — „

„Tall. Postiga“

1 kr. 40 snt.
3 „ 50 „
6 „ 50 „
13 „ — „

Eesti Pümaühfuste Liit

TALLINNAS, ESTONIA PUIESTEE 27

Telefonid: juhatuse — 460-27
kaugekõned — 460-01
üldkontor — 462-99

VÕI EKSPORT JA
MEIEREITARVETE
MÜÜK

TUUBITÖÖSTUS

ARTUR A. LINHOLM

VANA KALAMAJA 32 TALLINN
TELEFON 439-93

Kompveki- ja sokolaadi-
vabrik

RIOLA

TALLINN,
KREUTZWALDI 2

KOMPVEKID
SOKOLAAD
MARMELAAD
PASTILA

AKTSIASELTS EESTI

KUNSTSARVE
VABRIK

O. KERSON & K^o

TALLINN, TULIKA TÄN. 7

Ulila Turbatöösluse

kõrgeväärtuslikumaid saadusi —

**turvaspõhku
turvaspuru ja
kütteturvast**

müüb suurel ja väikesel hulgal

Tartu linna Elektriijaam

Laod: Ulilas ja Tartus, Soola tän. 34/36

Kontor: Tartus, Söögiturg 7

Telefonid: 38, 1-48, 3-29 ja 3-54

Kõrgeväärtuslikku omavalmistatud

kivisöetõrva ja koksi

soovitab tarvitajale

Tartu linna Gaasivabrik

Laadu: Tartus, Aleksandri tän. 96, tel. 1-02

Kontor: Tartus, Söögiturg 7, telef. 1-48

Eesti Kirik

Eesti Ev. Lut. Kiriku häälekandjana, valgustab usulis-kõlblise elu päevaküsimusi ja toob kõige värskemaid teateid meie kodumaa kirikuelust. Ilmub kord nädalas. Hind kr. 3.— aastas; 1/2 a. kr. 1.50, kuus 25 senti; üksiknumber 6 senti.

Laste Sõber

juhatab lapsi Jeesuse Kristuse juurde. Ilmub kord kuus 16 lhk. vihuna. Hind 5 senti number, aastas 60 senti.

ADDRESS: TALLINN, KONSISTOORIUM

Kõigile asutustele kasulik käsiraamat:

**Eesti Ev. Luteri Usu Kiriku ametihandjad ja
tema organite isiklik koosseis**

Hind kr. 2.—

Tellida võib Konsistooriumilt, Tallinn

Jälgige „Eesti Kirikust“ vaimuliku kirjanduse odavat nädalat! Palju huvitavat vaimulikku kirjandust!

MILJON

IGA «VANEMUISE» LOTERIIPILETI EEST,
KUI

lõpploosimist

1. aprillil s. a. ei peeta.

„VANEMUISE“ JUHATUS.

Tartu Linna Tööstuskool

Kalda 16, Vene 1.
Telefon 6-15.

Puutöö alal

valmistatakse kõiksugu mööbleid ja tubade sisseseadeid maitsekalt ja odavalt. Autode tõldosade ehitus, kauaaegse vilumusega.

Rauatöö alal

mitmesuguste põllutööriistade, masinate ja rehepeksu garnituuride, kõiksugu mootorite parandus ja silindrite läbipuurimine. Autode parandus vilunud meistrite juhatusel. Igasugune treimise-, freesimise-, hööveldamise- ja lukusepatööde täitmine. Audogeeniline sveisimine.

Auto kursustel

esmaklassiline autojuhtide ettevalmistus teoreetiliselt ja praktiliselt; eksam kooli juures.

ALATI SAADAVAL

maitserikkad
tordid,
koogid,
küpsised,
kohvisalad,
pirukad jne.

Tellimised täidetakse
kiirelt ja korralikult.

AUGUST UNIVER

Tartus, Rüütli t. 16.
telefon 10-69.

BONA PARIM TAIMEVÕI

ADLER TRUMPF

Peale nende
hulk paremaid esindusi, nagu

Foto osak.:

Voigtländer. Mimosa.
Gevaert ja rida teisi.

Peale selle suur ladu

Elektrimaterjale.

Ehitusmaterjale.

Majapidamistarbed.

Meile usaldatud

Parimate ja suurimate vabrikute
ainuesindused on tunnustuseks meie
ladu kõrgest kvaliteedist.

Nii omame:

Auto osak.:

Parimad saksa väike- ja luksus
autode Adler'i esindus

Jalgratta osak.:

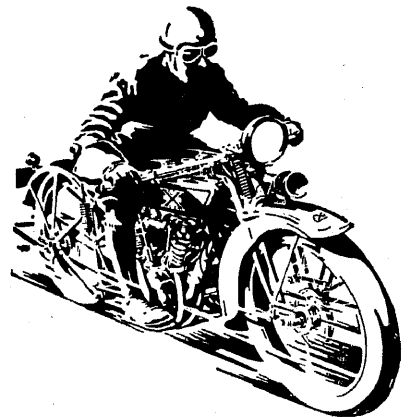
Husqvarna. N. S. U.
Brennabor.

Mootorrata osak.:

N.S.U. A.J.S. Velocette.
D. K. W.

Raadio osak.:

Tartu Telefoni Vabrik.
Blaupunkt.
Telefunken.

K/M VENNAD PRÜÜS

TARTUS, KAUBAHOOV 20/21.

■ Lilleärid F-a

KARL VILL

Tartus, Rüütli t. 5, Lossi t. 7,
Telefon 4-18

Kroonitud 1932. ja 1933. a.
näitustel

kuldaurahadega

Soovitavad kauneid lilli kõigiks sünd-
musiks. Lilleannetised igasugusel
kujul. Kunstipärased dekoratsioonid.
Ilupuude väljaüürimine

Omanik **THERESE VILL**

Tartu Linna Laenukassa

Komisjonikauplus

Auriku tänav 2. Telefon 105.

Võtab komisjonimüügile kõiksugu
riideid, nahku, manufaktuurkaupu,
kuld- ja hõbeasju, kalliskive
kui ka mööbleid, maale, muusika-
riistu jne.

Asjade ostu ja müügi

VAHETALITUS

kõige soodsamatel tingimustel. Ka
võib pantija laenukassasse panditud
asju kaupluses lasta müüa, ilma et vaja
oleks neid enne pandist lunastada

Avatud igal äripäeval kella 10—5

Põllumajandusliit.

Vee- ja Maaparanduse-
Ühingute Liit.

Masinarvitajate
Ühingute Liit.

Turbaühingute Liit.

TALLINNA, S. KARJA 18—20
TELEFONID: 444-32 JA 461-13.

AJAKIRJAD:

„UUS TALU“

„Tehnika
Põllumajanduses“

„Kaunis Kodu“

Ü. K.

Eesti Rahwapank

TALLINNAS, S. KARJA 19 * TELEFON 425-55

Toimetab kõiki pangaoperatsioone nii liikmetega kui ka võõrastega. Ostab ja müüb välisraha ja igasuguseid kindlaprotsendilisi väärtpabereid.

JUHATUS

Kell, mis näitab aega ja kogub kapitali

Tutvuge meie äsjasaabunud

hoiukellaga,

mis näitab õiget aega, äratab Teid hommikul ning sunnib Teid laskma iga päev oma mehhanismi raha, mille eest saate üsna märkamata jõupingutusega tähelepanuväärt summas

elukindlustuse

KODUMAA SUURIMAS ÜHISTEGELISES KINDLUSTUSETTEVÖTTES —

Kindlustusseltsis „Eesti“

Valitsus: Tartus, Suurturg 8

ÖÖLOKAAL SINIMANDRIA

SUURTURG 13 — TELEF. 127

PARIM RESTORAN TARTUS
PÜHAPÄEVITI KELLA 5 TEE

Nõudke tuntud headuses

R. Klausson'i

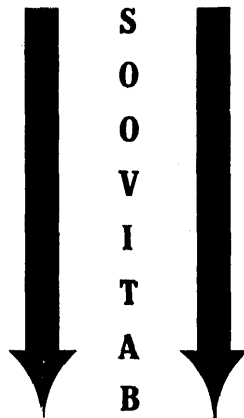
**monpasjee- ja
šokolaadikompekke,
šokolaadi,
biskviiti**

Müügil üle maa kõikides koloniaalkauplustes

Vabrik asub Tallinnas, Jahu 5

Telefon 441-15

Kilu, sprotte, skumbriaid
ja muid
kala- ja aiavilja-konserve

S
O
O
V
I
T
A
B

**KONSERVITÖÖSTUS
A. M. ANDERSON
TALLINN**

H. FEISCHNER

ASUTATUD 1899. AASTAL

Tallinn, Harju 45 — Telefon 445-00

Esimesejärgu kohvik oma kondiitriäriaga

AVATUD ÄRIPÄEVITI KELLA 9 HOMM. KUNI KELLA 9 ÖHTUL

K o g u m e i e h a r i t l a s k o n d l o e b

PÄEVALEHTE

sest „PÄEVALEHT“ on üleriiklikult levinuim, igapäev ilmuv ajaleht. „PÄEVALEHTE“ võib tellida kõigist kodumaa postiasutistest ja „Päevalehe“ esindajailt linnades ja maal

Meie kirjastusel ilmub

L A S T E R Ö Ö M

k o d u m a a p o p u l a a r s e i m l a s t e a j a k i r i

T. E. K. Ü.

GRAAFIKATÖÖSTUS

on täielisim tööstus sel alal Eestis
Trükikoda * Kõitekoda * Tsinkograafia
Litograafia * Offsett-trükk
Hinnad soodsad ning tellimiste täitmise kiire

S u u r i m a d n i n g t ä i e l i s i m a d

raamatu & kirjulusmaterj. kauplused,

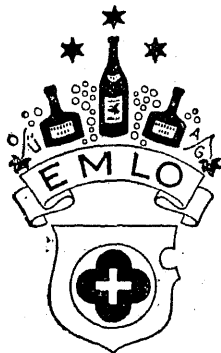
kirjanduse- ja paberilaod

SUUR-KARJA NR. 23 ja PIKK NR. 2, TALLINNAS
tel. 446-11 tel. 427-83

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus

TALLINNAS, PIKK NR 2 * OMA TELEFONI KESKJAAM 428-83

**LIKÖÖRI- JA
NAPSIVABRIK**

U "EMLO"

TALLINN

Pikk tän. nr. 17
Telefon nr. 431-08

TARTU LADU

Riia 22-a, tel. 13-65

Soovitab kõrges häduses

**KONJAKEID
LIKÖÖRE
NAPSE**

WHISKY: White Horse ja
Black & White

Saadaval kõigis veinikauplustes, restoraaanides ja kasiinodes kogu Eestis

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

TARTUS, Holmi tän. 12-18

Telefonid: 10, 261 ja 10-71

Esimene majandusühisus Eestis

ABIKAUPLUSED:

Tartus, Võru tän. nr. 4, tel. 10-30

Räpinas, tel. 33 • Pukas, tel. 18

Müüb

*kõiki kaupsid, mida vajatakse põllu-
majapidamises*

Õstab

põllupidajatelt vilja, lina- ja heinaseemet

Tartu Erakliinik

Riia tän. 34. Telefon 12-60.

Ravitakse kõiki haigusi, välja arvatud nakkushaigused.

Sünnitusosakond ● Röntgenikiired ● Kõrgustikupäike ●
Sollut ● Diathermia ja teised elektri raviaparaadid ●
Laboratoorium.

Ähifus

„Lõuna-Eesti Eksporttööstused“

Tartus. Telef.: Juhataja 11-64, kodune keskjaam 11-24 ja 11-28.

Soovitame oma vabriku saadusi:

siisti, vorsti, suitsusinki jne.

OMAD KAUPUSED:

TARTUS: Ülikooli tn. 7, telef. nr. 12-59; Tähe tn. 72, telef. nr. 12-18; Narva tn. 9, telef. nr. 12-22;
Narva tn. 123, telef. nr. 14-08; Riia tn. 125, telef. 14-50.

VALGAS: Vabaduse tn. 32 telef. nr. 32.

EESTI KIVIÖLI A.-Ü.

SUURIM ÕLITÖÖSTUS EESTIS

Juhatus ja müügiosakond:
TALLINN, JAANI t. 6.
Kõnekr.: 465-56, 463-05, 462-04, 464-50.

Tehased ja kaevandus:
KIVIÖLI JAAM.
Kõnekr.: Sonda 15

S A A D U S E D:

Kütteõli — Immutusõli — Bituumen „Kresolaat“ (Fenolaat) — „Karbestoleum“ Katuselakk „Kivitorv-Ekstra“ — Puhas põlevkivi-katuselakk — Mootornafta — Tolmuõli „Estolmit“ — Viljapuukarbolineum „Estoleum“ — Puurimisõli — Auto- ja aviobensiin „Estolin“

Tarvitage ja nõudke kõikjal Eesti Kiviõli A.-Ü. saadusi

Eriti moodsa lõike ja
hää väljatöötamise
poolest on

M. JÄNESE SUURÄRI

VALMISRIIETE OSAKOND

üks eelistatumaid Eestis.

Ladus alati suures valikus
naiste ja meeste

valmisriideid

Suure valiku ja alalise ühenduse tõttu välismaa
moeilmaga, avaneb võimalus rahuldada ka kõige
nõudlikumat ostijaskonda.

Tellimiste vastuvõtmine iga soovitud moe järgi.

Hinnad räägivad!!

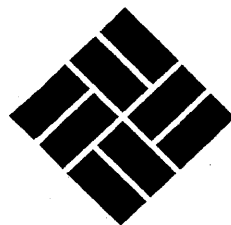
M. Jänese suuräri

Tartus, Kaubahoov 9-10-11-12, kõnetraat 5-01
Asutatud 1899. a.

Tarvitage

KODUMAA RIIET!

mis on odav ja hea

KAUBANDUS-TÖÖSTUS A.-S.

KREENBALT

Tallinn, S. Karja 13. Postkast 346. Tel. 425-14. Telegr. aadr.: KREENBALT

**Järgmiste kodumaa Tekstiilvabrikute
müügikoht ja pealadu :**

- Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabriku A.-S.
 - Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuur O.-Ü.
 - Sindi Tekstiilvabrikute Ühisus end. Vöormann & Poeg
 - Eesti Niidivabriku Ühisus
-
-

on kõrge
headusega

veinide ja paberosside

kaitsemärk

AHTO 25 TK. — 20 SNT.

ROYAL 25 TK. — 35 SNT.

ROYAL-EKSTRA
25 TK. — 35 SNT.

SEVILLA-EKSTRA
25 TK. — 35 SNT.

RÜNNAK 25 TK. — 35 SNT.

STANDART
20 TK. — 40 SNT.

GRAND 20 TK. — 40 SNT.

on püsiva headusega paberossid.